Tartu Riiklik Ülikool.
NSVL ajaloo kateeder.

Nõukogude võimu kehtestamine ja sotsialistlik ülesehitustöö Saaremaal aastail 1940-1941.

Diplomitöö.

Ellu Moisa,
ajaloo osakonna
VI kursuse
kaugõppe üliõpilane.

Juhendaja dots. K. Siilivask.

Tartu 1970.

Резюме

В нынешнем году исполняется 30-ти летие со дня, когда Эстонские трудящиеся под рукаводством Коммунистической партии свергли фашистско-буржуазное правительство и установили Советскую власть.Вместе со всем эстонским народом Сааремааские трудящиеся отмечают 30-ую годовщину Советской власти в Эстонии.

Цель настоящей работы дать обзор установления Советской власти и строительства социализма на острове Сааремаа с 1940-1941 годы.

Раньше эта тема не исследовалась историками.

За 20 лет властвования буржуазии в Эстонии и также на острове Сааремаа привело в упадок промышленность и произошел кризис в селъском хозяйстве, что обусловило бедствие и разорение рабочих и крестьян.

В исторические дни июня 1940 года трудящиеся острова Сааремаа вместе со всем Эстонским народом под рука - водством Коммунистической партиизахватили власть в свои руки.

Рукаводство жизнью острова Сааремаа на новых основах начали старые коммунисты А.Муй,Й.Метс, И.Эллам, А.Кууль и другие.

В конце июня всюду на острове Сааремаа проходили многочисленные митинги,на которых трудящиеся горячо приветствовали политику Коммунистической партии Эс -

На Сааремаа провели демократические выборы.На многих предвыборных митингах коммунисты объяснили жителям Сааремаа политическое положение и указывали на сколько важны выборы на новую Государственную Думу.

Несмотря на сопротивление классового врага,трудящиеся острова Сааремаа охотно пошли на выборы. В выборах принимало участие 83,9 % из граждан Сааремаа, имеющих право голоса,причем за платформу рабочего класса голосевало 94 % из голосующих.

Сааремааское население с восхищением приняло историческое решение Государственной Думы. Всюду проходили многочисленные собрания. Для укрепления Советской власти на острове трудящиеся Сааремаа сплотились. 25 июля образовали Сааремааский комитет ЭКП, куда вошли секретарь А.Муй , и члены А.Кууль и В.Рийс. Сааремааский партийный комитет приступил к созданю Сааремааской организации ЭКП.

В партийную организацию зарегистрировались старые коммунисты, принимались новые члены и кандитаты в в члены сознательные представители рабочих, крестьян и интеллигенции.

Сааремааская организация ЭКП стала вожаком советских преобразований на острове.

В конце июля приступили к созданию Сааремааской комсомольской организации. Партия доверила А.Микку создание комсомольской организации.

В августе А.Мунак стал онганизатором ЭКСМ Сааремаа. В комсомол вступала самая передовая молодежь. В сентябре-октябре создали первичные организации на местах. В середине октября на острове Сааремаа было 11 пер-

вичных организаций.

Комсомол стал хорошим помощником партии.

В июле и в августе Сааремааские рабочие и служащие объединились в профсоюзы, а сельские труженики организовались в республиканское общество сельскохозяйственных рабочих.

В Советские органы власти на Сааремаа пришли из народной среды новые люди, которым полностью доверяли.Ликвидировали полицию и создали рабоче-крестьянскую милицию.

В 1940 году после победы революции трудящиеся Сааремаа начали под рукаводством Сааремааской организации ЭКП социалистическое строительство.

Согласно новому историческому решению Государственной Думы на Сааремаа начали национализировать частную собственность. Когда рабочие стали хозяевами промышленных предприятий,они начали расширять и реконструировать эти предприятия.Сааремааские рабочие с этим очень хорошо справились.

Благодаря прдъему рабочего энтузиазма, что было обусловленно заботливой политикой Советской власти о трудящиеся , увеличилось производство промышленных товаров как никогда раньше.

Прд рукаводством Сааремааской организации КП Эстонии в уезде провели земельную реформу, в которой проявилась неслыханная забота о сельском труженике. Свою благодарность проявил трудолюбивый Сааремааский крестьянин в успешном проведении весеннего сева.

За короткое время основательно поднялось материальное и культурное благосостояние рабочих и крестьян.

Благодаря проведенной идеологической работы произошли большие изменения в мировозрении трудящиеся. Всё больше убеждались трудящиеся Сааремаа в том, что Советская власть может исполнить их давнишнюю мечту о свободной и счасливой жизни.

Sissejuhatus.

Tänavu möödub 3o aastat sündmusest,mil Eesti töötav rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel kukutas fašistliku kliki valitsuse ja pani maksma nõukogude korra.Koos kogu Eesti töötava rahvaga tähistavad ka Saaremaa töötajad nõukogude võimu kehtestamise 30 . aastapäeva.

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade nõukogude võimu kehtestamisest ja sotsialistlikust ülesehitustööst Saaremaal aastatel 1940 - 1941.

Varem ei ole seda teemat ajaloolistes uurimustes käsitletud.Ainult V.Riisi ilukirjanduslikus teoses "Kolmandat teed ei ole " on antud vastavast ajajärgust Saaremaal põgus ülevaade.

Põhilise ajalooallikana on antud töö kirjutamisel kasutatud tolleaegse Saaremaa ajalehe "Meie Maa" (alates 1.oktoobrist 1940 "Saarte Hääl") numbreid. Veel on töös kasutatud EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi ja Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi materiale,kuigi käsitletava ajajärgu kohta on arhiivides allikmaterjale vähe.

Komsomoliorganisatsiooni ajalugu puudutavate alapeatükkide kirjutamisel on põhiliselt kasutatud Tallinna Pedagoogilise Instituudi Kehakultuuriosakonna üliõpilase Kalle Keskküla poolt kogutud mälestusi ja tema käsikirjalist tööd " ELKNÜ Saaremaa organisatsioon 1940 - 1941.a. " (juhendaja ajalookandidaat O.Kuuli).

Trükistest kuulub väärtuslikumate hulka nimetatud V.Riisi teos " Kolmandat teed ei ole ", samuti S.Kutsar-Zabrodskaja uurimus " Eestimaa Kommunistlik Par-

tei 1940.aasta sotsialistlikus revolutsioonis", H.Tiido uurimus "Nôukogude maareform Eestis".

Autor on töö kirjutamisel palju tänu vôlgu va - nale revolutsionäärile Vassili Riisile,kes väga vastutulelikult jagas temaga mälestusi ja suunas teda uute allikmaterialide hankimisele.

Töö koosneb kahest osast. Esimene osa on jagatud kolmeks,teine osa neljaks peatükiks.

Esimeses osas on antud ülevaade sellest,kuidas Saaremaa töörahvas kommunistide juhtimisel 1940.aasta suvel vôimu enda kätte vôttis,organiseerus ja alustas riigiaparaadi ümberkujundamist.Teises osas on näidatud seda,kuidas Saaremaa töötajad EKP Saaremaa organisatsiooni juhtimisel alustasid nii tööstuses kui ka põllumajanduses sotsialistlikku ülesehitustööd,kuidas seoses nôukogude korra kehtestamisega paranes töötajate materiaalne kui ka kultuuriline heaolu.

Viimases peatükis on antud ülevaade EKP Saaremaa organisatsiooni lôplikust väljakujunemisest ja partei- ning komsomoliorganisatsioonide juhtivast osast Saaremaa töötajate kommunistlikul kasvatamisel.

I osa.

Nõukogude võimu kehtestamine ja kindlustamine Saaremaal.

I peatükk.

Töörahvas võtab võimu.

1. Saaremaa töörahva olukorrast ja revolutsioonilisest liikumisest enne 1940. aasta juunipööret.

Asudes analüüsima Saaremaa töörahva majanduslikku olukorda enne 1940. aasta juunipööret, tuleb eelkõige tähelepanu pöörata maatöörahva olukorrale, sest 87 protsenti Saaremaa elanikkonnast elatas end põllutööst (sellest 2,3 protsenti kalandusest)[1].

Tööstusproletariaat puudus siin peaaegu täielikult. Ainuke mainimisväärne tööstusettevõte - Wildenbergi nahavabrik - oli hävinenud Esimese maailmasõja päevil. Väikestes, peamiselt poolkäsitööstuslikes ettevõtetes töötas vähe töölisi. Kodanliku statistika andmeil elatas end tööstuses 4,2 protsenti Saaremaa elanikkonnast. Selle 4,2 protsendi hulka kuulusid ka tööstusettevõtete omanikud ja ametnikud, seega langes tööstustööliste protsent veelgi[2].

Ammu kannatasid Saaremaa kehvikud maapuuduse all. Üle 26 protsendi Saaremaa taludel oli alla 10 hektari maad. Kogu põllumajanduslikust maast oli nende valduses

---

[1] "Suure Tõllu sammuga" , Ajakirjanduslik kogumik, Ajalehe "Kommunismiehitaja" väljaanne, 1968, lk. 21.

[2] Sealsamas.

vaid 6,3 protsenti. Seejuures tuleb silmas pidada, et kui Eestis tuli keskmiselt iga 100 hektari põllumaa kohta 63,3 inimest, siis Saaremaal oli see näitaja 119,4 (Ansekülas koguni 224)[1].

Valdava osa põllumajanduslikust maast moodustasid looduslikud, vähetasuvad heina- ja karjamaad. Põllu- ja aiamaad moodustasid põllumajanduslikult kasutatavast maast 12,7 protsenti (Viljandi ja Pärnumaal vastavalt 37,8 ja 35,2 protsenti)[2]. Katsed üle minna intensiivsemale põllupidamisele jooksid nurja väetise puudumise ja halva põlluharimise tõttu. Niinimetetud seaninaader ja puuäke ei võimaldanud põldude pa - remat harimist.

Eriti raskelt tabas Saaremaad 1939. aasta põud. Nii saadi kaera vaid 6,7 , söödajuurvilja 83,3 , kartulit 38,8 - 50,7 tsentnerit hektarilt[3].

Puudust tunti seemneviljast, nappus oli toiduteraviljast ja kartulist.

Põuaaasta peegeldus ka karjamajandusest. Nagu näitasid ka karja kontrollandmed, oli siinne toodang madalaim Eestis. Koos põuaga algas karja vähenemine, mis Saaremaal võttis massilise ilme.

Üha süveneb raske majanduslik olukord sundis kehvik-talupoegi ikka enam pakkuma lapsi kulakuile põllutöö - listeks. Kodanlik statistika näitab, et 8-14 aastaste laste tööle rakendamine (mitte ainult karjastena vaid ka põllutöölistena) kasvas kiires tempos [4].

Töötu ülepakkumisest räägib kodanlik statistika , mille järgi olid põllutööliste palgad Saaremaal 24,6 protsenti madalamad mandri omadest.[5]

---

1 " Suure Tõllu sammuga " , lk. 21.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas, lk. 22.

5 Sealsamas.

Igal aastal rändas Saaremaalt kurikuulsa Kuressaare " orjaturu " ja ringihulkuvate agentide , niinimetetud tööjõuvärbajate vahendusel mandrile tuhandeid mehi ja naisi, peamiselt noori.Erilisi lootusi asetasid mandri kulakud Saaremaale just 1940. aasta kevadel nii eelmise ikaldusaasta kui ka asjaolu tõttu, et langes ära odav tööjõud Poola põllutööliste näol, sest oli alanud Teine Maailmasõda. Sõda tõi endaga kaasa hindade kiire tõusu. 1939. aasta augustist 1940. aasta aprillini kallinesid värsked räimed 93, lestad 100, tursad 92,kartul 35, porgand-peet 75 , hernes 43, sealiha 25, loomaliha 39 protsenti, nagu näitas ametlik statistika. Kütte- ja valgustuskulud tõusid 33, riiete hinnad 28,4 protsenti.[1]

Põllumajandussaaduste hindade tõus ei kergendanud Saaremaa kehviktalupoegade olukorda, sest neil polnud midagi turustada. Just vastupidi, nad oli eelmise ikaldusaasta tõttu veelgi rohkem kui tavaliselt nimetatud saaduste tarbijad.

Rusuv majanduslik olukord peegeldus omakorda töötavate hulkade tervisel. Alatoitlus ja ületöötamine põhjustasid tuberkuloosi, südame-, veresoonte , seedeelundite raskekujulisi haigusi. Kuulmaltult kallis oli ravi haiglates. ent 1940. aasta algul tõsteti seda veelgi. Saaremaa Maahaiglas lisati ravimaksule juurde umbes kolmandik.[2]

Saaremaa töötav rahvas ei leppinud sellise temale määratud olukorraga. Ta asus võtlusesse. Saaremaa töörahvas oli alati sammunud revolutsioonilise liikumise esiridedes (1905- 1907. aasta revolutsioonis, 1919. aasta Saaremaa ülestõusus) .

Kodanliku valitsuse algpärvist peale tekkis tugev revolutsioonilise liikumise keskus Pöidel, kus klassi-

---

1 " Suure Tõllu sammuga " , lk. 23.

2 Sealsamas, lk. 25.

vastuolud Saaremaa tingimustes osutusid kõige teravamaks. Ühelt poolt jõukus , teiselt poolt vaesus võttis just Põidel kontrastsema ilme. Ekspluateerimine esines siin vähem varjatud kujul, kuna taludes ei tuldud toime võõra tööjõu kasutamiseta.

Lühikese aja jooksul loodi Põide-poolsetes valdades rida niisuguseid töölisorganisatsioone nagu Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei osakonnad, maatööliste ühisused, asutati Põide Spordiselts, mille juurde hiljem loodi naisspordi rühmad.[1] Pärastistelkohtuprotsessidel töölisliikumise tegelaste üle titu - leeris kodanlus Põide Spordiseltsi " kommunistide löögiosaks ".[2]

Nii organisatsioonilise kui ka poliitilise töö silmapaistvaks keskuseks kujunes Uuemõisa valla Kahutsi küla Alla talu. Aastaid töötasid siin vennad Aleksander, Anton ja Johan Ellam , olles printsipiaalsuse, väsimatuse ja kartmatuse eeskujuks.

Allale asutati avalik lugemislaud, kus võis leida kõiki tol ajal ilmunud töölisajalehti ja -ajakirju, nii legaalseid kui ka illegaalseid. Viimaseid võimaldati kasutada muidugi ainult kitsamal, kõige usaldatavamal ringil. Lühemat aega töötasid Uuemõisas Aleksander Saar, Aleksander Mui, Vassili Leiner, kes hiljem läksid Tallinna üle nagu Anton Ellamgi. Silmapaist - valt tegutsesid siin veel kirjanik Vassili Mölder , Gustav Ülgeküttt, Kirill Kummits, Ivan Põld, Kirill Lember ja paljud teised.[3]

Teiseks revolutsioonilise liikumise keskuseks kujunes neil aastail Maasi vallas Välja külas Anton Riisile kuuluv Lauri talu. Nagu Allalt, nii võis siitki saa-

---

[1] " Saaremaa ",Kogumik materjale, 1959, Ajalehe "Kommunismi Ehitaja" väljaanne, lk. 83.

[2] Sealsamas.

[3] Sealsamas lk. 84.

Anton Ellam

Aleksander Ellam

Aleksander Mui

Aleksander Kuul

da kõigi tol ajal ilmunud töölisajalehtede ja -ajakir - jade numbreid.

Siin tegutsesid näitering ja laulukoor. Viimane õp - pis ära rea revolutsioonilisi laule, nende seas ka "Internatsionaali". Selle keskuse juurde kuuluvatest selt- simeestest oli üheks väljapaistvalt heaks organisaato - riks Johan Velsveebel (Velviste). Aktiivselt töötasid kaasa veel Aleksander ja Mihkel Riis, Johan Siiner, Ida Tuubal, Viktor Alveus (Allvee), Villem Keert, Alek - sander Pitk ja teised.[1]

Kogula valla Koksi küla Maria Ansonile kuuluv Kolde vabadikukoht moodustas liikumise kolmanda tugipunkti. Maria Anson tegutses kohapeal energiliselt, luues Kogu- lasse maatööliste ühisuse. Tema eestvõttel korraldati Sassi mõisas suurem propagandistlik töölisspordipidu. Ansonile kuulus illegaalne raamatukogu, kus leidus ka marksismi klassikute töid, samuti V.Kingissepa, H.Pöö- gelmanni, J.Anveldi teoseid, progressiivset ilukirjan - dust, populaarteaduslikke ja ateistlikke raamatuid. Korraldati suuremaid, mitut valda haaravaid üritusi . 1923. aastal korraldati näiteks 1.mai demonstratsioon, mille ettevalmistamisest ja läbiviimisest võtsid oda kõik eelpoolmainitud kolm revolutsioonilise liikumise keskust.

1924. aastal toimus 1.mail hästi organiseeritud ja võimas demonstratsioon Pöidel.[2]

Pärast 1924. aasta 1.detsembri relvastatud üles - tõusu nurjumist algasid arreteerimised ka Saaremaal. Vangistati Aleksander ja Johan Ellam, Vassili Mölder , Johan Velsveebel (Velviste), Maria Anson, Kirill Kummits. Neist õnnestus Aleksander Ellamil konvoeeri- misel Kuressaarde põgeneda. Pärast legaalsete töölis- organisatsioonide purustamist 1924. aastal kandus re- volutsiooniline liikumine sügavale põranda alla.

---

1 " Saaremaa ", lk.85.

2 Sealsamas, lk. 86 .

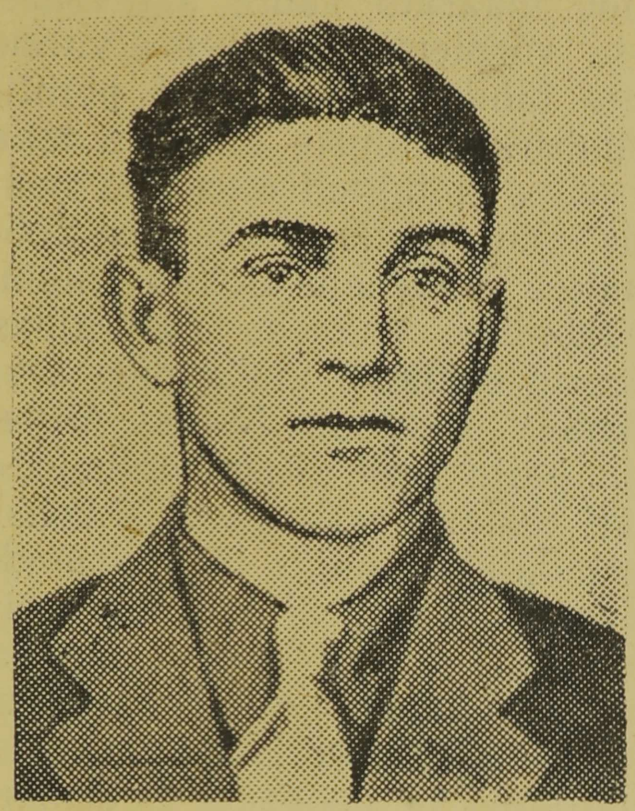

Johan Ellam

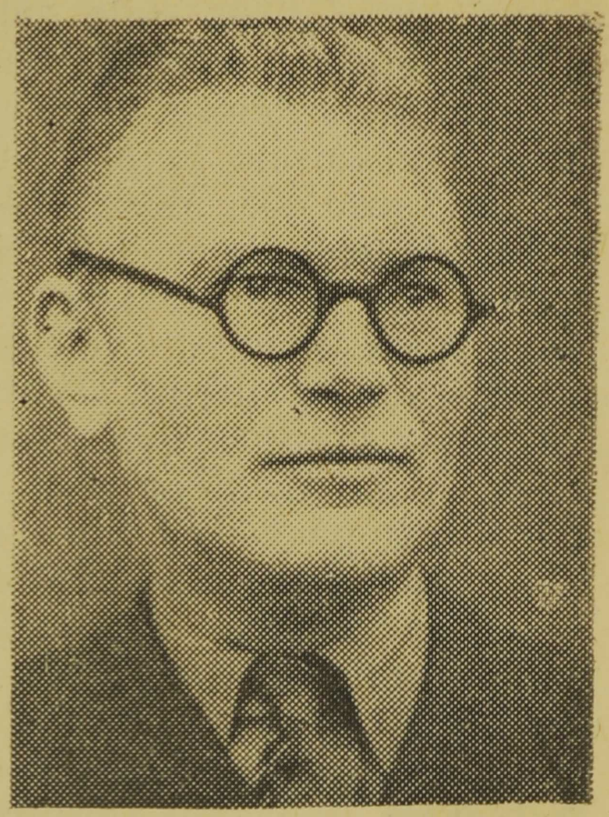

Vassili Riis

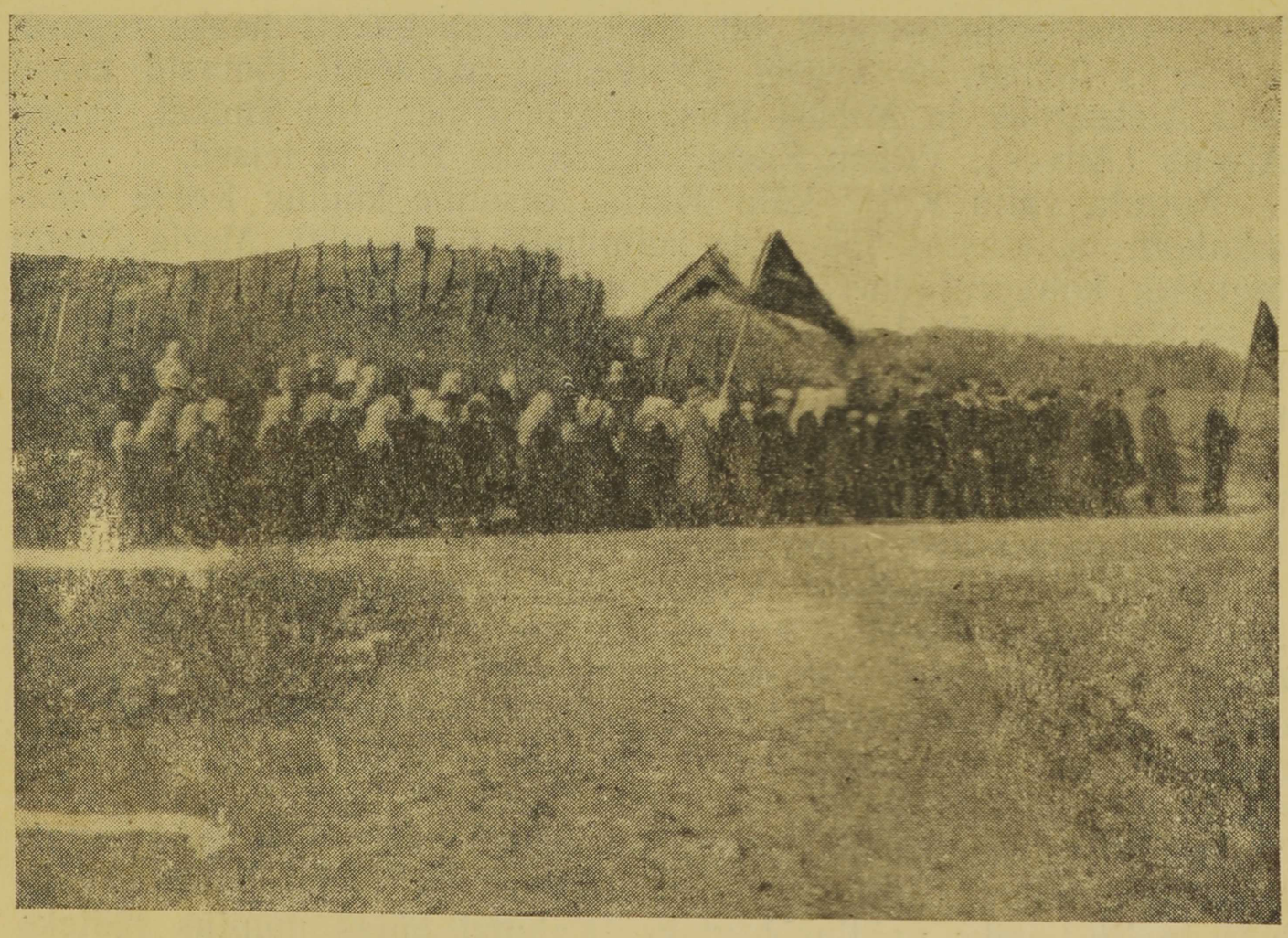

Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö arhiivist

1. mai demonstratsioon Pöidel 1924. aastal

Saaremaa illegaalse parteiorganisatsiooni tööd juhtis üheksa aastat järgemööda Aleksander Ellam, olles ise pidevalt tagaotsitav. Môni aeg töötas Saaremaal end siin varjates ka kommunist Aleksander Mui. Kuid peagi langes ta provokatsiooni ohvriks ja arreteeriti.

Tôusu aastateks Saaremaa parteiorganisatsiooni töös olidaastad 1927-1928, mida märgiti ära ka 1931. aastal toimunud Saaremaa parteiorganisatsiooni konverentsil. Alates 1926. aasta lôpust kuni 1931. aasta lôpukuudeni langesid noorte organiseerimistöö ülesandes Vassili Riisile, kes oli 1926. aastal alles 16-aastane.

Oli vaja kirjandust. Tallinnast saabus seda tagasihoidlikult. 1928. aastal otsustati hakata välja andma EKP Saaremaa organisatsiooni häälekandjana ajalehte " Saare Tööline ". Ajalehe esimene number ilmus 1928. aasta detsembris. Ajaleht ilmus algul kummitähtedega trükitult, hiljem šapirograafil paljundatuna. Pärast - poole paljundati kirjandust kirjutusmasinal.[1]

Parteiorganisatsioonis paistsid sellal silma vennad Aleksander ja Vassili Lember, Aleksander Kuul, Arseni Mihkelson ja Vassili Riis.

Maasi asunduses suutis oma ümber koondada grupi teovõimelisi noori Aleksander Vakkaus; Laimjalas hakkasid tööle Eduard Kitt, Klafiira Mölder (kirjanik V.Mölderi tütar) ja paljud teised.[2]

1931. aastal tabas organisatsiooni raske löök: arreteeriti Johan Ellam, Aleksander Kuul, Aleksander ja Vassili Lember, Vassili Verlin ja Vassili Riis. Langes tulevahetuses politseiga Aleksander Ellam. Ometi ei katkenud töö. Arreteerimisest pääsenud seltsimehed tegutsesid edasi. Tihti puudus neil mônda aega side organisatsiooniga, kuid ometi kasutati iga võimalust poliitilise selgitustöö tegemiseks, seda peamiselt individu-

---

[1] V.Riis, "Kolmandat teed ei ole",Tallinn,1960,lk.43 .

[2] " Saaremaa ", lk. 90 .

KÕIGE MAADE PROLETAARLASED ÜHINEGE!

SAARE TÖÖLINE

SAARE TÖÖRAHVA
(E.K.P.S.O. ja E.K.NÕ.S.O.) HÄÄLEKANDJA.

№1 /2./ 16. dal VEEBRUARIL 1929 A. II. AASTAKÄIK.

SAAREMAA TÖÖRAHVA ÜLES-TÕUSU 10-da AASTAPÄEVA PUHUL.

KOGU SAAREMAA TÖÖTAVALE RAHVALE!

KLASSIVENNAD JA ÕED!

M. Kaldi foto

A. Riisi talu Ratla külas Pärsamaa vallas, kus ilmus ajaleht «Saare Tööline»

aalvestluste teel. Tööd aitas tunduvalt elavamaks muuta üksikute seltsimeeste väljatulek kodanlikust vanglast , kes vabanesid aja äraistumise teel. Nii väljusid vang - last üksteise järel Johannes Mets, August Vakker, Aleksander Kuul , Vassili Riis, hiljem ka Johan Ellam ja Eduard Kitt. Saaremaale, Leisi asus elama August Hansen, kes "149 protsessis" oli mõistetud eluajaks sunnitööle ja vabanes 1938. aastal üldise amnestia põhjal.

1936. aasta lõpul, päeval , millal vabanesid vang - last Aleksander Kuul ja Vassili Riis, toimus neil kokkusaamine Johannes Metsaga, kes tol ajal elas Kuressaares. Toimunud nõupidamisel edaspidistel tööülesannetel peatudes jaotati osad niimoodi, et Metsale langes sidepidamise kohustus Tallinnaga, Riisile aga sidepidamine Metsa ja teiste vanglast vabanenud seltsimeeste vahel.

Pöörmine tähelepanu pöörati nendel aastatel noorte kasvatamisele. Tegutseda tuli suurima ettevaatusega, sest endised poliitilised vangid olid kaitsepolitsei poolt ümbritsetud agentide tiheda võrguga.

Kuid mitte ainult vanglast vabanenud kommunistid , vaid kogu Eesti töötav rahvas kannatas üha tugevneva poliitilise surve all. Täielikult langusele sammuv majanduselu, rahvahulkade rahulolematuse avaldused, samuti fašistliku diktatuuri sotsiaalse baasi ahenemine andsid tunnistust lähenevast revolutsioonilisest kriisist. Antud olukorda hindas õigesti Eestimaa Kommunistliku Partei aprillikonverents, seades üles fašistliku diktatuuri kukutamise loosungi.

Revolutsiooniline kriis aga küpses endise kiirusega. Kodanlus jooksis oma provokatsioonilise poliitikaga üha enam ummikusse. Ta ei suutnud toime tulla üha suurenevate majanduslike raskustega. Pankrotistunud valitsev klikk tõukas maad sõjakuristiku poole, libitses üha enam Hitleri ees ning vastas rahva üha suurenevale nõrdimusele ainult repressioonidega. Valitsev klikk nägi ka juba ise, et rahva enamus on tema vastu, et ta püsib veel ainult vägivalla abil. Üks tema tugisambaid, kes oma politseiteenistuskohustuste tõttu oli hästi kursis rahva

meeleoluga - Jürimaa - ,ütles: kui likvideerida vaikimise režiim, ja anda Eesti rahvale vabadus, siis bolševiseerub kogu maa paari kuuga.[1] Seekord oli tal õigus. Politseisurve tugevnemine kutsus omakorda esile rahva veelgi suurema viha ja revolutsioonilise meeleolude kasvu. Oli kujunenud revolutsiooniline situatsioon. Revolutsiooni võiduks olid olemas nii objektiivsed kui ka subjektiivsed tingimused. Valitseva klassi kriisiga, rõhutud klasside vaesuse ja viletsuse teravnemisega, rahvahulkade aktiivsuse tõusuga oli seotud revolutsioonilise klassi, töölisklassi, valmisolek massiliseks revolutsiooniliseks tegevuseks. Revolutsiooni hegemonni - Eesti-maa töölisklassi - eesotsas seisis marksismile-leninismile ustav Eestimaa Kommunistlik Partei, kes oli võitnud rahvahulkade usaldust ning oli võimeline viima neid enda järel. Ka Saaremaa töörahvas, kommunistidega eesotsas, läks vastu 1940. aasta sotsialistlikule revolutsioonile.

---

[1] S.Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn , 1960, lk. 85 .

2. Juunipööre Saaremaal.

Saabus 21. juuni 1940. Tallinna töölised tulid Kommunistliku Partei juhtimisel tänavale ja nõudsid uue valitsuse moodustamist. Poliitilised vangid vabastati. Võeti üle asutusi " Uus Eesti " jäi seisma. Uue ajalehena hakkas ilmuma " Rahva Hääl " . Üle Eesti toimusid rahva võimsad meeleavaldused.

Saaremaa töörahvas võttis teated Tallinna sündmustest vastu suure vaimustusega. Veel samal päeval, see on 22. juunil, kui saadi teada sündmustest Tallinnas , toimus Kuressaares rahvakoosolek. Koosolekul kõnelesid kohalikud töölisliikumise tegelased Aleksander Ingalt ja Vladimir Nellis. Kõnedes käsitleti päevasündmusi ja tervitati vabariigi uut valitsust. Kõnedele järgnes " Internatsionaal " orkestrilt. Rahvakoosolekult siirduti punase lipu ja orkestriga eesotsas parki, kus A.Ingalt uuesti kõneles Eesti ja vene keeles. Kõned leidsid soojа heakskiidu nii rahva kui ka hulgaliselt kokkutulnud punaväelaste poolt. " Internatsionaali " järele minni rongkäigus tagasi raekoja ette, kus A. Ingalt tänas kõiki osavõtjaid. Samas teatas Punaarmee esindaja, et pühapäeva õhtul korraldatakse rahvale pargis kinoetendus.[1]

Saaremaal hakkasid elu uutele rööbastele juhtima vanad kommunistid Aleksander Mui, Johan Ellam, Vassili Riis, Johannes Mets ja teised.

A.Mui vabanes vanglast 21.juunil ja juba järgmisel päeval sõitis ta koos Johan Ellamiga jalgratastel Vassi-

---

1 " Meie Maa ", nr. 94, 26.juuni 1940.

li Riisi poole, kes elas oma isakodus Pärsamaa vallas Ratla külas. Kolmekesi peeti ära põhjalik nõupidamine. Lepiti kokku, et Mui ja Riis asuvad tööle Kuressaarde. Kuressaares aga elas ja tegutses juba Johannes Mets. V. Ellam ja A.Kuul pidid esialgu jääma maale, samuti ka Eduard Kitt ja rida teisi seltsimehi. Ka maal oli tarvis aktiivseid kommuniste. Samas koostati avalike kõnekoosolekute plaan, arutati läbi, keda oma inimestest valdadesse tööle rakendada. Tuli osata aastate jooksul tehtud tööga kasvatatud inimreservid käiku lasta.

Saabusid pühad - Eesti kodanliku vabariigi aastapäev ja jaanipäev. Selleks ajaks saabus Saaremaale rohkesti rahvast, vähemalt 1000 inimese ümber. Neist oli enamik mandril teenistuses olevaid saarlasi, sealhulgas Tallinnast, kes tulid külastama omakseid. Nad tõid mandrilt häid sõnumeid, levitades neid rahva hulgas.

Pühad möödusid nii Kuressaares kui ka kogu Saaremaal rahulikult. Ametiasutuste hoonetel lehvis peale riigilipu ka punane lipp.

Jaanipäeva ja nn. vabaduspüha (Kodanliku vabariigi aastapäeva) õhtuil korraldas Punaarmee väeosa Kuressaare pargis kõigile kohalikele elanikele maksuta kontserte ja kinoetendusi, milledest võttis osa palju rahvast.[1]

Järgmised päevad tõid uusi teateid sündmustest Tallinnas. Saadi teada, et vabariigi uues valitsuses on uutest ministritest kolm saarlast. Need olid põllutööminister Aleksander Jõeäär, kohtuminister Boris Sepp ja teedeminister Orest Pärm.

Esimesed rahvarohked avalikud miitingud toimusid 30. juunil Orissaares, Kihelkonnas, Kärlas ja Laimjalas. Kuressaares oli rahvakoosolekule kogunenud vähemalt 2000 inimest.[2] Kõnelesid A.Mui, J.Mets, V.Nellis, A.Mikk, V.Riis samuti ka V.Sepp, kes esines linna ametnike nimel.

---

1 " Meie Maa " , nr. 94 , 26.juuni 1940.

2 " Meie Maa " , nr. 97 , 1.juuli 1940.

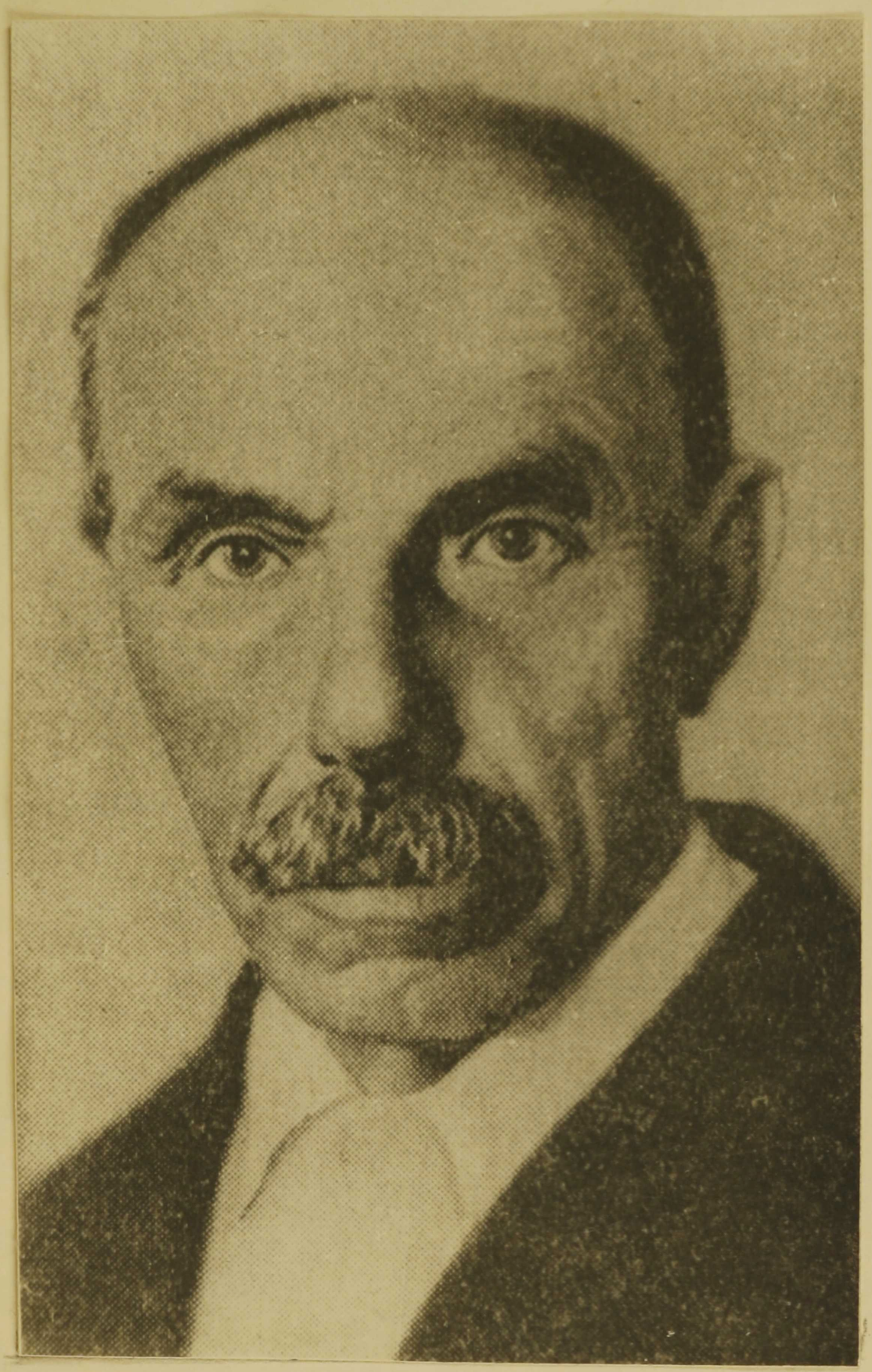

VA S S I L I M Ö L D E R,

proletaarne kirjanik, ajalehe "Meie Maa" kaastööline .

Esinejate hulgas oli ka vana kirjanik Vassili Môlder, kes luges ette oma äsjavalminud luuletuse " Tervitus ". Selles saatis ta tervituse Nõukogude Liidule, uuele rahvuslikule valitsusele.

" ... ning lõpuks mu vennalik tervitushüüd
me töölisperele ikka ja nüüd.
Sa väärtuste looja, maaharija,
ent ise vaid põlatud paaria.
Sa kannatand palju, su osa on kurb,
nüüd jõuliselt puhkeb su eluurb.
... Ei nõtku su tahe, ei nõtku su piht,
sest ainuõige ja õilis su siht. " [1]

Kõnelesid paljud ja kõneldi paljust. Kuigi kõned kippusid pikaks minema, ei väsitud neid kuulamast. Rahva seast trügis uusi oraatoreis üha juurde. Kõik nad soovisid oma südant kergendada.

Kõnedes rõhutati tööliste organiseerumise vajadust ja arvustati teravalt endise tagurliku valitsuse rahvavaenulikku poliitikat. Töötajad kiitsid palavalt heaks uue valitsuse poliitika ja avaldasid sügavat tänu parteile, kes juhtis revolutsiooni läbiviimist.

Laimjalas oli rahvakoosolekule kogunenud ligi 1500 inimest, Kihelkonnal üle 1000, Kärlas umbes 400 inimest.[2]

Nimetatud rahvakoosolekutel esinesid põhiliselt samad kõnelejad, kes Kuressaareski . Ainult Kärlas liitus kõnelejatega Aleksander Ingalt. Kõikjal aga ütlesid oma sõna ka lihtsad maatöölised, kes olid varem alati pidanud vaikima.

30.juuni rahvakoosolekutel viibis ka Johannes Mets koos oma " rahvamiilitsaga ". See " rahvamiilits " oli umbes 10-meheline organisatsioon, mis oli tekkinud kohe pärast 21.juuni sündmusi. Miitingute pidamise käigus oli tarvis kindlustada korda, oli tarvis valvata, et töörah-

---

[1] " Meie Maa ", nr. 98, 3.juuli 1940.

[2] Sealsamas.

vaesindajatel oleks võimalus rääkida kõigest, millest varem kõnelda ei saanud. See organisatsioon sai endale nime mainitud koosolekul Laimjalas, millal koosoleku ajal J.Mets käskis sealt lahkuda nuhkidel ja politseil. "Korda hakkab kaitsma rahvamiilits," ütles ta. Tänu "rahvamiilitsale" koosolekutel korrarikkumisi ei olnud.

Kogu laiahaardelise töö tõhustamiseks ja töö paremajs organiseerimiseks loodi 5.juulil 1940 Saare Maakonna Töölisühingute Keskus järgmises koosseisus: A.Mui - esimees, J.Mets - esimehe abi , A.Mikk - kirjatoimetaja, V.Riis - kirjatoimetaja abi, V.Nellis - laekur.

Muu tegevuse jaotus oli järgmine: A.MUI - töötajate organiseerimine maal, J.Mets - Rahvaomakaitse organiseerimine ja tööõu hankimine Kuressaares asuvatele Liidu asutustele, A.Mikk - linna elanikkonna ja inteligentsi organiseerimine ja V. Riis - informatsioonniline töö ajakirjanduses.

Juunisündmuste algusest peale muutus nimetatud tegelaste "staabiks" väike madal hoovimajake Kuressaares Martin Körberi tänaval. Seal asus Johannes Metsa korter. Linnas polnud kellelgi mingeid tööruume, väljaarvatud toimetuse ukseesine nurgake V.Riisil, kes töötas sel ajal juba "Meie Maa" toimetuses. Inimesed maalt tulid ja otsisid üles Metsa korteri. Toas oli palavatel suvepäevadel kitsas ja umbne. Siis mindi läbi köögiviljaaia Loode heinamaale. Siin jätkus ruumi ja avarust, siin sai jutud ära rääkida. Niimoodi töötas päev päeva kõrval Saare Maakonna Töölisühingute Keskus.[1]

Töölisühingute Keskuse organiseerimisel toimus 6. juulil suur meeleavaldus Kuressaares, kus linna elanikkond jagas elavat heakskiitu uue valitsuse poliitikale. Toimus töötajate ja Punaarmee sõdurite ühine rongkäik, mis orkestriga, punaste lippude ja loosungi-

---

[1] V.Riis "Kolmandat teed ei ole", lk. 189 .

V L A D I M I R N E L L I S,

Saare Maakonna Töölisühingute Keskuse liige.

gite all liikus parki, kus peeti suur vabaõhu kontsert-miiting. Pikema eesti ja venekeelse kõnega esines uus maavanem Aleksander Ingalt, kes oli maavanemaks määratud juuli esimestel päevadel.

Veel kõnelesid A.Mui, A.Mikk ja J.Mets. Kõnedes selgitati poliitilist olukorda ja töötava rahva nõudmisi. Kõik kõned võeti vastu suurte kiiduavaldustega.[1] Rahval oli, mida heaks kiita. Paari nädala jooksul olid Saaremaa töötajad saavutanud seda, mida varem kunagi polnud saavutanud. Rahvas oli saanud kõik demokraatlikud vabadused. Nüüd võisid töötajad asuda ise aktiivsesse võitlusesse uue elu ülesehitamisel.

---

1 " Meie Maa " , nr.1o1 , 8.juuli 1940 .

3. Uue Riigivolikogu valimised Saaremaal.

6. juulil kuulutati välja uue Riigivolikogu valimised. Valimistel Riigivolikogusse oli otsustav tähtsus, sest uus Riigivolikogu pidi lahendama Eesti riikliku korralduse küsimuse. See pidi olema tegelikult asutav kogu, kes pidi kindlaks määrama, missugust teed tuleb edasi minna.

Eestimaa Kommunistlik Partei taotles valimistel laialdlaste töörahvahulkade ühinemist. Sellel eesmärgil lõi ta valimisbloki - Töötava Rahva Liidu, kuhu ühinesid valimiste käbiviimisteks kõik töörahva organisatsioonid, esitades ühise platvormi ja ühised kandidaadid kõigis valimisringkondades.

Partei suunas kõik oma jõud valimiskampaania läbiviimisele, sest valimised pidid kindlustama teise otsustava võidu pärast 21. juunit, kindlustama Eesti ülemineku nõukogude korrale. Valimiskampaania juhtimiseks kinnitas valitsus 5. juulil valimiste peakomitee, kuhu kuulusid valitause ja Eestimaa Kommunistliku Partei esindajad A. Murro ja H. Haberman ning Ametühingute Keskliidu esindajana A. Pirson.[1]

---

1 S. Kutsar-Zabrodskaja, "EKP 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, lk. 109-110.

7.juulil teatatati Tallinnast telefonogrammiga, et Saaremaa Ringkondade Komitee valimiste korraldamiseks on määratud järgmises koosseisus: J.Mets - juhataja , A.Mikk -juhataja asetäitja, S.Roose - liige, A. Kuusk- liige, J.Pea - liikme asetäitja.[2]

8.juulil avaldati ajalehes "Meie Maa" isikute nimed, kes kandideerisid Riigivolikogusse Saaremaal Eesti Töötava Rahva Liidu kandidaatidena: 39. ringkonnas (Muhu, Pöide ja Laimjala vallad) Aleksander Mui; 40. ring - konnas (Pärsamaa, Leisi, Pihtla, Valjala ja Kaarma vallad) kirjanik Aadu Hint; 41. ringkonnas (Kihelkon- na,Kärla,Mustjala ja Lümanda vallad) maavanem Aleksan- der Ingalt; 42. ringkonnas (Kuressaare linn, Kuressaa- re, Salme ja Torgu vallad) põllutööminister Aleksander Jõeäär.[2]

42. ringkonnas kandideeris aga A.Jõeääre vastaskan- didaadina ka endine Kuressaare linnapea Johannes Perens.

Peale nende tahtsid kandideerida ka endine Riigikogu liige A.Kärner, endine ühistegelane Mihkel Kommel ja Haeska vanadekodu juhataja Alrich Kullerand - Kuusberg.[3]

Viimased kolm loobusid peagi oma kandidatuurist,kuid nende asemel teatas 10.juulil oma kandidatuuri ülesseadmisest 39. ringkonnas Aleksander Rei.

Kui Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvorm, mis kajastas kogu Eesti töötava rahva huvisid, avaldati 6. juulil ajalehes "Rahva Hääl", siis 12.juulil avaldati ajalehes "Meie Maa" ainult Saaremaa kohta käiv Eesti Töötava Rahva Liidu valimisplatvorm. Selles platvormis esines 12 põhinõuet. Nendest 8 langesid põhilises osas kokku 6.juulil avaldatud üleeestilise valimisplatvormi nõudmistega,nagu odava arstiabi kindlustamine,kehvemate

---

1 ENSV ORKA, f.R-1016, nim.1,s.-ü.7,1.36.

2 "Meie Maa" nr.101, 8.juuli 1940 .

3 Sealsamas.

rahvakihtide kindlustamine vanaduse puhul, maksude õiglane jaotamine, tööpuuduse likvideerimine jne. Neli põhinõuet aga puudutasid otseselt saarlasi. Nii nõuti :

1. Toetust Saaremaa kehvale talupõjale, eriti ikalduse korral.

2. Toetust kaluritele, eriti paremate ja moodsamate püügiriistade soetamiseks. Paristajate ahned näpud eemale kalade turustamisest. Hangeldajate vahekasu kalurite tasku.

3. Saaremaalt mandrile minevate hooajatöölistele... paremaid palku ja töötingimusi.

4. Kõigile Saare- ja Muhumaa meremeestele paremaid palku, eriti nendele, kes sõidavad Eesti laevadel ja rahhavetes.[1]

Kõik nimetatud nõudmised olid saarlastele väga südamelähedased. Nende täideminekust oldi unistatud pikki aastakümneid.

Ka Rei ja Perens esinesid oma valimisplatvormiga. Seda taheti avaldada ka ajalehes "Meie Maa", kuid tänu V. Riisi vastuseisule seda siiski ei avaldatud.

See olevat olnud kummaline dokument. Sõnasõnalised mahakirjutused Töötava Rahva Liidu nõudmistest vaheldusid originaalsete väljamõeldistega. Nii näiteks nõuti kohest kollektiivmajapidamiste loomist. Ainult suured kolhoosid ja elujõulised suurtalud suutvat kannatada maailmaturu konkurentsi.[2]

"Meie Maa" aga arvas nimetatud platvormist: " Nad kirjutasid kõigepealt alla ETR Liidu platvormile 100 %, veel enam - nende loosungid olid suuremad ja kaugemaleulatuvad kui ükski kommunist seda kunagi oleks jul -

---

1 "Meie Maa" nr. 103, 12. juuli 1940.

2 V. Riis "Kolmandat teed ei ole", lk. 192 .

genud teha. Sealt püüdsid välja kasvada ehtsad Saare maapidaja kollektiviseerijad ja kolhoseerijad" [1]
Kuna Pätsi diktatuuritegelaste valimiseelsed "platvormid" kubisesid niisugustest vastuolulistest mõtte - tustest, siis valimisringkondade Saaremaa komitee otsustas need nimekkrjad tühistada, põhjendades seda sellega, et nende tegelaste üldsõnalised, laialivalguvad , ebamäärased platvormilised seisukohad lähevad teravalt lahku nende tegelaste endisest tegevusest.[2] Nii Perensil kui ka Reil tuli enda kandidatuurist loobuda. On täiesti selge, et need kes siiralt tahtsid kaitsta töörahva huve, toetasid Töötava Rahva Liitu ja tema kandidaate, sest nende platvorm väljendas töörahva kõikide kihtide tahet. Ainult need,kes olid töörahva ühisrinde vastu, võisid esitada valimiste kandidaadid,kes konkureerisid Töötava Rahva Liidu kandidaatidega.

Algas valimistegevus ringkondade komitees ja jaoskonna-komisjonides, samuti vallavalitsustes. Ringkondade komitee korraldused saadeti valdadesse täitmiseks. 7. juulil anti kõikidesse valdadesse korraldus esitada Riigivolikogu valimiste jaoskonnakomisjonide esimeeste ja liikmete nimed. Selle peale teatas näiteks Kaarma vallavalitsus, et on moodustatud 4 valimisjaoskonda (Kaarma kiriklas , Astes, Eikla ja Tõrise algkoolides), teatas nende esimeeste ja liikmete nimed.[3] Samuti saadi vastavad andmed Kärla, Lümanda, Mustjala, Kihelkonna, Laimjala, Muhu, Pöide, Kuressaare, Torgu, Pihtla, Pärsamaa, Valjala vallavalitsuselt.[4] ja Kuressaare linnavalitsuselt.[5]

9.juulil teatas telefonogrammiga Saaremaa Ringkondade Komitee vallavalitsustele, et neil tuleb esitada

---

1 "Meie Maa" nr. 103, 12.juuli 1940.

2 ORKA , f.R- 1016, nim.1,s.ü.7,1.81.

3 ORKA , f. R-1843, nim.1, s.-ü. 18, 1.5 .

4 ORKA , f. R-1016, nim.1, s.-ü. 7, 1. 5-34.

5 ORKA , f. R-1842, nim. 1,s.-ü. 88[a] , 1.5.

komiteele hääleõiguslikkude kodanike arv jaoskondade järgi, jagada valimissedelid hääleõiguslikele kodanikele külavanemate kaudu, varustades viimaseid selleks vallavalituse poolt koostatud nimekirjaga.[1]

10. juulil saadeti autobussidega valdadesse valimisümbrikud, kusjuures kästi need tembeldada vallavalitsuse templiga. Samas teatas ringkondade komitee, et otsusega 10. juulist on Saaremaa ringkondade Riivilikogu liikmete kandidaatideks eespoolnimetatud nelja Töötava Rahva Liidu kandidaatide nimed.[2]

Valdadesse saabus maavanemalt Ingaltxilt korraldus raadio ühiskuulamise organiseerimiseks. Sellele vastas näiteks Laimjala vallavalitsus, et ühiskuulamist organiseeritakse 6 kohas, kusjuures ka nimetati vastavad kohad.[3]

15. juulil said vallavalitsused korralduse moodustada kohtadel liikuvad valimisjaoskonnad, kes käiksid läbi haiglad, raviasutused, vanadekodud, et saaksid hääletada ka vanad ja haiged, kes pole ise võimelised valima tulema.[4] Kõik need korraldused täideti valdades operatiivselt.

Kohe pärast valimiste väljakuulutamist algas laialdane agitatsioonitöö rahvahulkades. Oli tarvis selgitada valimiste tähtsust, oli tarvis viia Töötava Rahva Liidu platvorm iga töölise ja talupoja, iga käsitöölise ja inteligendi teadvuseni, paljastada klassivaenlane, mitte lasta Riigivolikogusse rahvavaenlasi, tagada, et Riigivolikogusse valitaks aintlt rahva tahte väljendajaid.

Agitatsioonitööd juhtisid kommunistid, kes koondasid enda ümber parteitu aktiivi. Saaremaa polnud veel

---

1 ORKA, f. R - 1844, n. 1, s.-ü. 12, l. 2.

2 Sealsamas, l. 4.

3 ORKA, f. R - 1842, n. 1, s.-ü. 88[a], l.26.

4 ORKA, f. R - 1844, n. 1, s.-ü. 12, l. 5.

Parki miitingule! Postiametnikud 1940.a. juulis .

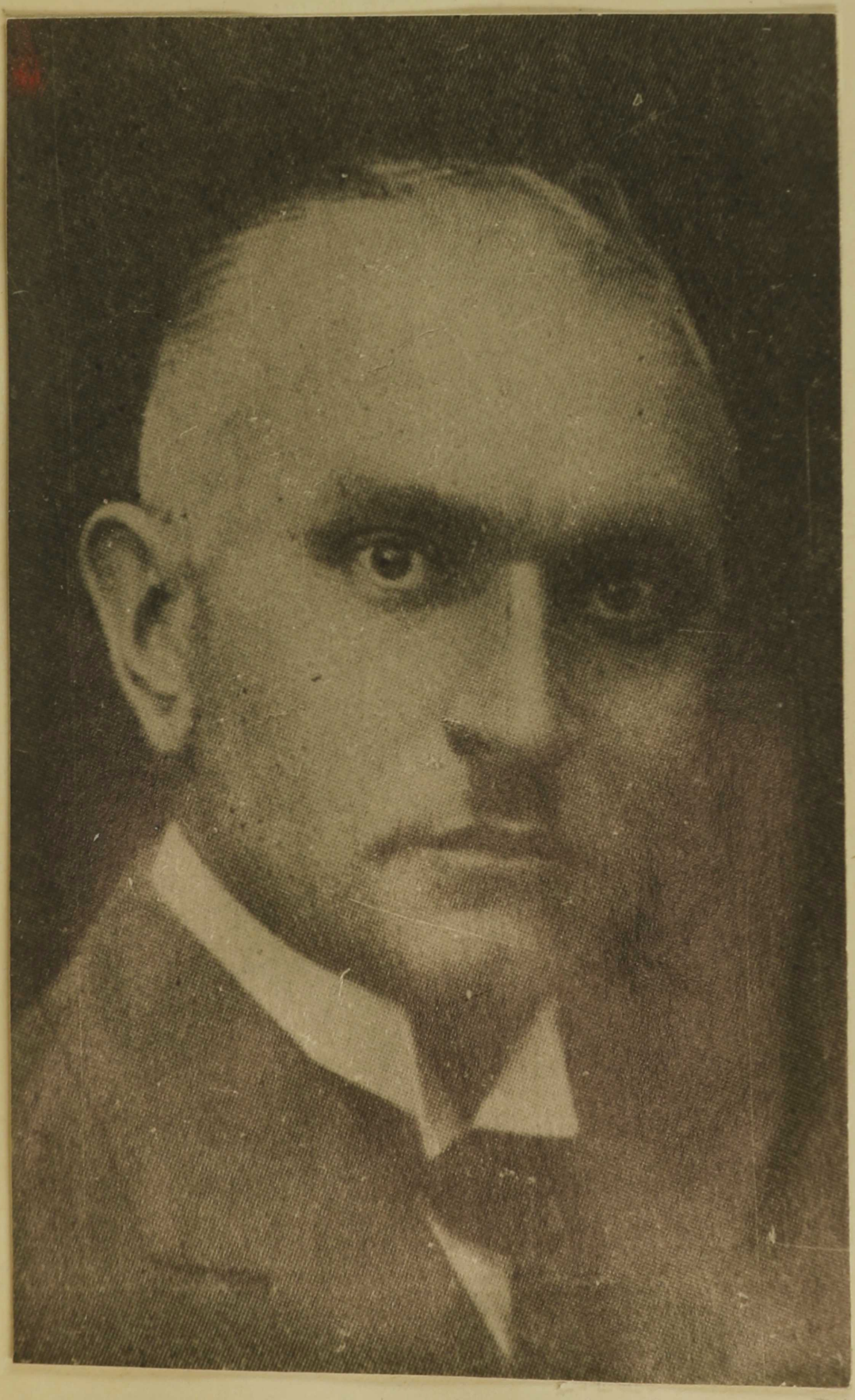

Põllutööminister

ALEKSANDER

JÕEÄÄR

kandideeris Saa - remaal 42.valimis-ringkonnas 1940.a. suvel Riigivoliko-gusse.

kunagi varem näinud nii suurt poliitilist aktiivsust ja nii laialdlast agitatsiooni rahvahulkades nagu seda tehti kuni 14.juulini 1940. Lähtudes sellest, et töö - lisklassi ja talurahva liidu kindlustamine on võidu peamiseks tingimuseks, tehti kommunistide juhtimisel valimiste ajal eriti ulatuslikku selgitustööd maal. Tuli murda kodanluse vastupanu, vabaneda tema mõjust . Koosolekud maal olid tihti tormilised, teravate sõna - lahingutega ja kokkupõrgetega. Vastane ei valinud, millega ja kuidas rünnata. Ta tundis enda selja taga ka - pitali jõudu ja puhastamata riigiaparaadi toetust.

Ja ometi kõigele vaatamata sai kodanlus lüüa. Vaidluste käigus paljastati ja purustati tema "ideoloogi - lised " alused.

Pühapäeval, 7.juulil toimusid valimiseelsed koosolekud Mustjalas, Leisis, Pärsamaal, Uuemõisas ja Muhu Liival. Osavõtt oli kõikjal erakordselt elav, ulatudes Uuemõisas, Muhus ja Leisis 1500 osavõtjale.[1] Leisis ja Pärsamaal, kus endine poliitikategelane Mihkel Kommel püüdis nurja ajada koosolekute kordaminekut, segas rahvas ta sõna - võttu korduvate vahelehüüetega.

Uuemõisas püüdsid A.Rei ja M.Kommel uuesti tulla "vett segama", kuid koosoleku enamus jäi üksmeeles Töötava Rahva Liidu poole, kelle seisukohti selgitasid A.Mui, A.Hint, A.Ingalt ja A.Mikk.

Rahvas jälgis kõnesid suure huviga. Kohapealne esineja G.Vilto ütles: "Meie hääletame kui üks mees meie kandidaadi sm. Mui poolt, kes on tõsiselt kogu tööta - va rahva eest võidelnud, vanglas istunud 15 aastat ja on nüüd vabadusse lastud Tallinna tööliste poolt." [2]

Kohalik töölistegelane Tuuling tuletas meelde Saaremaa 1919.aasta ülestõusu. Ülestõusnud kangelasi mälestati püstitõusmisega. Edasi avaldas kõneleja soovi püstitada Saaremaa vabadusvõitlejatele mälestussammas.[3]

---

1 "Meie Maa" , nr. 101, 8.juuli 1940.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

Üksmeelsaks osutus koosolek Muhu Liival. Enam kui L500-pealine rahvahulk jälgis elavusega kõnesid, kus-juures paljud vanemad inimesed ei jõudnud pisaraid tagasi hoida. Rahvas otsustas üksmeeles välja minna Töötava Rahva Liidu loosungite all. Koosolek lõppes ühise vägeva "Internatsionaaliga".[1]

Valimiste eel tuli Saaremaale ka kirjanik Aadu Hint. Arvukail kõnekoosolekuil ründas ta reakstioonijõude oma "lopsaka, rahvapärase keele, rahvapäraste võrdsuste küllu-se ning pildirikkuse ja selle energiakvantumiga, mida tolle põlvkonna inimestes vallandasid kordumatud juuni-päevad."[2]

Teda kuulati inmukalt. Tihti ei teatud, kas öeldu üle naerda või mutta. Võrdlused olid tabavad, löövad, ajasid naerma, see millest Hint rääkis, oli aga alles nii valu-salt meeles, et kiskus vahel ka vee silma.[3]

A. Hindi ringreisil peeti 10. juulil rida kõnekoosolekuid Kaalis, Tõllustes ja Vättal, 11. juulil Kaarmal. A. Hindi kõned võeti kõikjal vastu sooja poolehoiuga. Kõikjal ot-sustati ühineda Töötava Rahva Liidu platvormiga.[4]

Maavanema A. Ingalti poolt korraldati rida kõnekoosolekuid 41. valimisringkonna: 11. juulil Käesla koolimajas ja Lümanda vallamaja juures; 12. juulil Kihelkonna vallas, Kurevere, Kõruse ja Undva külades ning Tagala koolimaja juures; 13. juulil Karu-ehituskontori juures, Kõla pargis ja Paad-la koolimaja juures.[5]

14. juulil toimus Kuressare pargis suur rahvakoosolek, millest peale mitmetuhandelise rahvahulga võtsid osa ka Eesti armee ja Punaarmee väeüksused. Üksmeelselt otsus-tati minna valimistele ja anda kõik hääled Töötava Rahva Liidu kandidaatidele.

---

1 "Meie Maa", nr. 101, 8. juuli 1940.

2 V. Riis, "Kolmandat teed ei ole", lk. 193.

3 Sealsamas.

4 "Meie Maa", nr. 103, 12. juuli 1940.

5 "Meie Maa", nr. 104, 13. juuli 1940.

Valimiskampaania lühikese aja jooksul, mis kestis ainult kaheksa päeva, tegid kommunistid ja parteid toetav arvuks parteitu akttiv ära suure agitatsioonilise ja organisatsioonilise töö - seda üle kogu Eesti.

Eesti töörahvas toetas Kommunistlikku Parteid. Ainuüksi ühe päevaga, nagu teatas ajaleht "Kommunist", ühines Töötava Rahva Liiduga Saaremaal 15000 inimest, Virumaal 4000, Pärnumaal 4500, Võrumaal 3500, Läänemaal 2000 inimest jne.[1]

Kui vaenlased veendusid, et nende propagandal on vähe edu, üritasid nad nõrgendada töörahva aktiivsust eelseisvatel valimistel., keelitades töötajaid mitte minema valima. Saaremaa kommunistid oskasid veenda rahvahulki, et eelseisvad valimised on tõeliselt rahvalikud, ja vaenlaste katsed valimisi boikoteerida kukkusid läbi. Valijad läksid valimistele meelsasti, mõistes nende tähtsust maa edasisele saatusele.

14. ja 15. juulil toimusid Eesti Riigivolikogu valimised andsid kodanlusele surmava hoobi. Rahva aktiivsus neil valimistel oli suur. Saaremaa valimisringkonna 31400 hääleõiguslikust kodanikust võttis hääletamisest osa 26358 ehk 83,9 protsenti (vabariigi keskmine 84,1 protsenti).[2]

Antud häälte arvust 26358 hääletas Töötava Rahva Liidu kandidaatide poolt 24804 ehk 94 protsenti valijate üldarvust[3] (vabariigi keskmine 92,8 protsenti).[4]

Seega valimistest osavõtu protsent oli Saaremaal pisut väiksem üleeestilisest, ent töötava rahva valimisplatvormi poolt hääletas siin suurem protsent valimistest osavõtjaid.

---

1 S.Kutsar-Zabrodskaja, "Eestimaa Kommunistlik Partei 1940.aasta sotsialistlikus revolutsioonis", lk, 114.

2 "Meie Maa ", nr. 107, 19. juuli 1940.

3 ORKA, f.R-1016, n.1, s.-ü. 7, lk 182.

4 "Meie Maa", nr. 107, 19. juuli 1940.

17.juulil toimusid üle kogu Eesti valimiste hiilgavate tulemuste puhul suured demonstratsioonid. 17.juulil toimus ka Kuressaares suur meeleavaldus ja rongkäik, millest võtsid osa Rahva Omakaitse, tuletõrje, sõjavägi, asutuste ametnikud, muud ühiskondlikud organisatsioonid ja rohkesti muud rahvast paljude lippude ja loosungite ning orkestriga. Rongkäik liikus raekoja eest parki. Kõnedega esinesid uued Riigivolikogu liikmed A.Mui ja A.Ingalt ning kohalikud töölistegelased J.Mets, V.Riis, V.Nellis ja A.Mikk. Miitingul andsid A.Mui ja A. Ingalt tõotuse kaitsta töötava rahva huvisid. Tõotuse andmine liigutas sügavalt umbes 3000-pealist rahvahulka. Pidulik meeleavaldus lõppes "Internatsionaaliga".[1]

Samalaadsed meeleavaldused toimusid Saaremaal veel Põidel, Leisis ja Muhu-Liival. Kõikjal oli osavõtt ja vaimustus suur.[2]

Sellest nähtub, et Saaremaa töörahvas kiitis heaks ja avaldas oma vaimustust valimiste tulemuste üle.

---

1 "Meie Maa", nr. 107, 19.juuli 1940.

2 Sealsamas.

4. Saaremaa – osa noorest Eesti Nõukogude Sotsialistlikust Vabariigist.

Vahetult enne uue Riigivolikogu kokkukutsumist toimusid kõikjal üle Eesti rahvakoosolekud, kus esitati loosung nõukogude võimu kehtestamiseks. Töötajad saatsid uuele Riigivolikogule kui rahva esindusele läkitused, milles nõuti Eesti kuulutamist Nõukogu Vabariigiks, astumist Nõukogude Liitu, suurtööstuste ja pankade natsionaliseerimist, maata ja vähese maaga talupoegadele maa andmist.

20. juulil peeti Kuressaare pargis rahvakoosolek, kus selgitavate kõnedega esinesid V. Riis, J. Mets, A. Mikk ja V. Sepp.

21. juulil peetud rahvakoosolekuil Randveres ja Tprgus kõnelesid päevateemadel V. Riis, J. Mets ja A. Mikk.

Koosolekuil võeti üksmeelselt vastu otsus, kus esimeses osas käsitleti lühidelt olukorda enne juunipööret ja olukorda 21. juunist 21. juulini.

Teises osas aga öeldi:

"Tervitame uut Riigivolikogu kui tõelist esindust ja nõuame, et ta ETR Liidu platvormile vastavalt teostaks järgmist:

1) kuulutaks Eesti Vabariigi Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks;
2) otsustaks liituda NSV Liiduga;
3) natsionaliseeriks s.o. kuulutaks riigi ja rahva omandiks suurtööstused ning pangad ja
4) teeks lõpu maaga spekuleerimisele, keelaks selleks ära

maa ostmise- ja müümise."[1]

21.juulil toimuski Eesti ajaloos tähtis sündmus. Tuli kokku uus Riigivolikogu. Riigivolikogu otsustas: kuulutada kogu-maa riigi omanduseks, natsionaliseerida pangad- ja suurtööstusettevõtted, töötada välja uue põhiseadus ning pöörduda NSV Liidu Ülemnõukogu poole-palvega-võtta Eesti vastu NSV Liidu koosseisu võrdõigusliku liiduvabariigina.

Töötavad rahvahulgad juubeldasid.Üle maa käis võimas miitingute laine.

Kolmapäeval,24.juulil,toimus rahva võimas meeleavaldus Kuressaares.Rongkäik orkestriga eesotsas suundus parki, kus kõnelesid J.Mets,A.Mikk, Punaarmee esindaja,V.Nel - lis ja-Riigivolikogu liikmed A.Mui ja A.Ingalt,kes kriipsutasid alla käesoleva silmapilgu tähtsust.Rahvas võttis nende kõned vastu-tugeva aplausiga.[2]

Eesti-delegatsioon suundus Moskvasse.Delegatsiooni koosseisus oli ka Riigivolikogu saadik EKP Saaremaa Komitee sekretär A.Mui.

Kõik-ootasid põnevusega järgnevaid sündmusi.

Täituski-Eesti töötava rahva suurim soov - Eesti võeti vastu Nõukogude Liidu koosseisu võrdõiguslikku liikmena.

Reedel,9.augustil, toimus Kuressaares enneolematult võimas meeleavaldus.Mitmetuhande-pealine rahvahulk ter - vitas vaimustatult Eesti astumist NSV Liidu koosseisu.

Kohal oli umbes 6000 inimest. Miitingu avas J.Mets. Kõneles V.Riis. Ta tervitas koosolijaid EKP Saaremaa Komitee nimel,kõneles Eesti ja vene rahva vahelisest igipõlisest sõprusest,mida ei saa purustada. "Tahame ehi - tada Nõukogude Eestit innukate ja õnnelike suure sotsialistliku maa kodanikena.

---

1 "Meie Maa", nr.111,26.juuli 1940.

2 Sealsamas

Tahame asuda stahhaanovlastena oma tööülesannete juurde. Uhkelt ja rõõmsalt algame uut elu," kõneles Vassili Riis.

Kõigi tähelepanu köitis V.Alliku kõne,kes rääkis naiste elust enne ja nüüd.Ta ütles, et uus kodumaa tagab kõik õigused naistele.

Tervitusi ütlesid abimaavanem A.Mikk,maanõunik M.Sepp, abikomissar A.Voitk,Saarte Õpetajate Ühingute Liidu esimees A.Saaret, Punaarmee esindaja ja teised.

Miitingu lõpus esines mitme lauluga Õpetajate ja Eesti Seltsi Ühendatud segakoor õpetaja E.Hõbeniku juhatusel.

Koosolek lõppes ühise "Internatsionaaliga".Toimus rongkäik turule, kust valguti laialiunustamatute muljetega.[1]

Samalaadsed rahvakoosolekud,kus kiiteti heaks Eesti astumine NSV Liitu, toimusid kõikjal üle Saaremaa. Maavanem A.Ingalt kõneles laupäeval, 10.augustil Võhmal,11.augustil Lümandas,Kärlas ja mujal.

Leisis oli suur rahvamiiting ja rongkäik,eesotas orkestri, lippude ja loosungitega. Kohal oli ligi 2000 inimest.[2]

Kõikjal kiideti heaks Eesti tähtis samm - astumine NSV Liitu.

Revolutsioon, mis algas 21. juunil 1940 fašistliku diktatuuri kukutamise ja tõelise rahvavalitsuse moodustamisega, lõppes eeneolematult lühikese aja - ühe kuu - jooksul täieliku võiduga - nõukogude võimu kehtestamise ja Eesti astumisega Nõukogude Liidu koosseisu.

---

1 "Meie Maa" , nr, 119, 9.august 1940.

2 "Meie Maa", nr. 121 , 12.august 1940.

II peatükk.

Töörahvas organiseerub, et kindlustada oma võitu.

1. EKP Saaremaa organisatsiooni loomine ja selle osa nõukogude võimu kehtestamisel Saaremaal.

Kuigi Saaremaal oli rida praktilisest parteitööst osavõtjaid (vt. I peatükist), puudus 1940.aasta juunipöörde eel Saaremaal oma parteiorganisatsioon. Selle loomine oligi nüüd esmaseks ülesandeks.

Pärast juunipööret asusid kõik kommunistid agaralt tööle. Olid ju Saare Maakonna Töölisühingute Keskuse liikmed peaaegu kõik kommunistid. Nende eestvedamisel viidigi läbi valimised, Rahva Omakaitse loomine, töörahva organiseerimine ametühingutesse jne.

Kuid parteialgorganisatsiooni loomine jäi siiski suhteliselt hiljaks. Sm.Vassili Riisi arvates oli üheks viivitamise põhjuseks ka asjaolu, et parteikomitee jaoks ei leitud kusagilt vastavat ruumi.[1] Ruumid saadi alles septembri alguses Kauba tänavale.

Alles 26.juuli ajalehes "MeieMaa" avaldati teade, et " ... parteilaste ja maakommunistide organiseerijaks ja partei kohapealse töö juhtijaks moodustati EKP Saare-

---

1 V. Riisi mälestused , autori valduses.

maa Komitee. Komiteesse kuuluvad A.Mui,V.Riis ja A.Kuul. Sekretäriks A.Mui."[1]

Need kolm-komitee liiget olid kôik autoriteetsed kommunistid.A.Muid tundsid arvatavasti kôik saarlased.Eriti tuntuks sai ta valimiskampaania ajal,sest tema oli üks neljast kandidaadist,keda valiti Riigivolikogusse. Ta oli istunud kodanliku korra ajal 15 aastat vanglas 1924.aasta 1.detsembri-ülestõusust osavôtmise pärast.Tema vabastasid vanglast juunisündmused Tallinnas.

V.Riisi ja A.Kuuli tunti ka kui kohusetundlikke ja publisid kommuniste. Nad mômlemad olid revolutsioonilise tegevuse pärast kodanliku korra päevil vanglas istunud ning uue elu ülesehitamisest hooga kinni haaranud.

Seoses A.Mui valimisega Riigivolikokku ja tema eemaldumisega Kuressaarest, langesid parteikomitee sekretäri kohused V.Riisile ligi kolmeks nädalaks.

Komitee üheks esimeseks tööks oli vanade partei liikmete arvelevôtmine. 27.juulil avaldas ajaleht "Meie Maa" vastava teadeande. Kôik vanad kommunistid pidid ilmuma Kuressaarde, selleks et end arvele vôtta.[2]

Kuid see arvelevôtmine ei edenenud kuidagi.Oleks vôib-olla pidanud tegema väljasôite seltsimeeste poole.Et töö kinnas sidus,siis jäid need ära.Oodati,kunas tullakse end vastava ajalehekuulutuse peale registreerima.Oli aga tsibe heina- ja viljakoristamise aeg.Sellele liitusid ühiskondlikud kohustused,millega koormati seltsimehi kohtadel. Ainna tulla polnud kerge.Loodetei,et küllap sügisepoole on aega end arvele vôtta.Seepärast jäid paljud,kes olid mitmeid aastaid illegaalsest tööst osa vôtnud,registreerimata,kui juba arvelevôtmine ootamatult lôpetati. Hiljem figureerisid need vanad töölisliikumise tegelased "noorena", neist said liikmekandidaadid..."[3]

---

[1] "Meie Maa", nr. 111,26.juuli 1940.

[2] "Meie Maa", nr. 112,27.juuli 1940.

[3] V.Riis,"Kolmandat teed ei ole", lk. 201.

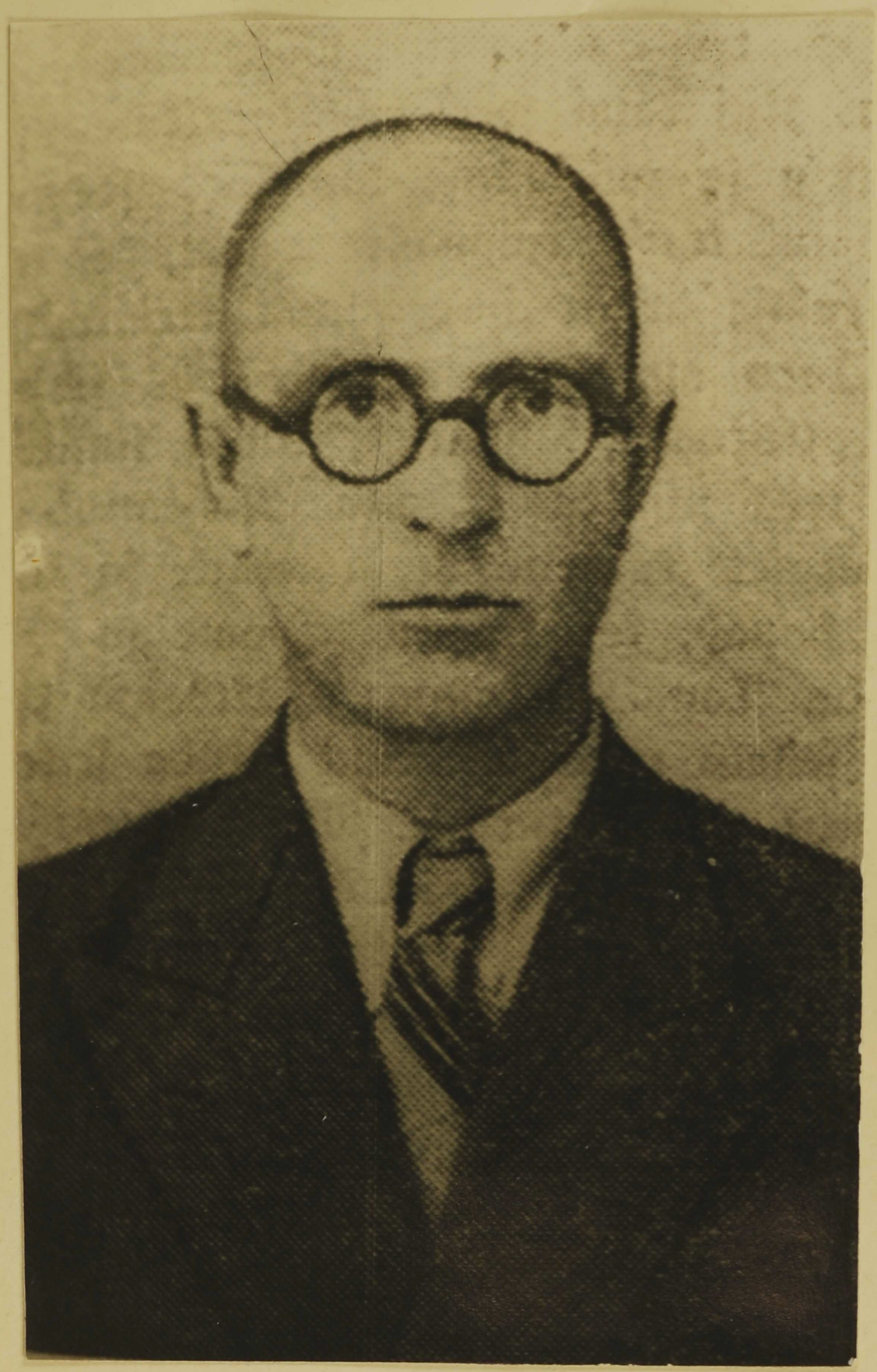

A L E K S A N D E R M U I ,
EKP Saaremaa Komitee sekretär .

A L E K S A N D E R K U U L ,

EKP Saaremaa Komitee liige, sekre - täri asetäitja.

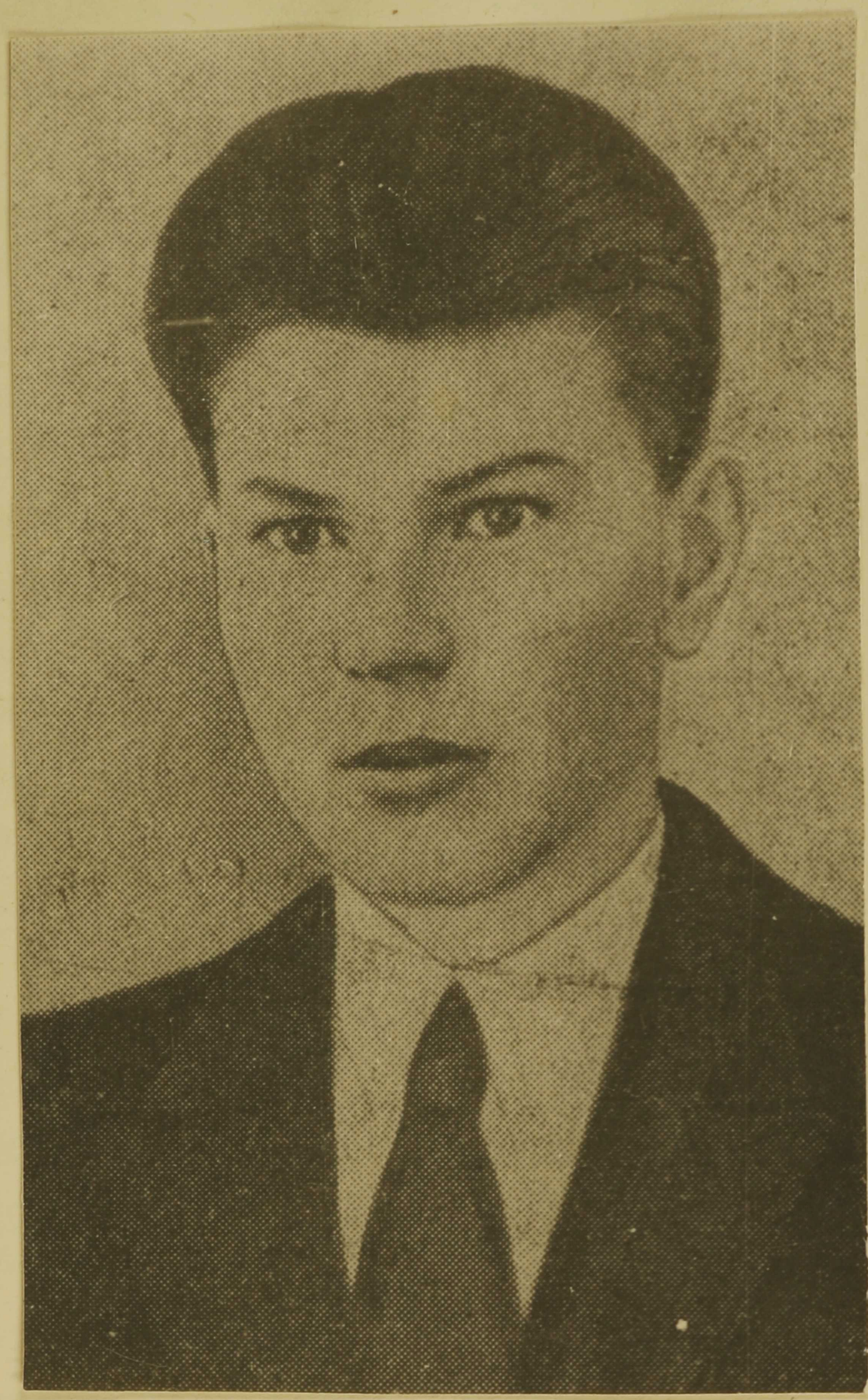

V A S S I L I R I I S,

EKP Saaremaa Komitee liige, Jülge - oleku Rahvakomissariaadi Saaremaa osakonna ülem.

Nii jäid arvele võtmata Vassili Riisi isa Aleksander ja onu Arseni Riis,kuigi nad olid partei - tööst isegi kauem osa võtnud kui Vassili Riis.[1]

Arvele võeti 20-22 liiget,kuna oleks võinud ja pidanud arvele võtma 60-70 inimest,kui arvesse võtta ka konspiratiivkorterite andjaid ja parteilaste abistajaid.[2]

24.septembril,tehes kokkuvõtet parteilaste arvust, leidis EKP Saaremaa Komitee,et 21.juunist kuni 16.augustini oli parteiorganisatsiooni registreeritud 24 inimest.[3] Sealsamas tehti ka märkus parteilaste (kes olid parteis enne 21. juunit) ümberregistreerimise kohta.

" 1. Mui,Aleksander - parteis 1923.aasta veebruarist,
2. Kuul,Aleksander - parteis 1927.aasta märtsist,
3. Riis,Vassili - parteis 1936.aasta jaanuarist,
4. Oll,Vassili - parteis 1923.aasta jaanuarist,
5. Mets,Johannes - parteis 1923.aasta jaanuarist,
6. Kitt,Eduard - parteis 1931.aasta märtsist."[4]

Võib öelda,et eelpool ülesloetud on staažikamad parteilased Saaremaalt.

Parteikomitee koosolekuid peeti tihti,kuid otsused olid suusõnalised.Nii oli lugu ka partei üldkoosolekutega.[5]

Alates 11.augustist hakati komitee koosolekuid protokollima. 24.septembril aga otsustas EKP Saaremaa Komitee, et koosolekuid tuleb pidada Kuressaare linnas ja igas vallas üks kord nädalas.Selleaegsete teadete põhjal oli toimunud Kuressare linnas kaks parteikoosolekut,maal olevat ka koosolekuid peetud,kuid nende kohta täpsed andmed puudusid.Samas,seoses eeltooduga,otsustati hakata kõiki

---

1 V.Riisi mälestused,autori valduses.

2 Sealsamas.

3 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.20,l.5.

4 Sealsamas.

5 V.Riisi mälestused,autori valduses.

parteikoosolekuid protokollima.[1]

Parteikomitee töös oli augustikuus esiplaanil uute liikmete vastuvõtt parteisse. Algul kehtestati parteisse vastuvõtmise lihtsustatud tingimused: partei liikmeks võeti vastu ilma kandidaadi staažita, nõuti vaid kahe partei liikme soovitust. Saaremaa parteikomiteesse hakkas voolama töölisi, teenistujaid, paemiselt linnast ja linna ümbrusest. Sinna tuli ka täiesti tundmatuid inimesi. Parteisse astumist võeti lihtsalt. Arvati, et jätkub vaid suusõnalisest avaldusest ja nime kirja panemisest. Väga paljudest külastajatest, kellega põhjalikult vesteldi, kasvasid tublid ja aktiivsed inimesed, kes hiljem astusidki parteisse.

Kuid sooviavaldajate hulgas leidus ka teistsuguseid. Nii soovisid parteisse astuda ka paristajad, "kogenenud" parteilased, endised sotsid, kogumehed, kaitseliitlased ja isamaaliitlased. Parteisse soovis astuda isegi Kârla pastor.[2]

Vastu võeti parteissé neid eesrindlikke töölisi, töötavaid talupoegi ja intelligentsi esindajaid, keda partei tundis ja oli kontrollinud juba põrandaaluse töö tingimustes, neid, kes partei juhtimisel tegid aktiivset revolutsioonilist tööd. Samuti võeti vastu toimuva revolutsiooni kõigem aktiivsemaid tegelasi.

11. augustil otsustas Saaremaa parteikomitee parteisse vastu võtta järgmised seltsimehed: Herbert Maripuu, Vladimir Nellis, Eduard Kitt, Vassili Oll, Juhannes Mets.

Parteikaardid otsustati välja anda Aleksander Kuulile, Johannes Metsale ja Vassili Riisile.

Mittevastavaks tunnistati kaheksa isikut, kolme suhtes äädi äraootavale seisukohale. Ankeedi ja avalduse puuduikkuse tõttu jäi otsustamata 19 avaldust.[3]

EKPA, f.1, n.1, s.-ü. 20, l.5

V. Riis, "Kolmandat teed ei ole," lk. 201-202.

EKPA, f.1, n.1, s.-ü. 20, l.1

19. augustil otsustati parteisse vastu võtta Johannes Sepp, Mihhail Kuning, Aleksander Ingalt , Vilhelmine Allik, Jaan Kolk ja Julius Pea.[1]

19. augusti õhtusel parteikomitee koosolekul otsustati parteisse vastu võtta Viktor Allvee, JUhan Gustavson, Jaan Kallas, Sergei Lääs, Anton Mikk, Jaan Pull, Oskar Pruul, Andres Trei, Juhan Tõnn, Aleksander Ustel.[2]

Nüüd, kui partei poolt varem kontrollitud kaader oli põhiliselt juba vastu võetud, muutis EKP Keskkomitee parteisse vastuvõtmise tingimusi. Et tugevdada parteisse astujate kontrolli ja kindlustada partei ridade puhtust, kehtestati kandidaadistaaž.

7. septembril otsustati liikmekandidaatideks vastu võtta 37 inimest[3], 24. septembril aga veel 11 inimest. 24. septembri komitee koosolekul märgiti, et 24. septembriks oli parteis 49 inimest, parteikandidaadid välja arvatud, läbi vaatamata oli 75 avaldust.[4]

Alates 8. oktoobrist hakati töötajaid parteisse vastu võtma partei liikmete ja kandidaatide üldkoosolekul. Nii võeti 8. oktoobril Kuressaare parteilaste üldkoosolekul partei kandidaatideks vastu 19 inimest, 11. oktoobril 11 inimest, 16. oktoobril 5 inimest.

Aruteludega liikmeks astuja juures muutusid pikemaks ja sisult sügavamaks ning põhjalikumaks. Esines palju sõnavõtte, kus kaaluti põhjalikult parteisse astujate häid ja halbu külgi. Raske oli otsustada nende isikute parteisse astumise üle, kes olid muidu igati tublid ja aktiivsed, kuid kes olid kodanlikul ajal vanglast vabanenud armuandmise palve korras või kes olid lühemat aega kuulunud Kaitseliitu. Tavaliselt oli küsimuse otsustamine antud edasi

---

[1] EKPA, f.1, n.1, s.-ü. 20, l.2 .

[2] Sealsamas, l.3.

[3] Sealsamas, l.4.

[4] Sealsamas, l.5.

Tallinna. Sellises korras oli võetud parteisse vastu kaks mõningaid eelpool iseloomustatud isikud.

19.oktoobril võttis EKP Saaremaa Komitee vastu otsuse välja arvata partei ridadest 14 inimest ja arvata sareed parteitute aktiivi.[1] 20.oktoobril toimunud Kuressaare parteiliikmete ja liikmekandidaatide üldkoosolekul arutatix samuti parteitute aktiivi küsimust, kus juures tehti teatavaks isikud, kes olid, partei ridadest välja arvatud. Samas selgitas V.Riis nimetatud küsimust ja teatas muuhulgas: kes on olnud Kaitseliidus või armuandmise palvega vabanenud vanglast, ei saa partei kandidaadiks enne kui pole käinud läbi parteitute aktiivist. Otsustati luua parteitute aktiivikomitee, kuid 26.oktoobril toimunud komitee koosolekul tehti teatavaks, et vastavalt Tallinnast saadud korraldusele nimetatud komiteed ei moodustata.[2]

Parteikomitee töötajate koosseis täienes pidevalt. Nii otsustati 24.septembril 1940.aastal toimunud Saaremaa parteikomitee koosolekul uuteks partei töötajateks juurde võtta:

1. Saksakulm, Mihhail - kaadrite osakonna instruktoriks,
2. Kingissepp, Herbert - propaganda ja agitatsiooni osakonna instruktoriks,
3. Arvestussektorisse Ellam Eugenie,
4. Instrueerimise osakonna instruktoriteks Kurgvel, Arkadi ja Lember, Voldemar,
5. tehniliste töötajatena tehniline sekretär Vaga, Verner ja raamatupidaja Sepp, Johannes, masinakirjutaja Paulmeister, Berta,
6. ajutise koristajana Jürgenfeldt, Viia,
7. autojuhina Kurikjan, Aleksander.[3]

---

1 EKPA, f.1, n.1, s.-ü. 20, l.23.

2 Sealsamas, l.35.

3 Sealsamas, l.5.

Et partei liikmeid oli veel vähe ja parteitöötajatest oli suur puudus,otsustati samas parteitööle kaasa tõmmata ka parteitud,need kelledel oli kindel soov astuda parteisse ja kes olid komiteele vastuvõetavad.Nende töö pidi olema allutatud kommunistide pidevale kontrollile ja vajaduse korral pidi need asendatama uute tööjõududega.

1940.aasta septembri lõpuks oli Saaremaa parteiorganisatsioonis 49 kommunisti ja umbes 50 liikmekandidaati.[1] Algorganisatsioone Saaremaal siis veel ei olnud.Kommunistid olid arvel partei maakonnakomitee juures.Linnas ja linna vahetus ümbruses elunevad kommunistid käisid koos ühistel koosolekutel,valdades elunevad liikmed ja liikmekandidaadid neist osa ei võtnud, jäid organisatsioonilisest tööst praktiliselt hõlmamata.Koosolekud toimusid alguses sagedamini (kord nädalas) hiljem kord või kaks kuus.[2]

Kommunistid olid näidanud üles suurt aktiivsust ja teinud ära suure töö hõukogude korra kehtestamisel Saaremaal.Nad olid õppinud töötama paljutuhandeliste rahvahulkadega,kasutades kättevõidetud demokraatlikke vabadusi massiliseks selgitus- ja organiseerimistööks.

---

1 EKPA , f. 1,n.1,s.-ü. 20 , p. 5.

2 V.Riisi mälestused, autori valduses.

2. Komsomoli- ja pioneeriorganisatsiooni rajamine.

A. Eestimaa Kommunistliku Noorsoo-Ühingu (EKNÜ) Saaremaa organisatsiooni moodustamine.

EKNÜ Saaremaa organisatsiooni organiseerimise usaldas partei Anton Mikule. Mikk oli siis 49-aastane, 1935. aastast alates elanud Kuressaares ja töötanud postkontoris.Ta oli aktiivselt osa võtnud töölisliikumisest ja juunipöördest, peale juunipööret astunud parteisse ja asunud tööle abimaavanemana.

Ülesande luua EKNÜ Saaremaa organisatsioon sai Anton Mikk juuli lõpus.Töö paremaks läbiviimiseks sai ta ka - sutada väikese ruumi turu ääres Holostovile kuuluva maja teisel korrusel. Noored hakkasid astuma komsomoli juulikuus.Esimesena sai ajutise dokumendi nr. 1 Boris Mikk,Anton Miku poeg.Ta oli siis 17-aastane ja küllalt arenenud poliitiliste vaadetega,sest Mikkude perekonnas loeti keelatud marksistlikku kirjandust juba kodanliku võimu päevil.

Teiseks kommunistlikuks nooreks oli Linda Riis,kommunist Vassili Riisi abikaasa.Juulikuus astus komsomoli veel Roman Rannisto.Augustikuu algul lisandus neile Linda Mets,keda oli mõjustanud selles suunad tema onu Johannes Mets.Järgmistena liitusid komsomoliga Ella Ohak,Endel Nääb,Valdur Lulla,Verner Vaga,Ella Rotmeister, Albert Aus.

Vastsed kommunistlikud noored hakkasid tegutsema. Tööd jätkus.Tihti esines juhtuneid,kus kodanliku ladviku järeltulijad kkskusid maha müürilehti,loosungeid,

fleskutseid ja muud sarnast. Komsomol pani vâlja oma patrullid,kes hoolitsesid korra eest linnas ja tabasid nii mônegi vaenulikult meelestatud korrarikkuja.[1]

Augustikuu keskel sai EKNÜ Saaremaa organisaatoriks Arnold Munak.

Tallinnas oli ta kohtunud EKNÜ Keskkomitee esimese sekretäri Erich Tarkpeaga,kes saanud teada,kus ja kuidas Munak elab,soovitas tal hakata Saaremaal organiseerima kommunistlikku noorsooühingut. Seda ettepanekut toetas ka EKP Saaremaa Komitee.[2]

Esimeseks suuremaks ürituseks,mille organiseerisid kommunistlikud noored oli ülemaailmse noorsoopäeva tähistamine 31. augustil ja 1. septembril 1940.aastal. Sel puhul oli kavas korraldada spordivôistlusi ja noortepeôhtuid. Halbade ilmade tôttu ri saanud üritusi vabas ôhus läbi viia. 31.augusti ôhtul toimus aga pidulik koosolek Kuressaare Algkooli ruumides. Sellest vôttis osa hulgaliselt noori ja ka lastevanemaid.Koosoleku avas A.Mikk. Tônedega esinesid EKP Saaremaa Komitee esindaja Vassili Riis,Vladimir Nellis ja ôpetajate nimelE.Järvalt.Kommunistlike noorte ja noorte poolt tôid tervitusi A.Munak ja E.Mikk.Kauakestvate kiiduavalduste saatel vôeti vastu resolutsioon, milles kommunistlikud noored kohustusid pidama lakkamatut vôtlust Eesti töörahva vaenlaste vastu, aktiivselt kaasa aitama uue elu ülesehitamisele ja nôukogude korra kindlustamisele.[3]

Pidulikule osale järgnes kontsert kohalike isetegevuslaste ja punaarmeelaste osavôtul.

Septembrikuu algul said EKP Saaremaa Komitee jaEKNÜ Saaremaa Komitee uued ruumid, mis asusid Kauba tänaval. Kommunistlik noorsooühing sai endale kasutada väikese

---

1. E.Mui mälestused,Kalle Keskküla valduses.
2. A.Munaku mälestused,Kalle Keskküla valduses.
3. "Meie Maa", nr. 133,2.september 1940.

toa (nr.2), kus asus tööle Arnold Munak. Selleks ajaks oli välja kujunenud EKNÜ Saaremaa Komitee isikuline koosseis.Peale sekretâri Munaku kuulusid sinna veel B.Mikk, L.Riis,R.Ranniste ja N.Mets.[1]

Juba augustis oli toimunud esimeste kommunistlike noorte väiksemad koosistumised,kus selgitati poliiti - list olukorda ja arutati uute noorte komsomolisse kaasatômbamise probleeme, Samuti ôpiti "Internatsionaali" ja teisi revolutsioonilisi laule.[2] Komsomolikoosolekuid selle sôna tôsises môttes aga hakati pidama alles alates septembrikuu algusest. Neist koosolekuist vôtsid osa peale kommunistlike noorte ka EKNÜ liikmekandidaadid ning organiseerimata noored.Paljud neist liitusid hiljem komsomoliga.

Esimene suurem komsomolikoosolek toimus 4.septembril algusega kell 19 Kuressare Eesti Seltsi ruumes. Koos oli umber 50 noort. Moodustati rida ôpperinge: vene keele, ajakirjanduse, kôneoskuse, nâite- ja melering. Samas organiseeritâ ka kommunistlike noorte laulukoor. Otsustati hakata välja andma seinalehte. Selle toimetusse valiti R.Rannisto,K.Kuusk,N.Mets ja E.Ohak. [3]

EKNÜ Keskkomitee juures asuva Pioneeriorganisatsiooni Büroo poolt korraldati 7.-9. septembrini Tallinna lähedal Tabasalus " Punase Risti " puhkekodus kommunislikele noortele ôppekonvernts pioneeride tööga tutvumiseks. Konverentsile sôitsid Kuressaarest kommunistlikud noored B.Mikk, R.Rannisto ,E.Nääb. ja N.Mets,kes omandasid veal pioneerijuhile vajalikud teadmised ja oskused.[4]

lo.septembril algas ôppetöö kôigis Saaremaa koolides. Kuressaare Keskkoolis toimus pidulik avaaktus,kus esinesid uus kooli direktor B.Sööt,V.Riis ja A.Kuul,kes tôid))))

---

1 "Saarte Hääl", nr.11,19.okt. 1940.

2 L.Riisi mälestused,Kalle Keskküla valduses.

3 "Meie Maa", nr. 135,6.sept. 1940.

4 "Meie Maa", nr.139, 13.sept. 1940.

tervitusi EKP Saaremaa Komiteelt. Samuti esines komsomoliorganisatsiooni nimel A. Munak.[1]

Järgmiseks suureks ürituseks , kus kommunistlikud noored aktiivselt kaasa lôid,oli Kuressaare noorte spordipidu Ülemaaliste Noorte Kehakultuuripâevade puhul 15. septembril.[2]

17.septembril hakkas tööle komnoorte poliitilise kasvatuse ôppering.Esimesel ôppusel rääkis Kuressaare noor jurist Eugen Tarkpea, konstitutsioonist, Ôpperingist osavôtt tehti kohustuslikuks igale kommunistlikule noorele. Ring hakkas koos käima igal laupäeval.

17.septembril ilmus ka Kuressaare kommunistlike noorte seinalehe "Punanoor" esimene number. See oli üles riputatud Eesti Seltsi noortetoas,nagu teatab sellest ajaleht "Meie Maa".[3]

EKP Saaremaa Komitee koosolekul 29.septembril arutati muuhulgas ka kommunistlikunoorsooühinguga seosesolevaid küsimusi. Leiti, et organisatsioon vôiks töötada edukamalt. Selleks määrati kommunistlike noorte suunajaks ja abistajaks EKP Saaremaa Komitee liige Aleksander Kuul.[4] Nüüdsest peale hakkas A.Kuul osa vôtma komitee koosolekuist,nôu andma organisatsioonilise töö küsimustes aga ka käima maal noortele selgituskoosolekuid pidamas.

Oktoobrikuus oli kommunistlike noorte organisatsioon endale emam-vähem jalad alla saanud. Liikmete ja liikmekandidaatide arv kasvas üha.Kommunistlikuks nooreks vastuvôtmine toimus sellekohase kirjaliku avalduse alusel,mis tuli esitada EKNÜ Saaremaa Komiteele.Komitee vaatas avalduse läbi avalduse esitaja juuresolekul.Kirjalikud soovitajad puudusid,komsomoli astuda soovijat iseloomustas teda isiklikult tundev komitee liige.

---

1 "Meie Maa",nr.138,11.sept.1940.

2 "Meie Maa",nr.141,16.sept.1940.

3 "Meie Maa,nr.142 , 18.sept.1940.

4 EKPA,f.h,n.1,s.-ü.20,l.7.

Pärast seda langetas komitee otsuse. Liikmepilet anti kätte mõni päev hiljem.[1]

B. Esimeste algorganisatsioonide moodustamine.

Augustis - septembris oli komsomolitöö Saaremaal koondunud peamiselt Kuressaarde. Enamiku üritusi viisid kommunistlikud noored läbi sel ajal ühiselt. Septembri teisel poolel hakati moodustama komsomoli algorganisatsioone (rakukesi) kohtadel.

Üks esimesi algorganisatsioone loodi Kuressaare Keskkoolis. Selle organiseerijaks sai Boris Mikk. Tema abilisteks said V.Lulla, H.Arjut, kes olid ka komsomoli astumud enne õppetöö algust.

Komsomolirakukese kujunemist keskkoolis raskendas asjaolu, et seal õppis palju endise koorekihi võsukesi, kes igati püüdsid takistada komnoorte tegevust. Teiselt poolt aga oli keskkoolis palju komsomolimeelseid noori ja seetõttu kujuneski siin küllaltki tugev algorganisatsioon, olgugi et klassivõitlus oli siin tugevam kui mujal.

Keskkooli kommunistlike noorte algatusel hakati koolis läbi viima aktuaalseid veerandtunde. Neid hakati organiseerima alates 28. septembrist. Ettekannetega aktuaalsetest päevaküsimustest esinesid nii õpetajad kui õpilased. Selle ürituse eesmärgiks seati parema distsipliini saavutamine, kohusetunde kasvatamine, tutvumine marksismi-leninismi õpetusega ja sellele rajatud maailmavaate omandamine.[2]

Kommunistlike noorte eestvedamisel korraldati koolis palju sportlikke üritusi.

---

[1] A.Munaku mälestused, K.Keskküla valduses.

[2] "Meie Maa", nr.149, 30. sept. 1940.

Sporditöö tõhustamiseks asutati V.Mikuga eesotsas keskooli kehakultuuriring.

Keskkoolis hakkas ilmuma seinaleht "Punaõppur",mille toimetusse kuulusid aktiivsed komnoored V.Lulla , O.Jõgi ja teised.[1]

Kuressaare Tööstuskeskkoolis peeti komsomolirakukese asutamiskoosolek 16.oktoobril,oktoobri keskel Kuressaare Merekoolis.

Komsomoli algorganisatsioonid loodi ka valdades.Karujärve noored pidasid asutamiskoosoleku 16.septembril kohalikus rahvamajas. Koosoleku päevakorras oli kommunistlike noorte kohustuste ja tegevussuundade selgitamine.Selgituskõnega esines A,Kuul.[2]

Pihtla vallas tekkis kommunistlike noorte rakuke kõigepealt Tõllustes. Siin oli noorte organiseerijaks kooliõpetaja Aksel Sarv. Tõlluste komnoorte poolt korraldatud suuremaks ürituseks oli pidu 5. oktoobri õhtul Tõlluste Algkoolis. Kõnedega esinesid A.Sarv ja A. Munak. Esines segakoor A.Sarve juhatusel ja kommunistlikud noored laulude ja deklamatsioonidega.[3]

Valjala vallas organiseerisid noored komsomolirakukese septembri lõpus.Asutamiskoosolek toimus Uue-Lõvel 29.septembril,kus oli kokku tulnmd 25 noort. Selgitavate kõnededa esinesid Valjala vallavanem M.Kuning ja sekretär A.Iljas.Asutati poliitilise kasvatuse õppering, laulu- ja muusikaring ning põllumajanduslik õppering.Valiti ka seinalehe toimetus.[4]

Esimesed kommunistlikud noored Valjala vallas olid Julius Mook,Marie Saar,Marta Sepp.Valjala algorganisatsiooni sekretärika valiti J.Mook.

---

1 P.Tänav, "Saaremaa noorsooliikumise ja komsomoliorganisatsiooni ajaloost aastail 1900-L945,"Abiks lektorile, käsikirja õigustes,Kingissepp,1969.

2 "Meie Maa",nr.143,20.septembril 1940.

3 "Saarte Hääl",nr.5, 9.oktoober 1940.

4 "Meie Maa",nr.148 ,29.septembril 1940.

Üks esimesi rakukesi valdades oli Pamma komsomoli-algorganisatsioon.Sellele pandi alus juba augustikuu lõpul.Pamma rakukese komiteesse kuulusid Albert Aus (sekretär), Vassili Pauts ja Vladimir Parbus.[1]

Muhu vallas pandi alus kommunistlike noorte rakukese oktoobrikuu algul. Algorgi sekretäriks valiti Aleksei Hals. Muhu rakukese teisel koossolekul,13.oktoobril, otsustati hakata välja andma seinalehte,asutati poliitilise kasvatuse ja spordiringid.

Oktoobrikuu keskpaigaks oli EKNÜ Saaremaa organisatsioon üldjoontes välja kujunenud.Komsomoli maakonnakomitee oli töötanud poolteistkuud. Algorganisatsioone oli selleks ajaks Saaremaal 11.[2]

C. Saaremaa pioneeriorganisatsiooni loomine.

26.oktoobril peeti Kuressaare Algkooli võimlas esimene pioneeride organiseerimistöö instrueerimiskursus. Saaremaal,millest võttis osa õpetajaid peaaegu kõigist Saaremaa algkoolidest ja kommunistlike noorte rakukeste sekretär, kokku ligi 100 inimest.

Kursuse avas EKNÜ Saaremaa Komitee sekretär A.Munak. Lauldi "Internatsionaali".Siis rääkis A. Munak pioneeriorganisatsiooni ülesannetest,õpetaja ja pioneerijuhi vahekorrast.Pioneeride seinalehest andis ülevaate Saaremaa koolide inspektor A.Saaret. H.Tammart rääkis teemal "Rühm ja salga töö,pioneerikoonduse läbiviimine ning pioneerimängud." Huvialaringidest kõneles A.Hiop,pioneeride sümboolikat ja oktpobrilaste organisatsiooni tutvustas pioneerijuht B.Mikk.[3]

---

1 "Saarte Hääl,nr.9,16.oktoober 1940.

2 K.Keskküla,"ELKNÜ Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a.", käsikirjaline töö Ed.Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi marksismi-leninismi kateedrile, juhendaja ajalookandidaat O.Kuuli,Tallinn, 1969.

3 Sealsamas, lk.23

Instrueerimiskursus andis hoogu pioneerirühmade loomisele. 1.novembriks 1940 olid pioneerirühmad 8 algkoolis: Rahuste Algkoolis kahe salga ja 16 pioneeriga, Maasi Algkoolis 18 pioneeriga, Kaarma Algkoolis 23 pioneeriga, Vätta Algkoolis 15 pioneeriga, Tumala Algkoolis 23 pioneeriga, Kavandi Algkoolis 9 pioneeriga, Karala Algkoolis kahe rühma ja 52 pioneeriga ning Kaali Algkoolis 39 pioneeriga. 1.novembriks oli loodud ka esimesed oktoobrilaste rühmad Saaremaa. Need olid Tumala ja Kaali Algkoolis.[1]

Oktoobripühade eel intensiivistus pioneeride organiseerimine veelgi. Suure Sotsialitliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäevaks olid Saaremaal pioneerirühmad loodud 21 algkoolis kokku ligi 500 noorega.[2]

Aastavahetuseks oli Saaremaal juba 70 pineerirühma 56 algkoolis(üldse oli Saaremaal 76 algkooli). Kôige rohkem oli pioneere Kuressaare Algkoolis.Seal oli viis pioneerirühma 199 pioneeriga.Maa-algkoolidest oli kôige rohkem pioneere Karalas - 2 rühma 70 pioneeriga.[3]

Märtsikuu lôpuks oli pioneerirühmade orgamiseerimine pôhiliselt lôpetatud. Selleks ajaks olid pioneerirühmad loodud kôigi algkoolide juurde kokku 120.Pioneere oli selleks ajaks Saaremaal ligi 2500 ja oktoobrilapsi üle 1000.[4]

Pioneeritöö juhtimiseks moodustati 1940.aasta oktoobri lôpus ELKNÜ Saaremaa Komitee juures pioneeride büroo.

Pioneeride tegevus vastloodud pioneerirühmades algas rühmade sisemise töö korraldamisega: moodustati salgad, valiti salgajuhid, rühmanõukogud ja selle esimehed. Astuti kontakti ka kohalike kommunistlike noortega. Rühmajuhtideks olid kohati ka kohalikud kommunistlikud noored,kuigi suuremas osas olid nendeks ôpetajad.

Paljudes pioneerirühmades anti välja oma seinalehte. Nii ilmus Tiirimetsas seinaleht "Punane Leek",Pammas

---

1 K.Keskküla,"ELKNÜ Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a.",lk.57.
2 "Saarte Hääl",nr.22,11.novembril 1940.
3 K.Keskküla,"ELKNÜ"Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a."lk.57
4 Sealsamas.

"Pioneer" ja "Punaôppur".

Pioneeriorganisatsioon kujunes kiiresti tugevaks jõuks parema õppeedukuse saavutamisel ja laste kommunistlikul kasvatamisel.

3. Tööliste ja teenistujate organiseerumine ametiühingutesse. Üleriikliku Maatöörahva Ühingu (ÜMÜ) osakondade loomine valdades.

Revolutsiooni rahuliku arenemise tingimustes omandas eriti suure tähtsuse laialdaste demokraatlike vabaduste kättevõitmine ja ärakasutamine töötajate poolt. Asuti tööliskklassi, töötava talurahva ja intelligentsi organisatsioonide loomisele ja tugevdamisele. Kõige laialdasemaid töötava rahva masse haaravaiks organisatsioonideks olid ametühingud.

Ka Saaremaal hakati endiseid ametiühinguid reorganiseerima ja ka uusi looma. Nagu nimetatud , astatati Kuressaarde 5. juulil Saare Maakonna Töölisühigute Keskus, kes sai esialgu kogu poliitilise elu juhtijaks Saaremaal. Ametiühigulise töö eest jäi vastutajaks pärastine EKP Saaremaa Komitee sekretär A. Mui. Tööga ametiühingute organiseerimisel olid seotud ka Saare Maakonna Töölisühingute Keskuse liikmed A. Mikk, V. Nellis ja maal ÜMÜ osakondade loomisel Eduard Kitt.

5. juulil toimus Kuressaare linna algkooli ruumes Saaremaa riigi- ja omavalitsusteenijate koosolek, millest osavõtt oli rahvarohke. See oli selgituskoosolek. Esines A. Mikk , kes rääkis, et tuleb luua ühing, kuhu on soovitav astuda kõigil riigi- ja omavalitsusteenijatel, samuti ka õpetajatel. Ta teatas, et ühing ei ole poliitiline, vaid majanduslikke sihte taotlev. Võetigi vastu sellekohane otsus. Otsuses kajastus ka soov astuda Eesti Ametiühigute Keskliidu liikmeks.[1]

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

---

1 "Meie Maa", nr 100, 6. juuli 1940.

A N T O N M I K K ,

a/ü -te ja ÜMÜ osakondade looja ,

abimaavanem.

8.juuli õhtul toimus Kuressaares koosolek Üleemaalise Töötava Rahva Ühingu Kuressaare osakonna asutamiseks. Sõna võtsid Ametiühingute Keskliidu Saaremaa organisaator A.Mui ja maavanem A.Ingalt.[1]

11.juulil peeti Kuressaare linna algkooli saalis kontori- ja äriteenijate ühingu koosolek,kus arutati oma päevamuresid.Koosolekul tegi koosoleku juhataja ettepaneku põhikirja teatavad paragrahvides teha muudatusi, sest need "... lõhnavat liig tugevasti vanast vaimust."[2]

Koosolek kiitis ettepaneku heaks ja jättis põhikirja muutmise juhatuse ülesandeks.

26.juuli paiku organiseerusid Kuressaare juuksurid. Valitud ajutine juhatus pidi astuma samme ühingu organiseerimiseks.[3]

Augusti algul moodustati Kuressaares tervishoiutööliste ametiühing.[4]

23. augustil toimus Kuressaare linna algkooli saalis pensionäride koosolek.Osavõtjaid oli 164.Otsustati asutada Saaremaa pensionäride ühing.[5]

Ka mamatöörahvas organiseerus. Üks esimesi Üleriikliku Maatöörahva Ühingu osakondi loodi Braaklis.6.juulil toimus Braakli rahvamaja juures maatööliste organiseerimise ja poliitilist olukorda selgitav koosolek.Koosolekul olid kohal ka "vana õilsa" korra ja süsteemi pooldajate kaader.Kasutades sõnaõigust püüdsid viimased koosoleku juhtimist enda kätte haarata.Kuid see ei läinud neil korda.Maatöölised ei lasknud endiseid peremehi enam oma üle valitseda.Pärast koosolekut asutati kohapeal Üleriikliku Maatöörahva Ühingu Braakli osakond.[6]

---

1 "Meie Maa",nr.102,10.juuli 1940.

2 "Meie Maa",nr.103,12.juuli 1940.

3 "Meie Maa",nr.111,26.juuli 1940.

4 "Meie Maa",nr.121,12.aug. 1940.

5 "Meie Maa",nr.125,19.aug.1940.

6 "Meie Maa",nr.102,10.juuli 1940.

Seoses valimiseelsete selgituskoosolekutega maal tõsteti nendel koosolekutel üles ka küsimus ÜMÜ osakondade loomisest valdades.

Nii otsustati 10.juulil valimiseelsel rahvakoosolekul Kaalis asutada ÜMÜ Kaali osakond.Vättal aga pandi alus kalurite ametiühingu osakonnale.See otsustas välja töötada "olulisi punkte kohapealsest elust",et saata neid keskliidule otsustamiseks.[1]

Järgnevalt loodi ÜMÜ osakonnad Pöidele,Pärsamaale ja Tagaverele.

ÜMÜ osakondade loomisele maal püüdsid teha takistusi vaenulikud elemendid. Viimased püüdsid avalikult terroriseerida neid,kes olid astunud ÜMÜ liikmeks.Pöide meierei ja Kõnnu-Rahu baasi töötajaid püüti juhtkonna poolt lahtilaskmise ähvardusel mõjutada tagasi astuma ühingust. Töölised ei lasknud end terroriseerida.[2]

Ka kalurid otsustasid organiseeruda.Selleks peeti Kuressaares 20.juulil ümberkaudsete kalurite koosolek. Kokku oli tulnud üle 100 kaluri.Sõna võttis V.Riis,selgitades Saaremaa kalurkonna organiseerimisvajadust. Üksmeelset õhkkonda püüdis segada vana Kalanduskoja esindaja,kuid see tal ei õnnestunud.Võeti vastu resolutsioon organiseerumiseks.Samas otsustati nõuda Kalanduskoja kaotamist,samuti lisamaksu kaotamist kalapüünistelt ja paatidelt. Kavatseti astuda samme selleks, et kalade turustamisel läheks vahelkasu kaluritele,mitte aga nii nimetatud marodööridele.[3]

21.juulil toimusid ÜMÜ osakondade asutamise koosolekud Tõllustes,Kaarmal,Abrukal,Randveres,Salmes ja Torgus,[4] 28.juulil aga Vättal,Ilplas ja Pärsamaal.15.septembril asutati ÜMÜ osakond Lümandas.[5]

Septembrikuus toimusid paljudes kohtades osakondade üldkoosolekud.Osakondade moodustamine oli põhiliselt lõpetatud.

---

1 "Meie Maa",nr.103,12.juulil 1940.
2 "Meie Maa",nr.106,17.juulil 1940.
3 "Meie Maa",nr.109,22.juuli 1940.
4 "Meie Maa",nr.110,24.juuli 1940.
5 "Meie Maa",nr114,28.juuli 1940.

Ametiühingud ja ÜMÜ osakonnad Saaremaal tegid partei juhtimisel suurt poliitilist tööd päevaprobleemide ja töötajate ees seisvate ülesannete selgitamisel uues olukorras,nii uue Riigivolikogu valimistel kui ka kõigi valitsuse ürituste toetamisel.

III peatükk.

Nõukogude riigiaparaadi väljakujundamise algus.

1. Maakonnavalitsuse ja linnavalitsuse töö ümberorganiseerimine. Muudatused valdades.

Esimeseks suuremaks ümberkorralduseks Saare Maakonnavalitsuses oli juuli esimestel päevadel uue maavanema Aleksander Ingalti töölemääramine. Nagu eespool mainitud, oli Ingalt tubli kõnemees, juba pöörde esimestest päevadest tuli kaasa uue korraga. Kiiresti võitis ta kõikide usalduse.

V. Riis iseloomustab Ingaltit:

" Ta oli väsimatu ja hoogne töömees ning võttis endale mitmed lisakoormused. Juhtus, et meie miitingutele kogunes punaarmeelasi. Nad kuulasid eestikeelsed pikad kõned ära imekspandava kannatlikkusega. Kuid nende lõppedes tulid palvega rääkida midagi ka vene keeles. Tavaliselt tuli siis esineda venekeelse ettekandega Ingaltil.[1]

10. juuli "Meie Maa" teatas Maavalitsuse liikmete töötjaotuse: maavanema A. Ingalti juhtimise alla jäid administratiiv, üld- ja haridusosakonnad; maavanema abi H. Otstaveli juhtimisele - teede-, ehituse ja põllumajanduse osakonnad. Maanõunik A. Paasi juhatuse alla jäi sot-

---

[1] V. Riis, "Kolmandat teed ei ole", lk. 187.

siaal- ja majandusosakonnad.[1]

Oli ilmne,et maavalitsus oma sellisel kujul enam kaua eksisteerida ei saanud.Sellest rääkis ka A.Ingalt oma artiklis "Maavalitsused peavad sammuma eluga käsikäes". Ta märkis,et maavalitsusi ei tohi vaadata eraldi meie riigi tervikust,sest riigis olid toimunud niivôrd tähtsad ja laialdase ulatusega sündmused,et vôis loota pôhjapanevaid uuendusi kogu ühiskondliku elu majanduslikus ja poliiitilises struktuuris.Isiklikult oli A.Ingalt arvamusel, et maavalitsused senisel kujul ei saa tulevikus püsima jääda,vaid et neid tuleb muuta ja reorganiseerida. A.Ingalt oli kindel,et maa ja linna töötav rahvas loob seadusandlikul teel alused ja uued normid majanduslike ja poliitiliste eluavalduste jaoks.[2]

Kuigi Saaremaa Maavalitsus oli veel reorganiseerimata (ent juba osaliselt uue kaadriga), püüdis A.Ingalt suunata selle tööd uuele kursile. Nii saadeti juuli alguses maavalitsuse märgukiri pôllutööministrile.Selles väljendus môte: ühtlustada pôllumajandussaaduste hinnad ja tarbeainete hinnad mandri omadega, kuna siiani olid pôllumajandussaaduste hinnad olnud Saaremaal odavamad, tarbeesemete hinnad aga kallimad seoses kaubaveo kuludega.[3]

Peatselt vahetati isikud ka abimaavanema ja maanôuniku ametkohtadel.Abimaavanemaks sai Anton Mikk, aktiivne kommunist, Saare[illegible] Maakonna Töölisühingute Keskuse liige; maanôunikuks aga Vladimir Sepp,kôrgema haridusega, tagasihoidlik,kogemustega töömees. Hiljem sai temast Täitevkomitee tervishoiuosakonna juhataja.

Maavalitsus püüdis üldist, eriti sanitaarset olukorda parandada.Nii loodi juurde uued ametikohad: 1)maaarst , 2) Kuressaare jaoskonna arst, 3) maahaigla sanitar, 4) sanitaarauto juht.[4]

---

1 "Meie Maa",nr.102,10.juuli 1940.
2 "Meie Maa", nr.106,17.juuli 1940.
3 ORKA ,f.R-1016,n.1,s.-ü.173,l.2
4 Sealsamas,l.3.

Samuti tôsteti maakonnavalitsuse ametnike ja teenijate palku.Kokku tuli täiendavaid kulutusi 4551 krooni.[1]

8.juulil teatati, et siseministri otsusega on ametist vabastatud senine Kuressaare linnapea J.Perens ning asendatud uuega - Hermann Sannikuga. H.Sannik oli eelmisel aastal saadetud Kuressaarest poliitilistel põhjustel välja ja elanud Nõmmel.

13.septembril teatati, et abilinnapeaks on määratud Aleksander Teen (pärastine Kuressaare Täitevkomitee esimees),kusjuures Nellis lahkus omal soovil.

Peale juunipööret algas ka linnavalitsuses töö uues suunas .Nii saabus 26.juulil Kuressaare Linnavalitsusele ettepanek Kuressaare Algkooli kooliteenijate palga - määrade suurendamise asjus.Algkooli juhataja võeti vastu ja kinnitati 1.augustil.[2]

Samuti rahuldati kõik palved mitmesugustest maksudest vabastamise suhtes. Juttu on elektrimaksust,suvitusmaksust,lõbustusmaksust,lehma karjamaamaksust (7 isikut), hobuse karjamaamaksust (3 isikut) .Vastav otsus tehti Kuressaare Linnavalitsuse koosolekul 12.augustil 1940. aastal.[3]

Alandati ka Lõmala mõisa rentnikkude 1940/41. aasta renti praaegu poole võrra.[4]

Seoses revolutsiooniliste tegelaste mälsestuse austamisega tehti linnavalitsusele ettepanekuid linna tänavate ümber nimetamise suhtes.Nii otsustas linnavalitsus Lossi ja Pargi tänavad ümber nimetada Viktor Kingissepa tänavaks,[5] Uus Roomassaare tänav aga Gustav Jõgi tänavaks.[6]

---

[1] ORKA, f.R-1016,n.1,s.-ü. 173,l.4

[2] ORKA, f.R-1842,n.1,s.-ü.4,l.285.

[3] Sealsamas,l.292.

[4] Sealsamas,l,293.

[5] Sealsamas,l.287.

[6] Sealsamas,l.326.

H E R M A N S A N N I K ,

Kuressaare linnapea, alates 1. veebr. 1941 Kuressaare Linna Täitevkomitee esimehe asetäitja.

Ka valdades toimusid suured muudatused.Kôige esmaseks ülesandeks oli vihatud vallavanemate asendamine uutega. Vallavenemateks said nüüd tööinimesed,kes olid teeninud töötava rahva lugupidamise.Kôigile oli teada Johan Ellam, üks revolutsionääride Ellamite perekonnast.Temast sai Pôide vallavanem. Vallavanema abiks Pôidel sai Mihkel Riis. Kirjutajaks jäi alles Vassili Kabur.

Pârsamaal sai vallavanemaks Aleksander Riis, kôigile tuntud vana revolutsionäär.Leisi aga määrati vallavanemaks Jaan Rôômus.[1]

Kaarma vallavalitsusse määrati uus koosseis järgmi - selt: vallavanem F.Juhat, abivallavanem A.Ellermaa,abivallavanem A.Kana,sekretär S.Peep.[2] Tööülesannete jaotamine vallavalitsuse liikmete vahel toimus 13.augustil Kaarma vallavalitsuse koosolekul.[3]

24. septembril toimus Kaarma vallavalitsuse koosolekul külavanemate määramine.[4]

Juuli lôpus andis Kârla vallavanemaks olnud J.Niit oma ameti ja kohustused üle A.Lehtmetsale,kes omas poolehoidu rahva hulgas. Lahkuvat vallavanemat saadeti elanike poolt padad e ja pannide"muusikaga".[5]

Augusti algul toimusid vallasekretäride ümberpaigutused.[6]

Nii majandusliku,kultuur-haridusliku kui ka sotsiaal-tervishoidliku elu juhtijaiks jäid käsitletaval ajajärgul maakonna,linna-ja vallavalitsused.Seda märgiti ära ka 21.oktoobril ENSV Ajutise Ülemnôukogu Presiidiumi määrusega: "Konstitutsiooni pôhjal on valitsusorganiteks töölis-te-talupoegade saadikute nôukogud; kuni valimisteni on riigivalitsemisorganiteks maakonna,linna-,valla- ja alevivalitsused."[7]

---

1 V.Riisi mälestused,autori valduses.
2 ORKA,f.R-1843,n.1,s.-ü.8,l.2
3 Sealsamas,l.3.
4 Sealsamas,l.5,
5 "Meie Maa",nr.110,24.juulil 1940.
6 "Meie Maa",nr,119,9.aug. 1940.
7 ORKA,f.R-3,n.1,s.-ü. 12,l.1.

2. Rahva Omakaitse ja miilitsa loomine Saaremaal.

A. Politsei ja Rahva Omakaitse.

Nagu eespoolgi märgitud, tekkis kohe pärast 21. juuni sündmusi Saaremaal kuni 10-meheline organisatsioon nn. "rahvamiilits". Peaaegu kõikidel koosolekutel juuni lõpus-juuli alguses olid kohal "rahvamiilitsa" mehed, kes, jätnud kõrvale muud vaba aja harrastused, kaitsesid korda koosolekutel ja tänavatel.

See "rahvamiilits" oli sisuliselt Rahva Omakaitse, olles tekkinud stiihiliselt.

8. juulil 1940. aastal avaldas ajaleht "Meie Maa" teadaande Rahva Omakaitse (RO) loomisest ning kutsus ühinema sellega.[1]

Nagu teada, moodustati Saare Maakonna Töölisühingute Keskus 5. juulil. Keskuse juhatuse asëesimehele J. Metsale anti samas ülesanne: organiseerida Rahva Omakaitse.

J. Mets asus tööle, kuigi ta oli tööga väga ülekoormatud. Tema ülesandeks oli tööjõu registreerimine baasidele ja asutustele, ta oli Saare Maakonna Töölisühingute Keskuse aseesimees, Maata ja Vähese Maaga Talupoegade Maaga Varustamise Komitee, Saare Maakonna Valimiste Ringkonnakomitee, Saaremaa Merespordiseltsi juhatuse ja linna algkooli hoolekogu liige.

Kõigepealt tuli tööle rakendada RO juhtiv kaader. RO Kuressaare jaoskonna ülemaks sai Albert Kuusk, Põide jaoskonna ülemaks Johan Ellam, Leisi jaoskonna ülemaks Viktor Allvee, Kihelkonna jaoskonna ülemaks aga Andres Trei.

---

1 "Meie Maa", nr. 101, 8. juuli 1940.

Albert Kuusk oli üks "rahvamiilitsast", energiline ja aktiivne noormees, Johan Ellam oli laialt tuntud revolutsiooniline tegelane Saaremaal. Leisi sidekontori ülem Viktor Allvee aga kandideeris omal ajal Töörahva Ühise Väerinde valimisnimekirjades. Andres Treist sai hiljem miilitsa rajoonivolinik Ruhnus.[1]

Peagi loosi RO rühmad Leisis, Metsküla, Pärsamaal, Põidel, Laimjalas, Muhus, Pihtlas, Kaarmal, Kärlas ja mujal. Kuressaarde moodustati kaks rühma.

Nüüd järgnesid pikad instrueerimiskoosolekud rühmades.

Muidugi ei võtnud Rahva Omakaitse üle politseiaparaadi funktsioone, ent ta valmistas ette kaadrit miilitsaorganeile. Riviline väljaõpe, distsipliin, korrektne esinemine, millele J. Mets pööras suurt tähelepanu, kulusid hiljem miilitsatöötajaile marjaks ära.

Politseile olid jäänud tema endised kohustused. Kuid see ei tegelnud nendega enam kuigi palju. Nagu on märkinud Vassili Riis, oleks politseiaparatuurile liigseks ja teenimata tunnuseks rääkida ta likvideerimisest või laialisaatmisest. Ta likvideeris end ise, suri ise enne välja, kui ta asendati töölis-talupoegade miilitsaga. Selle asemel, et täita oma teenistusülesandeid, politsei soosis laost ja korratust. Tekkis spekulatsioon, sahkerdamine, sabotaaž. Spekuleerijad ostsid juba teedel maalt turuletulevatelt maaelanikelt toiduained kokku, poeperemehed ei lasknud tooteid müügile. Inimeste hulgas tekkis paanika, hakati ostma kõike ettejuhtuvat tagavaraks.

Politsei aga vaatas pealt. Ei aidanud ka mitmed pikad jutuajamised politsei prefektiga. Politseinikud aga otsisid pisipahandusi ja -korrarikkumisi ning olid nendega "hoolega" ametis.[2]

---

[1] V. Riisi mälestused, Siimonlatseri valduses.

[2] V. Riisi mälestused, autori valduses.

Rahva Omakaitse võttis ohjad oma kätte.RO nimel hoiatati kohalikus ajalehes kaupmehi kaupade omavolilise kõrvaldamise ning hindade omavolilise tõstmise eest.

Samal ajal kuhjusid kriminaalpolitsei komissari lauale kriminaalse iseloomuga kuritööde aktid.Ühtegi asja ei püütud lõpule viia,kõigega venitati.RO aga kriminaalasjadesse sekkuda ei saanud.Arreteerimiseks,läbiotsimiseks ja juurdluse korraldamiseks puudus tal luba.Niimoodi maadeldi augustikuu teise dekaadini.

Asjast haaras kinni EKP Keskkomitee koos politseivalitsuse abidirektori Andrei Murroga.V.Riis kutsuti Tallinna ja seati fakti ette,et ta oli määratud poliitilise politsei komissariks Saaremaal.[1]

V.Riisil oli ennegi tööd palju, kuna ta kuulus EKP Saaremaa Komiteesse ja täitis seal sekretäri kohustusi (ajutiselt), töötas ajalehe " Meie Maa" peatoimetajana, oli seotud koosolekute organiseerimisega jne. Kuid päeva tuli veelgi pikemaks venitada,nagu soovitas talle Andrei Murro,[2]

V.Riis asus tööle.Kõigepealt tuli vallandada poliitilise politsei komissar Ervin Viks,pärastine kurikuulsaks saanud okupatsiooniaegne sadist ja massimõrvar. Saaremaal oli kõrgemaks politseitegelaseks prefekt.Temale allusid otseselt kolm politseikomissari asukohtadega Kuressaares, Orissaares ja Kihelkonnas.Kriminaal- ja poliitilise politsei komissaridg prefektile otseselt ei allunud, kuid neile oli prefekt siiski vanemaks politseiohvitseriks. Igal välipolitsei komissaril oli oma kantselei, talle allus rida konstaableid ja kordnikke.

Üheaegselt poliitilise politsei komplekteerimisega tuli mõelda ka väli- ja kriminaalaparaadi loomisele.

Elu ise nihutas esiplaanile nõude vabaneda kõigepealt prefektist ja sellisest kriminaalpolitsei koosseisust. Kuivõrd RO võttis rida välipolitsei funktsioone endale,

---

[1] V.Riis "Kolmandat teed ei ole",lk.197.
[2] Sealsamas.

siis näis, et välipolitseile võib veel kuidagi aega anda.Ometi tõusis valdades politseikonstaablite vastu raevukas protest.Nõuti nende viivitamatut kõrvaldamist,küll avalikel koosolekutel,küll kirjade teel ja isiklikel kokkupuutel.Pidi sellegi asja viivitamatult käsile võtma.

V.Riis võttis üle prefekti toimikud.Prefekti kellegagi asendada ei tulnud.Siis asuti kriminaalpolitsei kallale.

Kriminaalpolitsei asjaajamise võttis seniselt komisarilt üle juba varem töölisliikumises tegev olnud Arseni Riis Põide vallast.Vassili Riis meenutab,kuidas sai käidud külast külasse kaadrit värbamas.Adra tagant toodi ära Arseni Riis,taliviljapeksult Johannes Kaubi,kodunt järgmisel päeval merele sõita kavatsev Georgi Labo jne. G.Labo läks tööle poliitilisse politseisse,Johannes Kaubi välipolitseisse.

Kõik sukeldusid ülepeakaela töösse.Töö oli harjumata ja keeruliseks aetud,kohtunikud aga saboteerisid uusi ametnikke.Viimastega tuli kaua vägikaigast vedada ja isegi ähvardada, enne,kui nad hakkasid leidma aega kriminaalpolitsei assistentide vastuvõtuks ja koos nendega toimikute läbivaatamiseks.[1]

Selleks ajaks viidi vangiasutused kohtuministeeriumi alluvusest siseministeeriumi alluvusse.

Kuna kriminaalpolitseis hakkas töö laabuma,tuli Arseni Riis viia vangimaja ülema kohale.A.Riis oli pisiasjadeni kaaluv,igasse küsimusse peensusteni tungiv, väga tasakaalukas ja hoolas inimene.Temaga sai kiiresti käsile võtta ka kantselei ja vahtkonna komplekteerimise.

Kriminaalpolitsei komissariks sai Herbert Maripuu,tagasihoidlik ja delikaatne inimene.[2]

Sel ajal uuenes ka välipolitse koosseis pidevalt.Senised komissarid vallandati.Kuressaare jaoskonna uueks politseikomissariks määrati abikomissar Albert Voitk ja abikomissariks senine Kuressaare rajooni konstaabel August Hänni.[3]

---

1 V.Riisi mälestused,Siimonlaaseri valduses.

2 Sealsamas.

3 "Meie Maa",nr.128,24.august 1940.

J O H A N N E S M E T S ,

Rahva Omakaitse organiseerija, Siseasjade Rahvakomissariaadi Saaremaa osakonna ülem.

Kuressaare linna esimese rajooni konstaabliks määrati Anton Kask,kolmandasse rajooni Nikolai Tamm,Pihtla rajooni konstaabliks Arved Luitsalu,Valjala esimese rajooni konstaabliks Roman Kütis ja Torgu rajooni konstaabliks Karl Aaspere.[1]

Paiguti aga domineeris veel politsei vana koosseis.

B. Töölis-ja talupoegade miilits.

1940.aasta 1.septembrist nimetati Vassili Riis Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi Saaremaa osakonna ülemaks.Miilitsaorganid läksid Tallinna otsesesse allu - vusse, samuti vangla.Kuid Siseasjade Rahvakomissariaadi osakonna juurde kuulusid sellest peale ka perekonnaseisuamet ja palgaline tuletõrje.Need mõlemad tuli ka nüüd alles luua. Jälle algas kibe kaadri komplekteerimine.

Kõigepealt tuli leida miilitsaülem.V.Riisil tuli J.Metsaga maha pidada pikk ja põhjalik jutuajamine,enne, kui viimane andis nõusoleku hakata miilitsaülemaks. J.Mets oli selleks ülesandeks täiesti sobiv.

Miilitsaorgani komplekteerimise viis Mets kiiresti lõpule.Miilitsas[se]asus tööle rida varem töölisliikumisest osa võtnud seltsimehi, nagu Joann Velviste passilauaülemana,Sergei Lääts miilitsa piirkonnavolinikuna,Kirill Lember miilitsaülema asetäitjana poliitalal.[2]

Rahvamiilitsa inspektoriteks Kuressaarde määrati : 1. rajooni Eduard Kallas, 2. rajooni Bernhard Koost , 3. ja 4. rajooni Nikolai Tamm.[3]

29.septembril EKP Saaremaa Komitee koosolekul oli arutusel miilitsa kaadri probleem.Kaadri puuduse tõttu otsustati miilitsateenistusse edasi jätta endisest politsei kaadrist Arseeni Juga,Joosep Kivirähja,Hermann

---

1 "Meie Maa",nr,125,19.aug.1940.

2 V.Riisi mälestused,Siimonlatseri valduses.

3 "Meie Maa",nr.133,2.sept.1940.

Pihl,Arnold Kello,Alferd Mets,Ossia Nômm,Heinrich Pendis, Vassili Saaremäel,Johannes Kaubi,Arteemi Leier ja Feliks Sannik.[1]

Seoses Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi ja Eesti NSV Julgeoleku Rahvakomissariaadi moodustamisega loodi vastavad osakonnad ka Saaremaale.J.Metsast sai sellest peale Siseasjade Rahvakomissariaadi Saaremaa osakonna ülem,teise osakonna ülemaks aga jäi V.Riis,

Lühikese ajaga suudeti riigiaparaadi väljakujundamise alal ära teha suur töö.Nii maakonna-, linna- kui ka vallavalitsuste töö oli suudetud viia täiesti uutele alustele. Kuigi alles väheste kogemustega,suutsid töölis-talupoegade miilitsa teenistujad kiiresti maksma panna korra.Katkes spekulatsioon ta senisel kujul,turul hakkas jätkuma produkte,linna varustamisel toiduainetega ei tulnud enam ette ootamatusi.Eesti töörahvas,kelle hulka kuulusid ka Saaremaa töötajad , teostas 1940, aasta suvel Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel revolutsiooni. See oli sotsialistlik revolutsioon,milles avaldusid kujukalt kapitalismilt sotsialismile ülemineku põhilised seaduspärasused: 1) revolutsiooni juhiks oli töölisklass, kelle tuumikuks oli marksistlik partei ja kellega läks kaasa kogu töörahvas, 2) kehtestati proletariaadi diktatuur,3) revolutsiooni käigus avaldus ja revolutsiooni võidu tulemusena tugevnes töölisklassi liit talurahvaga, ja teiste töörahva kihtidega, 4) likvideeriti rahvuslik rõhumine ja kehtestati kõigi rahvaste võrdõiguslikkus.

Töölisklassi võitu valmistati ette aastate pikkuses verises võtluses,kuid see saavutati 1940.aastal võrdlemisi kergelt ja ruttu.Ühe kuuga oli kindlustatud maa üleminek nõukogude korrale.Toimus töörahva vabanemine.

Koos Eesti töötava rahvaga vabanesid ka Saaremaa töötajad ja asusid ennastsalgavalt ülesehitama sotsialismi.

---

1 EKPA, f.1,n.1,l.7.

I peatükk.

Nõukogude võimu esimesed sammud Saaremaa tõstuses.

II osa.

Sotsialistlik "ülesehitustöö" Saaremaal

(sept. 1940 - juuni 1941).

I peatükk.

Nõukogude võimu esimesed sammud Saaremaa töösfuses.

1. Suureraomanduse natsionaliseerimine.

23.juulil Eesti Riigivolikogu poolt vastuvõetud deklaratsioonis öeldi: "Vastu tulles neile rahva õiglastele nõudmistele ning selleks, et kaotada ühe inimese kurnamine teise poolt... Riigivolikogu kuulutab välja kogu Eestimaa territooriumil pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise... Nüüdsest peale Eesti töörahval on käes enda majanduslikuks vabastamiseks võimsad vahendid - pangad ja suurtööstus. Sellega luuakse tingimused rahvamajanduse kiireks tõusuks,mida tagab vabrikute ja tehaste peremeesteks saavate tööliste vaba töö."[1]

Natsionaliseerimise praktiliseks teostamiseks moodustas valitsus Natsionaliseerimise Peakomitee,mille esimeheks oli O.Sepre ja asetäitjateks A.Veimer ning R.Mahl. Arvaldati natsionaliseerimisele kuuluvate pankade ja ettevõtete nimekiri ning määrati komissarid igasse ettevõtesse.[2]

Natsionaliseerimise komiteed loodi ka maakondades. Nii toimusid Saaremaal juuli lõpus ja augustikuu alguses natsionaliseerimine Lääne-Saare Natsionaliseerimise Komitee otsustega.[3] Samas aga toimusid natsionaliseerimised vabariigi valitsuse poolt kinnitatud nimekirjade

---

1 "RiigiTeataja", 1940,nr.77,art.745.

2 S.Kutsar-Zabrodskaja,"Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis",lk,135.

3 "Meie Maa",nr.113,29.juuli 1940,nr.116,3.aug.1940.

alusel.[1]

9.augustil teatati,et ülevôtmist ei saa teostada ilma Natsionaliseerimise Peakomitee otsuseta.[2]

Septembri alguses likvideeriti Natsionaliseerimise Peakomitee ja tema ülesanded anti üle rahvakomissariaatidele.[3]

Natsionaliseerimise läbiviimiseks saadeti maakondadesse natsionaliseerimise juhendid,milles nähti ette ettevôtete natsionaliseerimise kord.[4]

Esimesena natsionaliseeriti Saaremaal "Meie Maa" trüki- ja kõitekoda ühes ajalehega.Seda teostati Lääne-Saare Natsionaliseerimise Komitee otsuse põhjal 26.juulist 1940.[5] Natsionaliseerimine toimus 1.augustil.Selleks kutsuti kokku üldkoosolek,kus moodustati 3-meheline komisjon.Koostati akt. Ajalehe komissariks määrati Julius Pea.[6]

2.augustil teatati,et vabariigi valitsuse poolt kinnitatud natsionaliseerimisele kuuluvate autotransportettevôtete nimekirja alusel,kus teatati,et natsionaliseerimisele kuuluvad 33 nimetatud ettevôtet,kuulub natsionaliseerimisele Saaremaa autobaas "Ühendus".[7]

3.augustil kirjutati ajalehes "Meie Maa",et natsionaliseerimine edeneb jõudsasti.Samas märgiti, et esialgsed aktid on kõikjal koostatud ja käsil on inventuuride lõpetamine.Takistusi tegevat aga halb telefoniühendus Lääne-Saare Natsionaliseerimise Komiteega.Kohapeal aga ei suudeta alati küsimusi kiirelt lahendada.[8]

Nii natsionaliseeriti Kuressaare Jahuveski ja A.Kongatsi nahatööstus,samuti veel A.Martini Ehituskäitis, Saaremaa Parketitööstus,Saaremaa Savitööstus,Papissaare Laevatehas,jahu-,sae- ja villatööstus "Edu" ning veel teisigi tööstusettevôtteid,kuigi neid oli Saaremaal vähe ja tänapäeva mõistes teenustöökodade iseloomuga.

---

1 "Meie Maa",nr.115,2.aug.1940,nr.126,21.aug.1940.
2 "Meie Maa",nr.119,9.aug.1940.
3 "Meie Maa",nr.135,6.sept.1940,
4 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.165,l.18.
5 "Meie Maa",nr.113,29.juuli 1940.
6 "Meie Maa",nr.115,2.aug.1940.
7 Sealsamas.
8 "Meie Maa",nr.116,3.aug.1940.

Palgatööliste arv oli neis väikene (vt. I peatükist).

Seega siis ei natsionaliseeritud Saaremaal mitte ainult suurtööstusettevõtteid (neid ju õieti polnudki), vaid ka keskmisi ja väiksemaid.

Natsionaliseerimisele kuulusid ka laevad.7.augustil teatati,et kapten J.Teäre ehitusel olev laev (purjek) kuulub natsionaliseerimisele.[1] 21.augustil aga teatati, et on kinnitatud natsionaliseeritavate laevade nimekiri.[2] Nii natsionaliseeriti mootorpurjek "Kihelkonna"[3], moo - torpurjek "Kristiine"[4] , mootorpüügilaev "Urnu ja Mutt"[5], J.Teärele ja Ko-le kuuluv mootorpüügilaev "Antonie", J.Riisile ja H.Mederile jt. kuuluv püügilaev "Veeneid"[6] ja veel teisigi laevu. Nii vabanesid ka kalurid laevaomanike sõltuvusest.

25.septembril teatati, et natsionaliseerimisele kuuluvad ka suuremad kaubanduslikud ettevõtted.[7]

Septembri lõpus natsionaliseeriti A.S.Joh. Kahu ja Ko kaubamaja,Mihkel Trei kaubamaja "Estonia",Joh.Bergi kaubaladu ja täisühingu O.Väärti,E.Terase ja A.Otise jalanõudeäärid.[8] Natsionaliseerimisele kuulus G.Bartesi kaubamaja Leisis ühes harukauplusega Pärsamaal.G.Bartesi kaubamaja Leisis natsionaliseeriti juba 22.septembril. Sellest annab tunnistust natsionaliseerimise akt,mis on alla kirjutatud nimetatud kuupäeval.[9]

Juba enne natsionaliseerimist võeti kõik tööstus- ja kaubandusettevõtted,kultuuri- ja tervishoiuasutused riikliku kontrolli alla.Igasse ettevõttesse või asutusse määrati usaldusmees.Nii näiteks kinnitati 21.augustil Kuressaares asuvate kinode "Skala" ja "Kuressaare Eesti Selts" usaldusmeesteks vastavalt Eduard Kallas ja Antony Mikk.[10]

1
2 "Meie Maa",nr.118,7.aug.1940.
3 "Meie Maa",nr.126,21.aug.1940.
4 "Meie Maa",nr.132,31.aug.1940.
5 "Meie Maa",nr.9.16. okt.1940.
6 "Saarte Hääl",nr.13,23.okt.1940.
7 "Saarte Hääl",nr.7,12.okt.1940.
8 "Meie Maa",nr,146,25.sept.1940.
9 "Meie Maa",nr.147,27.sept.1940.
10 ORKA,f.R-1016,n.1,s,-ü.169,l.5.
ORKA,f.R-1016,n.1,s.ü.168,l.3.

Enne natsionaliseerimist töötas usaldusmehena G.Bartesi kaubamajas ja harukaupluses Leisis Mihkel Sulg.[1]

J.Mikki raamatukaupluses,ühtlasi ka A.Tôru kaupluses töötas usaldusmehena Boris Jansar,[2] Agnia Bôstrovi riide- ja pudukaupluses aga Klaara Kajaste[3]. Viimane töötas usaldusmehena kuni 17.veebruarini,mil ta asus tööle Kuressaare Linna Täitevkomitee esimehena.[4]

Usaldusmeeste ülesanneteks kauplustes olid : esitada iga päev Kaubanduse Rahvakomissariaadile kirjalik informatsioon,milles pidi kajastuma: 1) ostude hulk päeva jooksul,2) läbimüük päeva jooksul, 3) sissetulnud kaubad päeva jooksul, 4) missuguste kaupade järele oli eriti suur nôudmine, 5) missuguste kaupade nôudmist äri ei vôinud rahuldada, 6) usaldusmehe lisamârkused.[5]

Usaldusmeestel tuli teostada kontrolli ostjate üle, et need ei ostaks ülearu kaupa kokku. Samuti teostas ta kontrolli hindade üle, et need vastaksid riigi poolt kindlaks määratud hindadele.[6] Kaupluste omanikud ei tohtinud oma kauplusest kaupa kôrvaldada. Omavolilise hindade tôstmise kui ka kaupade korvaldamise eest karistas karistus.Nii karistati A.Järve toiduainete kauplusest.Ta müüs limonaadi kôrgema hinnaga kui ette nähtud. Samuti karistati S.Martinsoni selle eest,et ta kôrvaldas oma kauplusest mitmesugust kaupa.[7]

Septembrikuus natsionaliseeriti suuremad restoranid ja kohvikud.[8] Samal ajal natsionaliseeriti ka avalikud saunad.[9]

13.septembril tehti teatavaks, et suuremad majad vôetakse järelvalve alla.Järelvalve teostamine pandi vastavale järelvaatajale.[10]

1
2 ORKA,f.R-1016,n.1,s-ü.169,l.1.
3 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.171,l.1-2.
4 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.170,l.1.
5 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü. 167,l.13.
6 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.165,l.10.
7 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.165,l.35.
8 "Saarte Hääl",nr.47,27.dets.1940.
9 "Meie Maa",nr.147,27.septembril 1940.
10 "Meie Maa",nr.148,28.sept. 1940.
"Meie Maa",nr.139,13.sept. 1940.

Detsembrikuus alustati suuremate majade natsionaliseerimist.Detsembri lôpus oli Kuressaares natsioanaliseeritud umbes 100 hoonet.[1]

13.juuniks oli asulates maju natsionaliseeritud järgmiselt :

Kihelkonnal - 5 maja ,
Leisis - 7 maja ,
Orissaares - 2 maja .[2]

1941. aasta kevadel saadeti ringkiri asutustele,kelledele allusid natsionaliseeritud majad.Selles kästi välja selgitada ja oma hoole alla vôtta natsionaliseeritud majade ümbruses olevad puuviljaaiad,haljasalad ja kasvuhooned,et need saaksid haritud ja korras hoitud.[3]

Novembri alguses natsionaliseeriti Kuressaare Teater. Teatri komissariks määrati teatri direktor R.Kuljus.[4]

Saaremaal natsionaliseeriti ka pangad.Enne oli Saaremaal 5 panka : Kuressare Eesti Pank , Saarte Pank, Leisi Ühispank, Kihelkonna Ühispank , Orissaare Ühispank ja Pärsamaa Ühispank. Natsionaliseerimise käigus neist osa ühendati nii, et Saaremaale jäi 2 panka + üks Kuressaarde ja teine Orissaarde.[5]

Sarnaselt toimus natsionaliseerimine üle Eesti.Natsionaliseerimise tagajärjel muutus Eesti tööstuses domineerivaks sotsialistlik sektor , mis juba septembris andis 74,6 protsenti tööstustoodangust. 1941.aasta 1.märtsil aga langes eraettevôtete arvele veel ainult 1 protsent toodangust.[6] Kapitalistlikud elemendid tôrjuti tööstusest välja ja sotsialistlik tootmisviis pääses täielikult vôidule.

1
2 "Saarte Hääl",nr.45,21.dets.1940.
3 ORKA,f,R-1016,n.1,s;-ü.152,l.67.
4 Sealsamas,l.4.
5 "Saarte Hääl",nr.19,2.nov. 1940.
6 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü. 1,l.64,V.Riisi mälestused,autori valduses.
S.Kutsar-Zabrodskaja "EKP 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis," lk.136.

2. Tööstuse rekonstrueerimise ja laialdase ehitustegevuse algus.

Saanud vabrikute ja tehaste peremeesteks, tegid meie töölised Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel ära suure töö tegevusetult seisnud vabrikute taastamisel, töötavate vabrikute laiendamisel ning toodangu välja - laske suurendamisel. Koos kogu Eesti töötava rahvaga sammus ka Saaremaa tööliskklass .

Tööstuse natsionaliseerimine kutsus tööliste hulgas esile suure vaimustuse. Said ju nüüd töölised ise vabrikute peremeesteks! Juba 28. augustil teatati ajalehes "Meie Maa", et natsionaliseeritud Kuressaare Jahuveskis "... minimaalse tööajaga saavutatakse maksimaalne tööhulk."[1]

Sama teatati 4. septembril natsionaliseeritud A. Kongatsi nahatööstuse kohta.[2]

Töölised asusid käitiste komiteede valimistele.

Nii toimus valimine käitise komiteesse 10. septembril tööliste üldkoosolekul Eesti Transporditööliste Kuressaare osakonnas ja Saare Maavalitsuse teedeosakonna töökojas.[3]

Septembrikuus valiti käitiste komiteed trüki- ja köitekojas "Meie Maa2, samuti ka Kuressaare autobaasis.[4] 18. detsembril valiti jahu-, sae- ja villatööstuses "Edu" käitise komitee.[5] Nimetatud komiteede valimine toimus ka veel järgneva talve jooksul.[6] Käitiste komiteed tegid ära tõhusa töö nii käitiste toodangu suurendamisel kui ka tööliste kommunitlikul kasvatamisel. Valiti ju komiteedeesse tublimad tublimate hulgast.

---

1 "Meie Maa", nr, 127, 28.aug.1940.
2 "Meie Maa", nr.134, 4.sept.1940.
3 "Meie Maa", nr.138, 11.sept.1940.
4 "Meie Maa2, nr.139, 13.sept.1940, nr.145, 23.sept.1940.
5 ORKA, f.R-Lo16, n.1, s.-ü.10, l.9.

J O H A N E L L A M ,

Saare Maakonna Täitevkomitee esimees,
EKP Saaremaa Komitee liige, NSV Liidu
Ülemnõukogu saadik.

B O R I S L E I N E R ,

Saare Maakonna Täitevkomitee sekretär.

Toodangu suurendamiseks püüti kasutada kôiki re - serve. Kasvas tööliste tööalane entusiasm.Nii suu - detigi reas käitistes tôsta töö produktiivsust. Nii näiteks teatati 7.novembril, et natsionaliseeritud Saaremaa Parketitööstuses on töö produktiivsus tôus- nud 33,3 protsenti.[1] Saaremaa Parketitööstus suudeti lühikese ajaga rekonstrueerida.Märtsikuuks 1941 oli alaliste tööliste arv tôusnud 37-le(enne 18-22) ja pidi lähemal ajal veel tôusma 8-10 töölise vôrra.[2]

Kuna tööstus juba 1940.aasta neljandas kvartalis töötas plaani alusel,siis alustati uut - 1941. aastat samuti uute plaanide täitmise tähe all.

Märtsikuus saabuski sônum: Saaremaa Parketitööstus on kvartaliplaani täitnud 12.märtsiks. Samas teatati, et tööstusele on juurdeehitamisel ehitustarvete ja mööblitööstuse osakond,mis hakkab tööle niipea kui on valmis saanud pooleliolev tööstushoone. Samuti ei unus- tatavat ka töölisi : kavatsus on ehitada omaette töö- lismaja,mille järele tuntakse suurt vajadust.[3]

Nahatööstuses "Saarlane" toimusid samuti suured muu- datused. Veebruari alguseks oli seal tööliste arv kas- vanud 100 protsendi vôrra. Oli suurenenud tööstuse toodang, samuti ka paranenud toodangu kvaliteet.[4]

Kodanliku valitsuse ajal oli Kuressaares paar puu- duliku sisseseadega remonttöökoda,kus omanike poolt tööliste olukorra parandamiseks midagi ei tehtud. Tööruumid olid enamuses mustad ja kitsad,ventilatsioon puudus.

1941. aasta kevadeks oli olukord pôhjalikult muu- tunud.Need remonttöökojakesed olid rekonstrueeritud ühes moodsa sisseseadega maakonna teedeosakonna remont- töökojaks, Töökoda oli saanud avarad ruumid mitme osa- konnaga ja soojade garaažidega.Töökojal olid käsil laiendamistööd.Ehitamisel oli uus kontoriruum ja töö-

---

1 "Saarte Hääl",nr.21,7.november 1940.
2 "Saarte Hääl",nr.48,28.märts 1941.
3 Sealsamas.
4 "Saarte Hääl",nr,18,3.veebr.1941.

liste söögi- ja pesuruumid. Samuti oli veel kavas garaažide juurdeehitamine.[1]

Tänu sellele, et nõukogude võim kindlustas töölistele head elu- ja töötingimused, töötasid remonttöökoja töölised suure entusiasmiga.Nii täideti 1941. aasta esimese kvartali plaan 154,12 protsendiliselt, Kuressaare teedemeistri piirkond täitis oma plaani 179,55 protsendiliselt.[2]

Saaremaa tööstuse arendamisele pööras suurt tähelepanu ka EKP Saaremaa Komitee.Nii andis 1o.märtsil Saare Maakonna Täitevkomitee kohaliku tööstusosakonna juhataja aru EKP Saaremaa Komitee koosolekul tööstuse olukorrast Saaremaal. Märkinud ära saavutused, samuti ka puudused, võttis parteikomitee vastu otsuse tööstuse arendamiseks Saaremaal :

1) Tuleb korraldada piimatööstust aja nõuetele:
   a) väiksemad piimatööstused koondada suuremate juurde,
   b) juustutööstus asutada Põidele,mitte Leisi, sest Põidel on karjamajanduse väljaarendamiseks paremad tingimused.
2) Tuleb hakata arendama turbatööstust.Selleks on kohased Põideja Haeska sood.Tuleb muretseda vähemalt üks turbapress ja see tööle rakendada.
3) Ehitusmaterjalide tootmisel kasutada Saaremaal vastavaid võimalusi:
   a) Lümanda vallas moodustada lubjapõletuse artell,
   b) Kaarma vallas asutada paemurru artell, Tagaverel elustada paemurrutööd,
   c) telliskivide tootmiseks moodustada artellid,
   d) saekaatrid käiku lasta,

---

1 "Saarte Hääl",nr.79,26.mai 1941.
2 "Saarte Hääl",nr.55,9.aprill 1941.

e) selgitada välja,kas Loode-Saaremaal on vôimalik käiku lasta tsementitööstus.

4) Asutamisel olevate pôllutööriistade ja masinate remonditöökojad Kuressaares ja Orissaares vôtta kohaliku tööstuse osakonna alla ja nende tegevuse järele teostada kontroll.

5) Kalanduse alal asutada artellid.Asutada Saaremaale veel üks kalajahu tööstus.[1]

Nimetatud otsus sai Saaremaa tööstuse arendamise aluseks.

Kevadel alustasid tööd nn. turbaühingud Salmel, Muhus,Kaarmal ja Laimjalas. Muhu turbaühingud ühinedid ühtseks Muhu turbaühinguks.Samuti liitusid Laimjala valla turbaühing ja Laimjala turbaühing.[2]

Igale ühingule oli ette nähtud turba tootmise norm, mis tuli aasta jooksul täita.

Teatavasti on Saaremaal tähtsal kohal kalatööstus. Tuli asuda kalatööstuse rekonstrueerimisele ja laiendamisele.Päevakorras oli Salme kalatööstuse laiendamine,kusjuures tuli ehitada juurde kalajahutööstus.

Märtsi lôpus tehti veel viimaseid ettevalmistusi Salme kalajahutööstuse käikulaskmiseks,[3] Üldse oli plaanis laiendada Salme kalatööstust 1941. aastal 10000 rubla suuruse summa ulatuses.Juurde tuli ehitada veel uus konservitööstus.[4]

29.aprillil vôeti EKP Saaremaa Komitees kalanduskombinaadi direktori aruande põhjal vastu otsus kalanduse olukorra parandamiseks Saaremaal.Kuna kalapüügiplaan ähvardas täitmata jääda, autotransportdi vähesuse tôttu, siis parteikomitee tegi Kalanduse Peavalitsusele ülesandeks muretseda kevadiseks kalapüügihooajaks Saaremaale vähemalt 2 veoautot.Parteikomitee kohustas organiseerima kalatünnide ja-kastide tootmist

---

1 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.34.
2 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.161,l.2.
3 "Saarte Hääl",nr.49,29.märts 1941.
4 "Saarte Hääl",nr.38,10.märts 1941.

kohapeal; tegi Saare Maakonna Täitevkomiteele ülesandeks,
1) et see taotleks piirivalve poolt Tagaranna kalatöötlemise tsehhi hoonete tagasiandmist kalatööstusele;
2) et ta hoolitseks selle eest,et kalakombinaat saaks ruumid Kuressaarde,mis senini puudusid.Veel kohustas parteikomitee ehitama Kuressaarde kaht suuremat kala - suitsetamise ahju linnaelanike varustamiseks suitsuka - ladega.[1] Plaanis oli ehitada turule kaks kalamüügihoonet,ja laiendada kooperatiivi kauplust Toris,kus selle alla oli kavas võtta "Tori kõrtsi" hoone.Sinna kavatseti rajada kaluritele einetamis- ja peatumisruum.[2] Kevadeks rajati kalapüügi soodsamaks teostamiseks uus kalasadam Muhu Seaninale. Salmel alustati uue kalasadama ehitustöödega. Samuti ehitati juurde uusi kalade soolamis- ja vastuvõtuhooneid. Mai lõpuks oli neist valmis kala vastuvõtu- ja soolamispunk Mühu Seaninal, Mustjala Pangal ja Salmel aga olid need lõpetamisel. Salmel,Astes ja Tagarannas aga oli käsil jäähoiuruumide ehitamine.[3]

Ka Kuressaare linnas käis hoogne ehitustegevus.Aprilli lõpul oli linnas ehitustöödel 120 töölist, lisaks veel hobusemehed. Parandamisele ja väljaehitamisele tuli rida tänavaid. Ehitati 45 aastat pooleli olnud Aaviku maja,mille valmimine oli planeeritud juulikuusse. Käsil oli veel uue sügava pumbakaevu ehitamine,linna uue sauna juures aga seati sisse keskkütet ja vesivarustust.Lähemate päevade jooksul pidi lõpetatama kolme korteri ehitustööd. Samuti pidi algama remont uues mudaravilas,kus taheti alustada mudavannide andmist juuni alguses.[4]

Kommunistidega eesotsas võideldi selle eest, et paremini ja kiiremini ehitada, küid hoolitseti ka selle eest, et hoida korras oma linna ja kasutada otstarbekalt olemasolevaid hooneid.

Kuressaare Linna Täitevkomitee esimehe asetäitja aruande põhjal linna korrashoiu ja majutamise küsimuses EKP Saaremaa Komitee koosolekul otsustati muuhulgas vali-

---

1 EKPA,f.1n,1,s.-ü. 22,1.77.
2 "Saarte Hääl",nr,38,10.märts 1941.
3 "Saarte Hääl",nr.77,23.mai 1941.
4 "Saarte Hääl",nr.64,26.aprill 1941.

da kôikide majade elanike hulgast komandant, kes vastutaks maja korrasoleku eest linna täitevkomitee ees.[1]

Kuna Kuressaare elanike arv oli kasvanud kolme - kordseks, ei suudetud anda kôigile vajalikku elamis - pinda. Et varustada tööstust ja elanikkonda piisavalt elektrienergiaga, otsustati alustada suurema elektrijaama ehitamist. Kavas oli veel ehitada Kuressaarde kanalisatsioon.[2] Ka Kihelkonnale saabusid rôômsad päevad, Alustati uue koolimaja püstitamise eeltöödega. Neid töid oli siin oodatud juba aastaid.[3]

---

1 EKPA, f.1, n.1, s.-ü.22, l.48.
2 Sealsamas, l.49.
3 "Saarte Hääl", nr.71, 12.mai 1941.

3. Sotsialistlik võistlus.

Parteiorganisatsioonide juhtimisel ning kommunistide ja kommunistlike noorte eeskujul võttis hoogu sotsialistlik võistlus, eriti seoses Suure Sotsialistliku Okstoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva ettevalmistusega. Seda üle kogu Eesti.

30. oktoobril tõi ajaleht "Saarte Hääl" teate, et "Saarte Hääle" toimetuspere ühisel koosolekul otsustati käitises korraldada omavaheline töövõistlus toodangu ja kvaliteedi tõstmiseks.[1]

Ka natsionaliseeritud Saaremaa Savitööstuse töölised te lühikoosolekul otsutati väärikalt tähistada Oktoobrirevolutsioohi aastapäeva, tõsta töönorme ja toodangu kvaliteeti.[2]

Kuid peab märkima, et sügisel ei saavutanud sotsialistlik võistlus Saaremaal eriti suurt hoogu.

Mõnevõrra elavam oli sotsialistlik võistlus veebruarikuus EK(b)P IV kongressi ja ÜK(B)P 18. konverentsi tähistamiseks. Veebruari alguses astus sotsialistlikku võistlusesse Kuressaare Autobaas "Ühendus".[3]

10. veebruaril avaldasid Saaremaa teedeala töölised mandri teedeala töölistele väljakutse sotsialistlikuks võistluseks.[4]

12. veebruaril avaldasid aga Saaremaa sidetöölised üleskutse sotsialistlikuks võistluseks Läänemaa sidetöölistega.[5]

Veebruari- ja märtsikuus võttis laialdase ulatuse võistlus tarbijate kooperatiividesse värbamise alal. Teatud isikud andsid ajalehe kaudu edasi oma kohustuse värvata kooperatiivi teatud arv liikmeid.[6]

---

1 "Saarte Hääl", nr.18, 30.okt. 1940.
2 "Saarte Hääl", nr.21, 7.nov. 1940.
3 "Saarte Hääl", nr.18, 3.veebr.1941.
4 "Saarte Hääl", nr.22, 10.veebr.1941.
5 "Saarte Hääl", nr.23, 12.veebr.1941.
6 "Saarte Hääl", nr.29, 22.veebr.1941.

Kevadel asuti tegema kokkuvôtteid sotsialistlikust vôistlusest.

Saare Maakonna Teedeosakonna teates märgiti,et töölised on vôtnud oma kohustusi tôsiselt.Osakonna remonttöökojas on tunduvalt enne tähtaega lôpetatud kôik plaanis ettenähtud tööd.Kvartali plaan on ületatud (andmed toodud eespoolt).[1]

Juuni lôpupoole tehti kokkuvôtteid sotsialistlikust vôistlusest Kuressaare Kalakombinaadis.Märgiti,et on saavutatud märkimisväärseid tagajärgi.Nii rappis näiteks Tagaranna kalapunktis tööline Elisaveta Pôlder turska fileeks ühe tunniga endise 40 kilogrammi asemel 65 kilogrammi,ületades normi 62 protsendi vôrra.[2]

Uus vôistlus vôttis hoogu seoses 21.juuni vôidu tähistamisega.Nii vôttis vastu sotsialistlikud tööko - hustused 21.juuni tähistamiseks jahu-, sae- ja villa - tööstus "Edu".[3]

Kokkuvôttes vôib märkida,et Saaremaa tööliskôlass saavutas sotsialistlikus ülesehitustöös suurt edu. Oli suudetud rekonstrueerida ja laiendada tööstusettevôtteid, anda rohkem ja kvaliteetsemat toodangut,kui eelmisel aastal.Seda kôik suudeti teha tänu nôukogude vôimule ja Kommunistliku Partei juhtimisele.

---

1 "Saarte Hääl",nr.55,9.apr.1941.
2 "Saarte Hääl",nr.92,19.juuui 1941.
3 "Saarte Hääl",nr.79,26.mai 1941.

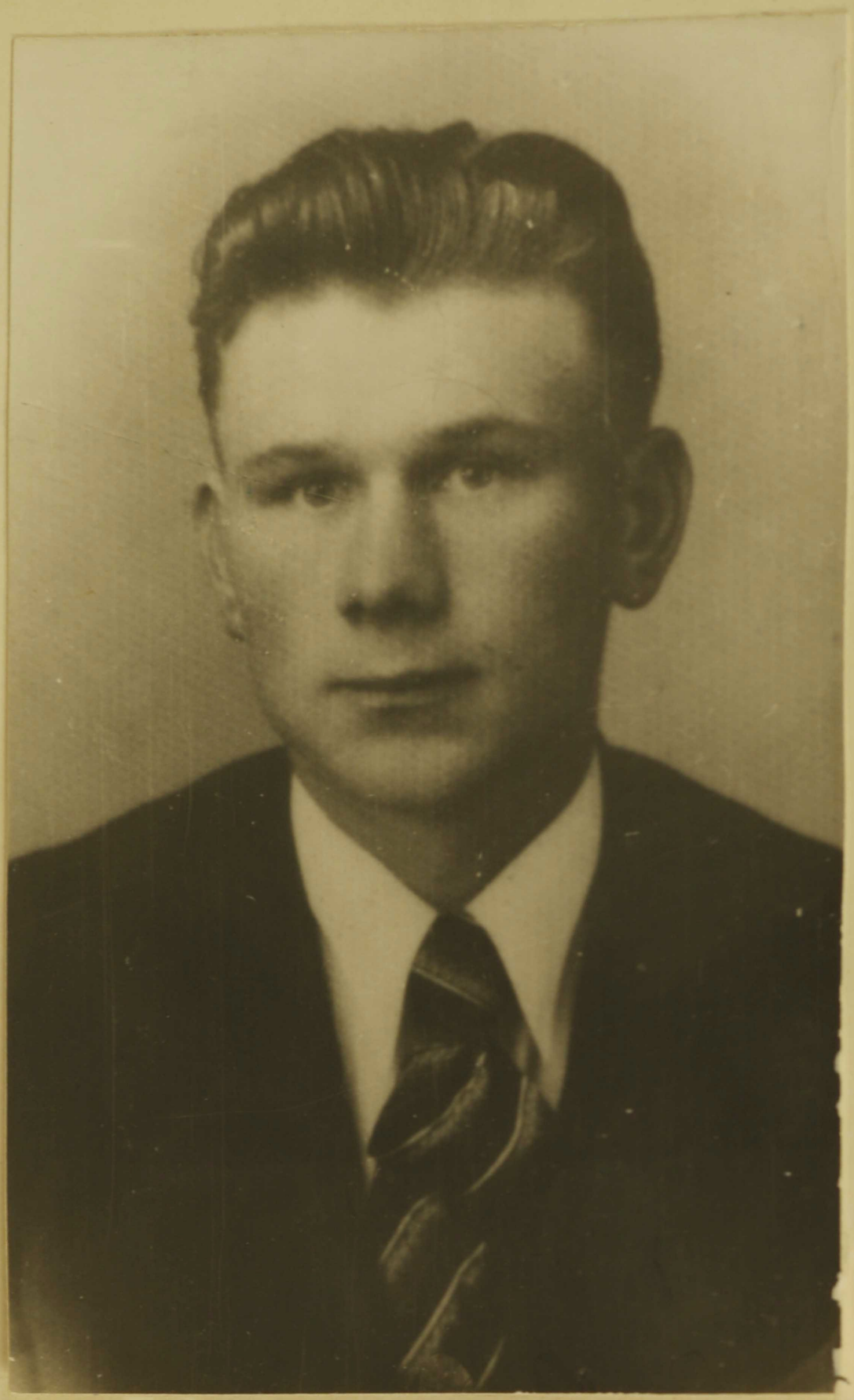

H. L E M B E R ,

Lümanda Valla Täitevkomitee esimees.

II peatükk.

Nõukogude võimu esimesed sammud Saaremaa põllumajanduses.

1. Nõukogude maareform.

Juhituna töötava talurahva tõsistest huvidest ja väljendades kogu töötava rahva tahet,deklareeris Riigivolikogu 23.juulil 1940:
" Kogu maa ühes selle põue varadega, kõik metsad , järved ja jõed kuulutatakse kogu-rahva omanduseks, s.o. riigi omanduseks.Maade suuruseks,mis-antakse iga töötava talupoja kasutada,määratakse ülemmäär- 30 ha. Kõik maade ülejäägid,mis ületavad selle suurruse, arvatakse riiklikku maatagavarasse selleks, et riigil võimalik oleks abistada maata ja vähese maaga talupoegi-nende-maaga varustamisel."[1]

Juulikuu lõpus algas ulatuslik eeltöö deklaratsioonis ettenähtud maareformi teostamiseks. Eesti NSV valitsus ja EKP Keskkomitee otsustasid 30.juulil 1940. aastal moodustada maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise Peakomitee Põllutööministeeriumi juurde.[2]

Augustikuu esimestel päevadel loodi üle vabariigi maata ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise maakonna- ja vallakomiteed.[3]

Seda tehti ka Saaremaal.EKP Saaremaa Komitee poolt moodustati Maata ja Vähese Maaga-Talupoegade Maaga Varustamise Saaremaa Komitee,kuhu kuulusid maavanem A.Ingalt,Saaremaa Ametiühingu Keskliidu esindajana J.Mets ja EKP Saaremaa Komitee esindajana A.Kuul.

---

1 " Riigi Teataja ",1940,nr,77,art.744.
2 H.Tiido,"Nõukogude maareform Eestis",Tallinn,1960,lk.30.
3 Sealsamas, lk.31.

Asuti ka valdades maakomiteede loomisele.Igasse valda loodi 3-liikmeline komitee. Üks maaga ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise vallakomitee liikmetest määrati Saaremaa Maakomitee poolt, kaks ülejäänut tuli leida kohapeal.Nii näiteks määrati 5.augustil Kaarma valla maakomitte üheks liikmeks Aleksander Ellermaa,teisteks liikmeteks said väikemaapidajad Aleksander Kunk ja Aleksander Saar.[1] Nii

Saaremaa Maata ja Vähese Maaga Talupoegade Maaga Varustamise Komitee kui ka samad komiteed valdades asusid tegevusse. 5.augustil saadeti Saaremaa maakomitee poolt maaga varustamise vallakomiteedele välja korraldus :

1) Teha 23.augustiks kindlaks üle 30 ha suuruste talukohtade pidajad.

2) Teha kindlaks valla piirkonnas sööti jäänud või puudulikult haritud maad. Need olid maad,millede jätmine endiste omanike kätte osutuks kahjulikuks.

3) Valmistada maa ja juurdelõigete soovide kohta sisseantud ankeetlehtede kokkuvõtted.

4) Välja selgitada üle 30-ha maapidamised,mis üldistes põlluharimise huvides peaksid jääma terveks.[2]

14.augustil tuli vallakomiteedele korraldus : teha kindlaks üle 100 ha ulatuvad maapidamised.[3]

Talupoegadele tehti teatavaks, et maasaamise soove saab esitada kuni 20.augustini.

Maata ja vähese maaga talupojad,kes siiani olid kiratsenud maapuuduses, hakkasid esitama sooviavaldusi juurdelõigete või uute maakohtade saamiseks.

Alates 20. augustist hakkasid valla maakomiteed tegema kokkuvõtteid maa sooviavaldustest ja olemasoleva - test reservmaadest.

Nii näiteks toimus 20.augustil Kaarma Valla Maata ja Vähese Maaga Talupoegade Maaga Varustamise Komitee

---

1
2 ORKA,f.R-1843,n1,s.-ü.15,l.2.
3 Sealsamas,l.2.
Sealsamas,l.9.

koosolek,kus selgitati välja üle 30 hektari suurused maakohad. 21. ja 22. augustil toimunud koosolekutel aga valmistati maa saamise sooviavalduslehtedest kokkuvõtteid; eraldati need maasoovijatest,kes tõeliselt vajasid maad; tehti kindlaks, et üle 30 hektarilisti maakohti ,mis peaksid jääma terveks, Kaarma vallas ei ole.[1]

11. septembrist kuni 5.oktoobrini toimus Kaarma valla maakomiteel kokku 16 koosolekut,kus põhiliseks küsimuseks oli maareservide väljaselgitamine.[2]

Ka Pihtla vallas viidi ellu maareformi.Pihtla valla maakomiteesse kuulusid A.Jõgever,M.Koel ja A.Kivisto.

Töö paremaks läbiviimiseks oli vald jaotatud nelja piirkonda: Pihtla,Kaali,Vätta ja Tõlluste. 19.augustil teatati ajalehes "Meie Maa",et Pihtlas on maaküsimuse lahendamine hoogne. Tööd olevat palju, sest maasoovijaid olevat palju. Takistuseks olnud see,et vastavaid ankeetide planketid saanud otsa ja töö tulnud seetõttu mõneks ajaks katkestada.[3]

Maareservide kindlakstegemisel abistasid komiteesid valdadesse saabunud maamõõtjad.Kokku rakendati üle Eesti NSV maareformi teostamisele 200 vannutatud maamõõtjat,kes saadeti 6.augustiks maakomiteede juurde valdades.[4]

Maareformi teostamisele aitas kindlasti kaasa ka ajaleht "Meie Maa".Selles ilmus pidevalt artikleid,mis andsid informatsiooni maareformi teostamise kohta valdades. Samuti jagati ajalehes õpetusi maareformi teostajatele ja ka maasoovijatele.Nii näiteks isegi soovitati nendel maasaajatel,kel pole hooneid ega tööriistu, asutada kollektiivmajandeid.[5]

Septembri alguseks jõuti maal reformi eeltöödega lõpule.Saaremaa valdades oli registreeritud kokku 7115 maasoovijat: juurdelõikeid soovis 5210 talupoega,uusi

---

[1] ORKA,f.R-1843,n.1,s.-ü.15,l.17.
[2] Sealsamas,l.25-30.
[3] "Meie Maa",nr.125,19.august 1940.
[4] H.Tiido,"Nõukogude maareform Eestis",lk.32.
[5] "Meie Maa",nr.120,16.aug.1940.

kohti soovis rajada 1905 maatameest.[1]

Kokku oli maareservis 40842 hektarit maad.[2]

Septembris jätkus reservmaade täpsem väljaselgitamine, samuti aga asuti maareformi kavade väljatöötamisele. Tööd maareformi kavade kallal jätkusid ka veel oktoobrikuus.[3] Nende nn. maade korraldamise kavade väljatöötamine oli küllaltki aega ja tööjõukulu nõudev töö. Igas vallas tuli üles kirjutada iga küla, iga talu kohta järgmised andmed: 1) Maakoha ja valdaja nimi; 2) Tükkide numbrid; 3) Maavalduse suurus hektarites; 4) Äralõike suurus hektarites ; 5) Kuhu äralõige antud; 6) Juurdelõike suurus hektarites ; 7) Kust juurdelõige saadud ; 8) Kokku hektareid; 9) Märkused.[3]

Vastavalt siis selle, kas maaomanik oli maaandja või maasaaja, täideti vastavad lahtrid.

1940. aasta oktoober tähistas uut etappi maareformi teostamisel. Algas riigi käsutusse koondatud maa väljajagamine maata ja vähese maaga talupoegadele põliseks kasutamiseks. Partei mobiliseeris kõik jõud maareformi teise, otsustava etapi edukaks läbiviimiseks. Saaremaa parteiorganisatsioonil seisis ees ülesanne: kindlustada maareformi teostamisel parteiline juhtimine. Kuna maakomiteed moodustati parteikomitee juhtimisel, siis pidi ta ka vastutama maakomiteede tegevuse eest ja juhtima maakorraldustöid.

EKP Saaremaa Komitee pöördus 4. oktoobril maata, vähese maaga ja juurdelõigete soovijate poole ettepanekuga teatada maakonna parteikomiteele oma kaebused, kui ei olda rahul maareformi läbiviimisega, "... et käesoleva maareformi teostamisel ei jääks kehv maainimene vaeslapse ossa nagu eelnevatel maareformidel".[4]

---

1 "Meie Maa", nr. 134, 4. sept. 1940.

2 ORKA, f. R-1843, m1, s.-ü. 15, l. 44.

3 ORKA, f. R-1943, n. 1, s.-ü. 15, l. 29-31.

4 "Saarte Hääl", nr. 2, 4. okt. 1940, ORKA, f. R-1843, n1, s.-ü. 15, l. 86.

Maareformi elluviimisel külastasid EKP Saaremaa Komitee liikmed pidevalt valdasid,kus nad lahendasid kitsaskohti ja kontrollisid maareformi elluviimist. Nii näiteks külastasid oktoobri-algüses valdasid EKP Saaremaa Komitee esindajana A,Mui, maavanem A.Ingalt ja Saare Maa-ameti juhataja J.Spuul. Nad aitasid lahendada maareformiga seoses olevaid küsimusi,võimaldasid esineda kaebustega ja ettepanekutega.Nii näiteks tehti Torgus ettepanek maafondi vähesuse tõttu vähendada talude suurus 20 hektarini; käsiti,kas ei saaks osa maasoovijaid ümber asuda mandrile. Mustjalas aga tõsteti üles küsimus, kas poleks võimalik suurendada juurdelõigete norm üle 15 hektari,kuna leidub rohkesti kasutamiskõlbmatut maad.[1] Kaks esimest ettepanekut lahendati positiivselt,viimane aga maa vähesuse tõttu negatiivselt.

Maareformi läbiviimisel olid parteile tõhusaks abiks kommunistlikud noored. Nad aitasid ÜMÜ osakondadel viia maal läbi selgituskoosolekuid,aitasid igati maakomiteesid nende töös,avastasid väärnähtusid,andsid vastulöögi kulaklikule laimule ja jälgisid,et maa satuks õigetesse kätesse.

Maareformi elluviimisel Saaremaal esines raskusi. Ületamatuks raskuseks oli maafondi vähesus,seda eriti Muhu ja Torgu valdades. Torgu vallas otsustati anda maad vähemas suuruses,kui ette nähtud,mitte üle 10 hektari juurdelõike saajale.Uute talude loomisel otsustati samuti vähem maad anda,kui norm ette nägi.

Muhust pidi siirduma mandrile 40 inimest.Maafondi võeti Muhus ka laiud,kuid maad oli ikka veel väga.Nii oleks tulnud mandrile üle kolida veel 150 inimesel.

Napid maaressursid olid ka Salme vallas,kuid oktoobri keskel arvati,et seal saab siiski enamuse maasaamise soove rahuldada.

Suuremad maaressursid olid Kärla ja Kaarma vallas,

---

[1] "Saarte Hääl",nr.5,9.okt.1940.

kuigi kogu maa sellest ei olnud kasutamiskõlbulik. Teistes valdades oli olukord rahuldav,kus arvati,et suudetakse olemasolevate maareservidega toime tulla, kuigi tihti tuli leppida väikemate maatükkidega kui ka kehvemate maadega.[1]

Maareformi teostamisel oli Saaremaal raskuseks lapitalude süsteem.Nii näiteks oli Karala-Atlas mõned talud, mille maad koosnesid kuni 120-st väik - sest lapist,Kaarma valla Tõrise külas 60-st väike - sest lapist.Heinamaa asus mõnel talul kuni 60 kilo - meetri kaugusel.[2]

Raskuseks, oli maakomiteedel veel see,et maafondi oli mitmel pool antud peamiselt kõlbmatud maad. Komiteed pidid tihti kogu töö uuesti tegema, et eraldada fondi kasutamiskõlblikku maad.[3]

Maareformi teostamisel oli teatud takistuseks klassivõitlus külas.Kulakud levitasid kuulujutte ja püüdsid hirmutada maasoovijaid.Nii sundis Leisi vallas taluperemees,kel pidi tehtama äralõikeid 70 hektari suuruselt talult,ähvardustega üht maasaajat loobuma loodetavast juurdelõikest. Samal ajal aga asus perepoeg langetama puid äralõigatavalt maalt.[4]

Seoses eelnevaga avaldati 23. oktoobril ajalehes "Saarte Hääl" teade, et maaomanikke, kes raiuvad maha puid äralõigatavatelt maadelt, võib karistada kuni talude äravõtmiseni.[5]

Vaatamata nendele raskustele,edenes maareformi teostamine jõudsasti.

19.oktoobril tulid osa Torgu valla külade ja Lümanda valla külade maaga varustamise kavad kinnitamisele.[6]

23. oktoobril teatati "Saarte Hääles",et kõigenam on edenenud talupoegade maaga varustamine Muhu,Pärsamaa,Salme ja Lümanda valdades.[7]

&

---

1 "Saarte Hääl",nr.8,14.okt. 1940.
2 "Saarte Hääl",nr.20,4.nov.1940.
3 "Saarte H"äl",nr.8,14.okt.1940.
4 "Saarte Hääl",nr.12,21.okt.1940.
5 "Saarte Haääl",nr.13.23.okt.1940.
6 "Saarte Hääl",nr.10,18.okt.1940.
7 "Saarte Hääl",nr.13,23.okt. 1940.

Kuid samas märgiti, et maaga varustamine pole edenenud vajaliku kiirusega. On olnud kõrvalekaldumisi juhistest. Suureks takistuseks olevat see, et maasoovijadja -andjad hindavad tihti olukorda ainult oma isiklikust heaolust lähtudes, jättes tähele panemata naabrite soovid. Püütakse isegi ära osta ja meelitada. On esinenud ka sarnaseid väärnähtusi, kus maaomaniku oma töö hõlbustamiseks "piiri sirguse" ettekäändel on jätnud maaandjale ainult kõlbmatu maa või vastupidi.[1]

Olukorra parandamiseks otsustati EKP Saaremaa Komitee koosolekul 19. oktoobril "... võtta tugeva kontrolli alla maakorralduse tööd ja otseselt kiirustada nende lõpuleviimist. Selleks teel, et maakonna komitee juurde kutsuda uusi jõude, mis võimaldaks kiirendada tööde läbiviimist. Vallakomiteedelt nõuda tööde kiirendamist kohapeal."[2]

20. oktoobril said valdade maakomiteed A. Mui poolt saadetud telefonogrammi, kus kästi vallakomiteedel juurde võtta tööjõudu, et lõpetada maareform ja jõuda töödega järele mandrile.[3]

Töödega maal tuli kiirustada, sest esimeseks maareformi lõpetamise tähtajaks oli olnud 13. oktoober.[4] Uueks tähtajaks määrati 1. november, kuid ka sellest tähtpäevast ei suudetud kinni pidada.

28. oktoobril oli Saaremaal maareformi teostamine täielikult lõpetatud Pärsamaa, Kaarma- ja Pöide valdades.

Tööd looduses olid lõpetanud Torgu, Salme, Leisi ja Kihelkonna vallad.[5]

4. novembril 1940. aastal teatati, et maareformi teostamine Saaremaal lõppes. "Laias laastus" see töö küll lõppes, kuid nüüd seisis ees parandada hulk vigu. Seetõttu venis maareformi lõpetamine Saaremaal pikale. EKP Saaremaa Komitee sekretär A. Mui kirjutas 1940. aasta detsembri algul, et maareform ei ole "...veel põhjalikult

---

1 "Saarte Hääl", nr. 13, 23. okt. 1940.
2 EKPA, f. 1, n. 1, s.-ü. 20, l. 24.
3 ORKA, f. R-1943, n. 1, s.-ü. 15, l. 83.
4 Sealsamas, l. 82.
5 "Saarte Hääl", nr. 16, 28. okt. 1940.

lôpetatud,kogu aeg saab tehtud-ükikuid parandusi... Saaremaal on maad-vähe,lapitalud ja korralikud skit - sid ja kaardid puuduvad,sellepärast täielikult vast saab korda kevadeks...-Maareform on-üldiselt teos - tatud,üksisasjades, nagu maade vahetus,Peakomiteele saadetud kaebused jne. kestab töö edasi.Tulemused lôplikult selgitamata,kuid senistega vôib olla rahul."[1]

Jah,üldiselt jäid talupojad maareformiga vägagi rahule. Üldse varustati maaga Saaremaal 584 maatameest ja juurdelôikeid sai 2451 väikemaapidajat.Kokku anti uue maarefotmiga Saaremaal talupoegadele 19o81,23 hektarit maad,selle hulgas pôldu 2431,89 hektarit.[2]

Rahuldamata jäi 88 maatamehe ja 161 väikemaapidaja soov,seda just sel pôhjusel,et ei olnud küllaldasel määral reservmaid.[3]

"See on nüüd alles tôeline-maareform",iseloomustasid nôukogude maareformi Muhu talupojad.Nad kirjutasid,-et kodanlik maareform jättis oma lubadused paberile,nôukogude maareform aga kôik oma suured-lubadused mône kuuga." Uut indu ja töörôômu on toodud sellega-seni ste kehvikute kodudesse.Ja seda kôike on vôimaldanud-tôelise töörahva,meie sotsialistliku Nôukogude valitsuse kiire ja kindel tôeline maareform.[4]

---

1 H.Tiido,"Nôukogude maareform Eestis",lk.59-60.
2 "Saarte Hääl",nr.31,27.nov.1940.
3 Sealsamas.
4 "Saarte Hääl",nr.14,25.okt.1940.

J Ü R I S E P P ,

Pihtla Valla Täitevkomitee esimees.

2.Esimene nõukogude kevadkülv.

1941.aasta kevadkülvi ettevalmistamisele ja teostamisele pöörasid vabariigi parteiorganisatsioonid suurt tähelepanu.Nõukogude valitsus eraldas külviks head sordiseemet ja suurel hulgal väetisi.

Ettevalmistusi kevadkülviks Saaremaal hakati te - gema varakult. Tehti pidevat selgitustööd talupoe - gade seas.Nii selgitati talupoegadele külviplaanide tähtsust,puhta sordiseemne vajalikkust -seda juba veebruari- ja märtsikuus.Seda tegid kommunistid, kommunistlikud noored,samuti ka ÜMÜ liikmed maal. Selleks peeti maal nii selgituskoosolekuid,vesteldi individuaalselt kui ka avaldati ajalehes "Saarte Hääl" selgitavaid artikleid.Samuti hakkas ajaleht pidevalt ära tooma sõnumeid kevadkülvi ettevalmistuste käigust valdades.Nii-näiteks teatasid 28.märtsil Valjala ja Kallemäe talupojad,et nad valmistuvad aktiivselt kevadkülviks.Agronoomse personali poolt korraldatavatest koosolekuist oli seal hodsasti osa võetud.Samuti aitasid külvikampaania edukaks läbiviimiseks kaasa valimisaegsed agitpunktid.Igas agitpunktis olevat üles pandud kirjakastid,kuhu talupojad saavad asetada küsimusi.Vastav aktiiv arutavat küsimused läbi ning andvat vastuse järgnevatel selgituskoosolekutel.[1]

Märtsikuus jaotati talupoegadele välja ankeetlehed, millede põhjal sai hiljem välja töötada külviplaanid.

Aprilli alguses hakati tegema ankeetlehtedest kokkuvõtteid.Mõned vallad tulid külviplaanide väljatöötamisega juba varakult toime.Nii jagati juba

---

[1] "Saarte Hääl",nr.28.märtsil 1940.

1.aprillil talupoegadele välja külviplaanid Pihtlas ja Tõllustes,2.aprillil aga Vättal ja Kaalis.[1] Kuid põhiliselt jäi see-töö siiski-aprillikuusse,kuigi esines ka hoopis suuri viivitusi.Nii näiteks anti Salme-vallas külviplaanid kätte alles 10.mail,siis kui juba kõikjal käis kevadkülv.[2]

Suurt abi pidid-kevadkülvi teostamisel andma talupoegadele,eriti uusmaasaajatele masinatraktorijaamad ning hobu- ja masinariistade laenutuspunktid.

Saaremaale loodi üks masina-traktorijaam,valdadesse aga hobu- ja masinariistade laenutuspunktid.Viimaste asukohad määrati kindlaks aprilli esimestel päevadel.Samal ajal hakkas Saare MTJ sõlmima töövõtte lepinguid valdadega.Traktoristide kursused lõppesid ja enamus traktoristidest suundus tööle masina- traktorijaama.

Põllutööd-algasid Saaremaal mai-esimestel päevadel.Kohe ilmnesid ka esimesed raskused.Kuna-Roomas - saare sadam ei-olnud veel jäävaba,ei suudetud mand - rilt-kohale tuua ei väetist ega ka traktoreid koos puuduolevate põllutööriistedega .Mõnel pool tuli-puudu ka seemnest.Jaagarahu sadamat oleks aga olnud võimalik kasutada ka aprillis,aga-seda ei tehtud.

Hobu- ja masinariistade laenutuspunktide organiseerimine ei olnud veel lõppenud,paljudes laenutuspunktides ei jätkunud ei hobuseid ega masinatööriistu.Tööriistu-oodati mandrilt,kuid halbade transpordiolude tõttu-see viibis.Tõsistesse raskustesse sattusid eriti uusmaasaajad.Nii näiteks Kuusknõmme külas Arnold-Edalal polnud ei hobust ega-põllutööriistu,kuid Kuusknõmmel rajatava laenutuspunkti organiseerimine oli veel lõpetamata.[3] Hiljem selgus veel, et Kuusknõmme laenutuspunkti asukoht oli halvasti

---

1 "Saarte Hääl",nr.52,4.aprill 1941.
2 "Saarte Hääl",nr73 ,16.mai 1941.
3 "Saarte Hääl",nr.69,9.mai 1941.

valitud ja valiti uus asukoht hoopis teise külla.[1]

Saaremaa parteikomitee võttis olukorra parandamiseks kasutusele abinõud.10.mail andis komitee koosolekul hobu- ja masinariistade laenutuspunktide tegevusest aru masina-traktorijaama (MTJ) direktor V.Lember.

Komitee tunnistas sellel alal tehtud töö puudu-likuks.-15. valla hobulaenutuspunktide kohta oli suu-detud muretseda ainult 44 hobust,viies laenutuspunk-tis polnud ühtegi hobust.Seda põhjendas aruandja üle-aruste hobuste vähesusega Saaremaal.Kui ongi mõnel maaomanikul ülearune hobune,siis keeldus ta viimane hobulaenutuspunktile seda müümast.

Kaadri muretsemisega laenutuspunktidele olevat raskusi,kuna palk seal olevat suhteliselt väike. EKP Saaremaa Komitee kohustas aktiivsemalt tööle raken-duda Saare Maakonna Täitevkomiteel (SMTK) esimehel J.Ellamil,SMTK maaosakonna juhatajatel ja MTJ direk-toril.Komitee kohustas neid teostama rohkem väljasõi-te maale ja seal konkreetselt kaasa aitama laenutus-punktide organiseerimisele.

Saaremaa Parteikomitee pöördus palvega EKP Keskkomi-tee poole,et see aitaks muretseda korraldust,mis ko-hustaks hobuseomanikke,kellel on rohkem kui kaks hobust,müüma hobulaenutuspunktidele hobuseid.Korral-duse mittesaamise puhul palus parteikomitee saata mandrilt 100 hobust.Samuti paluti tõsta hobu- ja ma-sinriistade laenutuspunktide töötajate palka.[2]

Tänu kasutuselevõetud abinõudele suudeti hobu- ja masinriistade laenutuspunktid korda panna.

Alates 15.maist avati laevaliiklus,hakkasid Saare-maale saabuma traktorid,mineraalväetised ja puuduole-vad põllutööriistad.[3]

Talupojad said nüüd juurde vajalikul hulgal mine-rallväetisi,ka seemnevilja ja tööriistu.Sellega olid

---

1 "Saarte Hääl",nr.69,9.mai 1941.
2 "Saarte Hääl",nr.70,10.mai 1941,EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22, l.83-84.
3 "Saarte Hääl",nr.72,14.mai 1941.

suuremad raskused ületatud.

Ka Saare Masina-traktorijaamas algasid kibekiired päevad.Pandi kokku põllutööriistu.Traktorite juures askeldasid pidevalt traktoristid,kes ôlitasid ja kontrollisid masinaid,et need oleksid tööle asumisel täielikult korras.Kuid veel 21.mail polnud kohal kôik põllutööriistad ja traktorid ei olnud põldudele välja sôitnud.Alles 25.mail sôitsid traktorid kevadkülvile.[1]

Tööhoogu olid saanud ka hobu- ja masinalaenutus - punktid.24.mail avõldas Valjala hobu- ja masinriistade laenutuspunkt üleskutse vôistluseks kôigile Saaremaa laenutuspunktidele.Selles öeldi:

1) Igakülgselt abistada kehvikuid,uusmaasaajaid,kiiresti lôpetada kevadised külvid nende põldudel hindele "väga hea".

2) Pidada töödistsipliini,vältida põhjuseta töölt puudumist.

3) Heaperemehelikult hoolitseda hobuste eest.

4) Eeskujulikult hoolt kanda laenutuspunkti vara eest.

5) Arendada enda poliitilist teadlikkust.[2]

Selle üleskutse vôtsid teised laenutuspunktid vastu.Sotsialistlik vôistlus aitas tublisti kaasa hobu- ja masinriistade laenutuspunktide töö parandamisele.

Kevadkülv aga edenes.Külvitööde ülevaates kogu Eesti NSV piires oli Saaremaa 25.maiks jôudnud esikohale, olles selleks ajaks täitnud külviplaanist 58,80 protsenti (Virumaa - II kohal- 28,82 % ,kahel viimasel kohal Viljandimaa - 4,12 % ja Valgamaa - 6,03 %).[3]

Valdadest olid esikohal Mustjala vald (külvatud 72,6%),viimasel kohal aga Torgu vald (külvatud 11,3%). Üldse oli Saaremaal külvatud 25.maiks 12513,6 hektarit, olles täitnud plaani 58,8 protsendiliselt.[4]

---

1 "Saarte Hääl",nr.76,21.mai 1941,nr,79,26.mai 1941.

2 "Saarte Hääl",nr.79,26.mai 1941.

3 "Saarte Hääl",nr.8o,28.mai 1941.

4 "Saarte Hääl",nr.8o,28.mai 194o.

Les seisis suur töö - lôpetada kevadkülv ôigeaegselt.

28.mail avaldas Kuressaare Valla Täitevkomitee üleskutse teiste valdade täitevkomiteedele sotsialistlikku vôistlusesse astumiseks,et kiirendada külvitööde lôpuleviimist.

Põhiliselt lôpetati kevadkülv 1.juuniks,kuigi oli üksikuid valdu,kus polnud külviplaan täielikult täidetud.

5.juuni ülevabariiklikus kokkuvôttes oli Saaremaa jäänud kolmandale kohale,olles täitnud külviplaani 93,34-protsendiliselt.[1]

11.juuniks oli enamus valdu külviplaani ületanud, esikohal püsis endiselt Mustjala vald.Külviplaanid olid täitmata neljal vallal.[2]

31.mail,analüüsides külvitööde tulemusi,kirjutas ajaleht "Saarte Hääl" järgmist :

" Tuleb märkida, et kevadiste põllutööde läbiviimisel ei ole suutnud ei hobu- masinriistade laenutuspunktid ega ka Saare MTJ teha nimetamisväärset.Seda mitte vastavate kohapealsete organite nôrga tahte ja ebaratsionaalse organiseerimise tôttu,vaid pigem,sôltub see Saaremaa geograafilisest asendist, ja seetôttu ilmnenud teisejärgulisest varustamisest vajalike põllutööriistadega.Et aga külviplaan Saaremaa üksikutes valdades juba 3o.mail oli ületatud,siis tuleb eeskätt esile tôsta saarlastele omast usinust ja töökust,mille tôttu pole saarlased jäänud lootma välisabile,vaid rühkisid end olemasolevate tööabinôudega külviplaani täitmisel esirinda kogu Eesti NSV-s."[3]

Kindlasti oli saare talupoegadel kevadkülvi eduka läbiviimise üheks innustajaks asjaolu,et nôukogude vôim oli täitnud töötava talupoja igipôlise unistuse - andnud talle maa.

---

1 "Saarte Hääl",nr.86,9.juuni 1941.

2 "Saarte Hääl",nr,87,11.juuni 1941.

3 "Saarte Hääl",nr.82,3i.mai 1941.

A L E K S A N D E R K U N D L A ,

Kuressaare Valla Täitevkomitee ase -
esimees.

3. Saaremaa kalurite olukorra paranemine seoses nõukogude võimu kehtestamisega.

Esimeseks sammuks kalurite majandusliku olukorra parandamisel oli suuremate kalapüügilaevade natsionaliseerimine. Seoses sellega vabanesid paljud kalurid peremeeste sõltuvusest.

Teiseks sammuks, mis tõi kalurikülla uut jõudu, oli kalurite massiline ühinemine kooperatiividesse.

Ettevalmistusi kooperatiividesse astumiseks hakati tegema juba sügisel. 25. septembril 1940. aastal ilmus ajalehes "Meie Maa" artikkel, mis tutvustas ühinemise tingimusi ja paremusi nõukogude korra ajal. Seal teatati, et kalurite ühingute eesmärgiks on peale müügi korraldamise veel muretseda oma liikmetele tarvilikku kaupa ja tarbeaineid.[1]

Kalurite massiline ühimemine kooperatiividesse algas veebruarikuus, kui ka teised töötajad ühinesid tarbijate kooperatiividesse. Nii näiteks teatati 28. veebruari, et Muhus on peetud koosolek, kus otsustati Muhu kolm kalameeste ühingut ühendada ülemuhulisse kalurite kooperatiivi, kes hakkab Muhu randades kalu kokku ostma. Otsustati asutada Muhusse ka kooperatiivi kalapüüniste kauplus.[2]

2. märtsil toimus Abrukal kalurite üldkoosolek, kus otsustati ühiselt astuda Saaremaa Kalurite Kooperatiivi liikmeks. Samas arutati küsimust uue kalasadama ja ühiskaupluse avamisest. Varem ei olnud võimalik neid küsimusi lahendada, nüüd aga nõukogude võimu abiga küll.[3]

1
2 "Meie Maa", nr. 146, 25. sept. 19401
3 "Saarte Hääl", nr. 32, 28. veebr. 1941.
"Saarte Hääl", nr. 35, 5. märts 1941.

Kevadeks olid peaaegu pooled kalurid ühinenud kooperatiividesse.[1] (Organiseerunud kalureid oli umbes 1100, elukutselisi kalureid - 2500).

Kooperatiivid hakkasid hoolitsema selle eest, et kogu kalapüügist saadav tulu läheks kaluritele.Nad hakkasid varustama kalureid ajakohaste kalapüügiriistadega.Kalurid veendusid üha enam ja enam ühise töö kasulikkuses .Kooperatiivid valmistasid ette pinda tulevastele kalurikolhoosidele.

" Uus elu Sõrve kalurikülas algamas " - sellise pealkirja all kirjeldas üks sõrvelane ajalehes "Saarte Hääl" kalurite elu enne ja nüüd. " Kalad olid kodanlikul ajal vaheltkauplejate sahkerduste tõttu odavad,püünised aga kallid.Nii näiteks tuli võrgulina ostmiseks müüa keskmiselt 80 dekaliitrit kala,nüüdsete uute kala ja püüniste hindade juures ainult 15 dekaliitrit.Suur räbmemõrd maksis 2000 dekaliitri kalade hinna,mistõttu oli neid võimalik osta ainult taluperemeestel-kaluritel.Nüüd sai sama mõrra 700 dekaliitri kalade hinna eest.[2]

Siit järeldub, et nõukogude võim mitte ainult ei aidanud kaluritel kooperatiivide kaudu kalu paremini turustada ja kalapüügiriistu hankida,vaid reguleeris ka kalade ja püügiriistade hindu nii, et kalurite elutingimused paranesid. Samuti said kalurid-kehvikud maareformi tulemusena maad,mis samuti aitas tõsta kalurite elujärge.

---

[1] "Saarte Hääl",nr.74,17.mai 1941.

[2] "Saarte Hääl",nr.69,9.mai 1941.

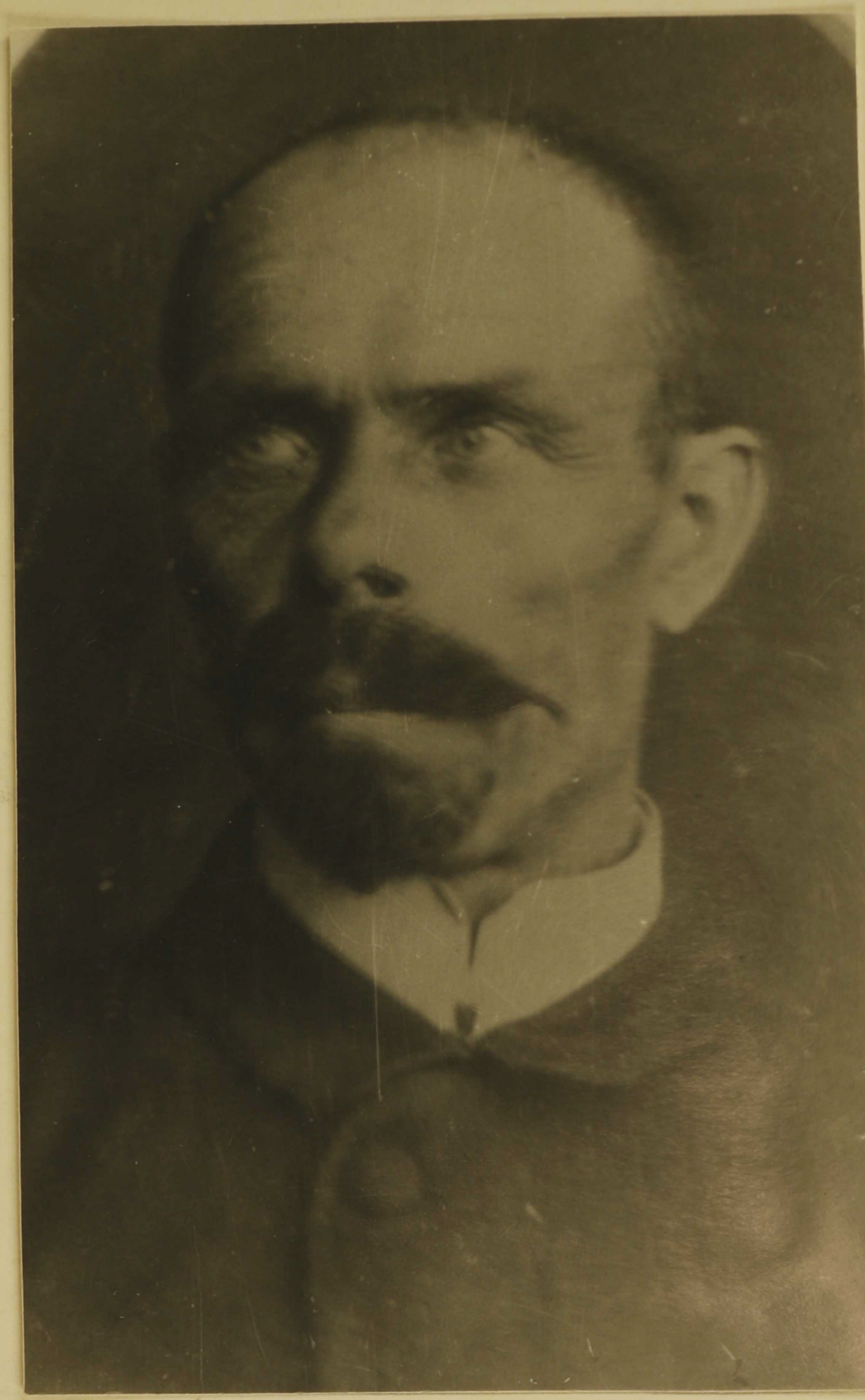

V A S S I L I M Ö L D E R ,

Pöide Valla Täitevkomitee aseesimees.

III peatükk.

Töötajate materiaalse ja kultuurilise heaolu tõus Saaremaal.

1. Töötajate materiaalse olukorra parandamine.

Nõukogude võim parandas põhjalikult töörahva materiaalset olukorda. Ainuüksi tööpuuduse likvideerimise tagajärjel suurenesid töölisklassi tulud tervikuna peaaegu kahekordseks. Saare-noormeestel ja neidudel ei tarvitsenud enam suunduda mandrile tööd otsima. Pidevalt laienev tööstus suutis ka Saaremaalanda koovij-aile tööd. Tööjõudu-vajas-ka uus Nõukogude riigiaparaat, kuhu partei suunas tublimaid tööinimesi. Töötajate tulud suurenesid ka seoses palkade tõusuga. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eesti-maa Kommunistliku Partei Keskkomitee 3. augusti otsuste alusel tõsteti tunduvalt tööliste ja teenistujate palkasid ja võrdsustati naiste töötasu meeste omaga.

25. novembril kehtestati Eesti NSV-s Nõukogude valuuta ja seoses sellega avaldati otsus ettevõtete ja asutuste tööliste, teenistujate, insener-tehniliste töötajate palkade reguleerimisest ja tõstmisest vastavalt teistes liiduvabariikides kehtivatele palgamääradele. Selle otsuse põhjal said töölised ja teenistujad esmakordselt garanteeritud töötasu, mille aluseks oli sotsialistlik tasustamise printsiip vastavalt tööhulgale ja kvaliteedile.

Suure tänutundega võtsid saarlased vastu otsuse

tasuta arstiabi saamise kohta.Tasuta arstiabi sai ainult töötava rahva hulka kuuluv kodanik,seda vastava tõendi esitamisel.[1]

Kehtestanud tasuta arstiabi,avas nõukogude võim töörahvale haiglate,polikliinikute,sanatooriumide ja teiste raviasutuste uksed.Avati uusi haiglaid, ambulatooriume ja arstiabipunkte.Erilist hoolitsust näidati üles laste tervise kaitsel.

Juba augusti algul organiseeriti Kihelkonnale 20-kohaline haigla ja pandi seega piir kõhutõve levikule.[2] Täiendavalt võeti tööle üks arst ja neli velskrit .[3]Märtsis avati Kuressaares uus haigla.Samas otsustati ka Audaku leprosoorium üle viia Kuudasse,sest haigete protsent oli vähenenud.Plaanis oli kasutada Audaku leprosooriumi ruume tuberkuloosihaigete sanatooriumiks.

Teostati nakkushaigustevastaseid süstmisi.Käitistes suurendati arstlikku kontrolli.Igasse arstipunkti maale määrati õde ja sanitar,kes kontrolliksid külades puhtust ja abistaksid haigeid.[4]

Nõukogude võim kindlustas töötajaile õiguse puhkusele.Talve jooksul toimusid arutelud selle üle,kuhu luua töötajate puhkekodu.Märtsis jõuti otsusele,et kõige sobivamaks kohaks osutub linna lähedal Parila lahe ääres asuv Saksamaale ümber asunud isiku (Ugi) talu.[5]

Nagu juba eelpoolgi öeldud,pööras nõukogude võim erilist tähelepanu laste eest hoolitsemisele.Oktoobrikuus asutati Saaremaale emade ja laste kaitseks sotsiaalõiguslikud bürood.Kehvemate laste toitlustamiseks määrati 5465 krooni.[6]Toitlustamine algas 1.novembril ja pidi kestma 1.juunini 1941.Toitlustamiseks avati Kuressaare linna Algkooli juures

---

1 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.142,l.2-59.
2 "Meie Maa",nr.121,12.august 1940.
3 "Saarte Hääl",nr,45,22.märts 1941.
4 "Meie Maa",nr.116,3.august 1940.
5 "Saarte Hääl",nr.45,22.märts 1941.
6 "Saarte Hääl",nr.13,23.oktoober 1940.

toitlustuspunkt,kus nimetatud lastele anti iga päev sooja toitu.

Alates 15.jaanuarist alustas tööd ka Kihelkonna kooli toitlustuspunkt,kus anti sooja lõunat 26-le kehvemale õpilasele.[1]

Samuti määras Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaat Kuressaare linna puudustkannatavatele lastele kehakatte muretsemiseks 540 ja puudust kannatavatele lasterikkastele perekondadele odava kütteaine muretsemiseks 270 krooni.[2]

Mai- ja juunikuu jooksul maksti Saaremaa lasterikastele emadele kolmel korral toetusi kokku 57-le emale 2000-4000 rubla ulatuses igaühele.[3]

Ka maal elavatele kehvematele õpilastele anti toetust. Koolide hoolekogu koosolekutel tehti kindlaks,missugused õpilased just abi vajavad.Niisiis näiteks otsustati Tagala Algkoolis määrata toetust 8-le õpilasele,[4] Leisi Algkoolis 15 lapsele,[5] Vaivara Algkoolis aga anti toetust 29 õpilasele.[6] Toetussummade eest osteti lastele kooli poolt koolitarbeid, harvem kanriietusesemeid.Veel osteti toetussummade eest toiduaineid ja väljastati need vanematele.[7]

Suurt tähtsust töötajate olukorra parandamisel etendas Nõukogude valitsuse määrus korteriüüri reguleerimise kohta linnades ja asulates.Töölised paigutati ka Kuressaares keldritest ja pööningutelt mugavatesse korteritesse,kust kodanlased välja tõsteti.

Alustati uute elumajade ja vanade ümberehitamist (vt. eestpoolt).

Valitsuse määruse kohaselt alandati tunduvalt korteriüüri. Kehtestati diferentseeritud üürimäärad —

)))

---

1 "saarte Hääl",nr.15,29.jaanuar 1941.
2 "Saarte Hääl",nr.45,21.dets.1940.
3 "Saarte Hääl",nr.79,26.mai 1941.
4 ORKA,f.R-1o16,n.1,s.-ü.102,l.13.
5 Sealsamas,l.33.
6 Sealsamas,l.97-107.
7 Sealsamas,l.97-1o4.

madalamad töölistele,teenistujatele ja inavaliididele,kôrgemad kaupmeestele,töösturitele ja kôigile teistele,kes kasutasid palgalist tööjôudu.Uute määruste kohaselt oli korteriüür mitte üle 4-5 % töölise ja teenistuja palgast (kodanlikul ajal 18-25 % , sageli ka 40 %).[1]

Majaomanik ei tohtinud töölist enam oma suva järgi majast välja tosta.Ühepoolse nôusoleku korral vôis seda teha ainult linnavalitsuse loal.[2]

Tööstuskaupadele ja tööstuses töödeldud toiduainetele kehtestati ühtsed hinnad.See stimuleeris riikliku ja kooperatiivse kaubanduse arendamist ning andis hoobi spekulatsioonile.Nii karistati neid,kes oma kauplustes püüdsid kaupu kôrgema hinna eest müüa (vt. eestpoolt),aga samuti ka neid,kes turul müüsid põllumajandussaadusi ettehähtust kôrgema hinnaga.Niinäiteks karistati liigkasuvôtjat,kes müüs turul mune kôrgema hinnaga,aastase vabaduskaotusega koos kaheaastase katseajaga.[3]Nagu näha,oli karistus küllaltki karm.Kuid niiviisi suudeti ka spekulatsioonile piir panna.

Üheks tähtsamaks abinôuks töötajate materiaalse olukorra parandamisel oli riikliku sotsiaalkindlustuse kehtestamine.[4]

Partei ja valitsuse hoolitsuse,mis kindlustas töötajate materiaalse kindlustatuse,vôttis vabariigi, samuti ka Saaremaa töörahvas vastu suure rõõmu- ja tänutundega.Tôusis rahva poliitiline aktiivsus,hoogsalt arenes sotsialistlik võistlus,saavutati uut tootmisalast edu.

---

1 S.Kutšar-Zabrodskaja,"EKP 1940.a. sotsialistlikus revolutsioonis",lk.145-146.
2 "Meie Maa",nr.113,29.juuli 1940.
3 "Saarte Hääl",nr.118,3.veebr.1941.
4 ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.122,l.6.

2. Kultuurilise heaolu tõus Saaremaal.

Partei hoolitses väsimatult ka rahva kultuurilise taseme tõstmise eest. Nõukogude võimu algpäevist peale toimus rahvahariduse põhjalik reorganiseerimine ja laiendamine. Likvideeriti kõik eraõppeasutused ja vaatamata kooliruumide ning õpetajate puudusele, avati 1940-1941 õppeaasta alguses alg- ja keskkoolides 224 uut klassi. Õpilaste arv suurenes 11000 õpilase võrra.[1] Seda kogu Eesti NSV ulatuses.

Alg- ja keskkoolid muutuseid kõigile kättesaadavaiks. Põhjalikult muutus koolitöö sisu- ja poliitiline suunitlus - kool seadis oma ülesandeks sotsialismiehitajate kasvatamise. Algas töö uute programmide ja õpikute koostamise ning õpetajate ümberkvalifitseerimise alal. Koolides kaotati usuõpetus ja kiriklikud kombetalitused. Koolides viidi sisse vene keele ja konstitutsiooni õpetamine. Likvideeriti kodanlikud laste- ja noorsooorganisatsioonid, koolis alustas tööd kommunistlik noorsooühing, loodi pioneeriorganisatsioonid. Eesrindlikud õpetajad võitlesid kodanluse mõju vastu nõukogude koolis. Kogu õppe- ja kasvatustöö koolides reorganiseeriti põhjalikult - viidi sisse nõukogude õppesüsteem.

Õpetajate kvalifikatsiooni tõstmiseks toimusid kõikjal õpetajate päevad. Nii näiteks toimus Kuressaares 24. septembril õpetajate päev. Õpetajad olid töölt vabad, toimusid loengud mitmesugustel teemadel.[2]

---

1 S. Kutšar-Zabrodskaja, "EKP 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis", lk. 147.

2 "Meie Maa", nr, 147, 26. sept. 1940.

Juba 5.augustist alates töötas Kuressaares õpetajate vene keele kursus algajatele ja edasijõudnutele.Korter ja toitlustamine oli Saarte Õpetajate Ühingu Liidu poolt korraldatud.[1]

Valdade juures töötasid õpetajate pedagoogilised ringid,kus töötati läbi mitmesuguseid pedagoogilisi probleeme.Nii näiteks oli Kihelkonna valla õpetajate pedagoogiline ring jaanuarikuus rakendunud usuvastase kasvatamise ja selle rakendamise küsimuste põhjalikule läbitöötamisele.[2]

Kutsehariduse andmiseks alustasid tööd Saaremaal 4 kooli: 1) Kuressaare Tööstuskeskkool puidu- ja metallitöö osas, 2) Kuressaare Ametikool, 3) Töstusõpilaste kool,4) Kangakudumise eriklass.Õppemakse nendes koolides ei olnud, kehvematele õpilastele maksti stipendiumi.

Saaremaa Parteiorganisatsioon jälgis ja juhendas pidevalt õppe- kasvatustööd koolides.

Tehes kokkuvõtet möödunud õppeaastast,märkis haridusosakonna juhataja Saaret,2o.juunil partei maakonnakomitee koosolekul,et õppeedukus oli võrreldes möödunud õppeaastaga paranenud(tõusnud 70 %-lt 90 %-le.)[3]Aruandja nentis,et iga kuueklassilise algkooli juures töötab pioneerirühm; Saaremaa pioneeriorganisatsiooni kuulub 32 protsenti õpilastest,oktoobrilastega kokku on organiseerunud 50 protsenti õpilastest;[4] keskkooli juures töötab komsomoliorganisatsioon.Haridusosakonna juhataja märkis,et noorte naturalistide liikumisele on alus pandud 46 koolis, 26 kooli juurde on asutatud kehakultuurikollektiivid.[5]

Alustasid tööd ka rahvakoolid.Nii näiteks Lääne Saaremaa Põllumajanduslikus Rahvakoolis Lümandas võisid algkooli lõpetanud täiendada oma teadmisi.

---

1 "Meie Maa",nr.118,7.aug.1940.
2 "Saarte Hääl",nr.15,29.jaan.1941.
3 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.119.
4 Sealsamas.
5 Sealsamas.

Meeste jaoks korraldati meeskäsitöö kursus, tütarlaste jaoks aga naiskäsitöö kursus, kõigil ühiselt aga põllumajanduslike eriainete ja vene keele õppimise kursus.[1]

Väga laiaulatusliku leviku said vene keele kursused. Nii kirjutab 1. veebruari ajaleht "Saarte Hääl" : " Kogu Saaremaal on käimad rohkesti vene keele kursuseid, millest osavõtt on väga elav. Peamiseks vene keele õppijaks on noorsugu, kellele seda endine kodanlik valitsus ei võimaldanud. Peale teiste on käimas kursused noorsõduritele ja lähima kutse alla kuuluvaile noormeestele. See toimub praegu korraga 51 grupis. Peale nende on tung kursustele ka teiste, mitte kutseealiste poolt niivõrd suur, et ruumide kitsikuse tõttu pole võimalik kõiki ära mahutada. Õppetöö kursustel edeneb jõudsasti ja osavõtjad on asja juures täie innu ja hoolega." [2]

Kursuste juhatajateks olid vanemad kooliõpetajad. Saaremaa oli esimene maakond Eesti NSV-s, kus vene keele kursused olid noorsõduritele alanud ja pealegi nii laiaulatuslikult.

18. oktoobril alustas oma tegevust Kuressaare linnas partei õhtukool. Töötama hakkas see kaks korda nädalas.[3]

18. novembril algas töö Kuressaare Keskkooli juures avatud pedagoogilises klassis. Saarlased said seal omandada pedagoogi kutse.[4]

Jaanuari lõpus algasid Kuressaares traktoristide kursused. Osavõtjaid oli 27 inimest, nendeat üle kolmandiku oli naisi.[5]

EKP Saaremaa Komitee juhtimisel korraldati raamatupidamise kursused, mis alustasid tööd 4. veebruaril Kuressaare Merekooli ruumes. Kursustest võtsid osa need, keda oli sinna suunanud Saaremaa parteikomitee.[6]

---

1 "Saarte Hääl", nr.5, 9. okt. 1940.
2 "Saarte Hääl", nr.17, 1. veebr. 1941.
3 "Saarte Hääl", nr.9, 16. okt. 1940.
4 "Saarte Hääl", nr.23, 13. nov. 1940.
5 "Saarte Hääl", nr.14, 27. jaan. 1941.
6 "Saarte Hääl", nr.18, 3. veebr. 1941.

19.veebruaril alustas Saaremaa Laste ja Emade Nõuandla juures tegevust emade-kool, kus emadele anti õpetust arstiteaduslikes, juriidilistes, sotsiaalsetes- ja poliithariduslikes küsimustes.[1]

Suurt osa töörahva poliitilisest kasvatustöös hakkas etendama rahvamajade ja raamatukogude töö. Rahvamajade juures alustasid tööd mitmesugused ringid. Nende organiseerijaiks ja juhtijaiks olid enamuses õpetajad. Näiteks Pärsamaal töötas rahvamaja juures vene keele ring , 17.jaanuarist alates pidid tööle hakkama veel poliithariduslik-ring, spordiring , naisspordigrupp, noorte sektsioon, muusikaring ja näitering.[2]

Veebruari alguseks oli tööd alustanud 39 rahvamaja.[3] Kõige rohkem oli rahvamajade juurde asutatud poliithariduse ringe, (umbes 35).[4]

Edukas oli töö vene keele ringides, samuti laulu- ja näiteringides. Vene keele ringe oli kolmteist 284 osavõtjaga, lauluringe kolmteist 271 osavõtjaga ja näiteringe kümme 157 osavõtjaga.[5]

Maa kultuurielus etendasid tähtsat osa lugemislaud. Nii avati Muhus 4 lugemislauda,[6] ka Kaarmal, Haeskas, Tiirimetsas, Nasval, Pähklas, Laadjalas, Karalas, Kallemäel ja mujal avati lugemislaud.[7]

Nii partei kui ka valitsus pöörasid suurt tähelepanu kultuurielu arendamisele maal. 28.veebruaril saatis Eesti Hariduse Rahvakomissariaadi Poliithariduse osakond kirja Rahvaharidusosakondadele ja täitevkomiteedele, millega kohustati viimaseid kaasa aitama nii maakondlikele kultuurimajadele ruumide saamisel kui ka maarahvamajade ja raamatukogude võrgu kinnitamisel ja nendele juhatajate määramisel.[8]

---

1 "Saarte Hääl", nr.27, 19.veebr.1941.
2 "Saarte Hääl", nr.9, 17.jaan.1941.
3 ORKA, f.R-1016, n.1, s.ü.78, l.6.
4 "Saarte Hääl", nr.22, 10.veebr.1941.
5 Sealsamas.
6 "Saarte Hääl", nr.14, 25.okt.1940, nr.15, 26.okt.1940.
7 "Saarte Hääl", nr.9, 16.okt.1940, nr, 14, 25.okt.1940, nr.15, 26.okt.1940, nr.17, 1940, nr.22, 11.nov.1940, nr.35, 4.dets.1940, jt.
8 ORKA, f.R-1016, n.1, s.-ü.1, l.95.

21.aprillil andis Saaremaa poliithariduse inspektor EKP Saaremaa Komitee ees aru rahvamajade tegevusest.Rahvamajade töö hinnati rahuldavaks. Hariduskomissariaadi poolt antud rahvamajade,raamatukogude ja õpperingide organiseerimise plaan oli täidetud 100-protsendiliselt ja isegi ületatud.

Raskuseks oli olnud ruumide puudus - 40 rahvamaja Saaremaal oli paigutatud kooliruumidesse.Otsustati võtta kavasse ehitada edaspidi juurde uusi rahvamaju.[1]

Tänu nõukogude võimule avanesid Saaremaa töörahvale ka teatri uksed.Kuressaare teater alustas oma hooaega 14.septembril "Põrgupõhja uue Vanapaganaga".Teater püüdis ka omalt poolt kaasa aidata uue elu ehitamisele,kuigi esines ka raskusi.Puudust tuli nii kaadrist kui uuest repertuaarist,mistõttu esines ka vigu ja möödalaskmisi. Tänu EKP Saaremaa Komitee kaasabile suudeti peagi need raskused ületada.[2]

Lühikese ajaga suudeti ära teha suur töö nii töötajate kui ka nende laste hariduslike ja poliitiliste teadmiste arendamisel ja süvendamisel.

---

[1] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.221.72-73.

[2] Sealsamas,l.99.

IV peatükk.

Saaremaa partei- ja komsomoliorganisatsiooni osa kohaliku elanikkonna kommunistlikul kasvatamisel.

1. Saaremaa parteiorganisatsiooni siseorganisatsiooniline tegevus.

8.oktoobril 1940 võeti Eestimaa Kommunistlik Partei vastu Nõukogude Liidu Kommunistlikusse Parteisse. Juhtides sotsialistlikke ümberkorraldusi oma vabariigis, lähtus EK(b)P ÜK(b)P programmist ja tegevus - praktikast, arvestades vabariigi spetsiifilisi tingimusi.

Korraldades ümber oma tööd, hakkasid parteiorganisatsioonid süvenema kõigisse majandusliku tegevuse , kultuuri, riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide töö üksikasjadesse. Kahe 1940.aasta suvekuuga oli EKP parteiaparaat põhiliselt loodud, komplekteeritud Keskkomitee ning linna- ja maakonnakomiteede koosseis. Ent parteiaparaadi töötajatel polnud vajalikke töökogemusi. Parteikomiteede tööle õige suuna andmiseks kutsus Keskkomitee 6.oktoobril Tallinnas kokku partei linna- ja maakonnakomiteede sekretäride nõupidamise. Sellest võttis osa ka Saaremaa esindaja.

Nõupidamine rõhutas maareformi erakordset tähtsust ja kohustas parteikomiteesid tugevdama valvsust maareformi ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Võeti vastu otsused ÜK(b)P ajaloo, parteiprogrammi ja põhikirja ning NSV Liidu ja Eesti NSV konstitutsioonide

õpperingide organiseerimise, parteilise trükisõna levitamise ja selgitustöö tegemise kohta töötavate naiste hulgas.[1]

Need otsused võttis oma töö aluseks ka EKP Saaremaa Komitee.

Oktoobri- ja novembrikuus toimus partei dokumentide ümbervahetamine seoses Eestimaa Kommunistliku Partei vastuvõtmisega ÜK(b)P koosseisu. Enne uute parteidokumentide väljaandmist toimus kõigi parteiliikmete ja kandidaatide hoolikas kontroll. Partei maakonnakomiteed otsustasid parteidokumentide väljaandmise iga kommunisti suhtes personaalselt. Parteiorganisatsioon vabanes parteisse sattunud võõrastest elementidest ja tugevdas seega oma ridu.

Seoses sellega, et EKP Saaremaa Komitee oli väga seotud maareformi ja teiste jooksvate töödega, moodustati oktoobri lõpus EKP Kuressaare Linna Komitee. Komitee koosseisu kuulusid A.Ingalt, J.Mets ja J.Pea. Linnakomitee ülesandeks jäi kohapealsete küsimuste lahendamine.[2]

2o.novembril 1940 kuulusid kõik partei liikmed ja liikmekandidaadid ühte ülemaakondlikku organisatsiooni ja peeti ka ühiseid parteikoosolekuid. Nii toimus oktoobrikuus 7 parteikoosolekut, kusjuures 14.oktoobril toimus ühine koosolek Kuressaare kommunistlike noortega.[3] Koosolekutel oli põhiküsimuseks uute liikmekandidaatide vastuvõtt parteisse. Kuid nendel üldkoosolekutel kanti ette sageli ka referaate, näiteks partei ajaloost, konstitutsioonist ja muust. Referaatidele järgnes alati elav mõttevahetus. Nii 2.oktoobril, pärast E.Tarkpea ettekannet Nõukogude Liidu konstitutsioonist, esines rohkesti sõnavõtte, kus puudutati töö olemust, naise olukorda nii kapitalismi kui ka sotsialismi

---

1 S.Kutsar-Zabrodskaja, "EKP 1940.a. sotsialistlikus revolutsioonis", lk.130.
2 "Saarte Hääl", nr.14, 25.okt.1940.
3 EKPA, f.1, n.1, s.-ü.2o, l.1-35.

tingimustes,teenijate pidamist perekonnas,usu küsimust.Kôik esile kerkinud küsimused lahendati ôiges suunas,kuigi esines väga mitmesuduseid arvamusi.[1]

Kuna Saaremaa parteiorganisatsiooni liikmete ja liikmekandidaatide arv seoses uute liikmekandidaatide vastuvôtuga parteisse pidevalt suurenes,seda eriti Kuressaares,siis tôusis päevakorda küsimus algorganisatsioonide loomisest Kuressaare asutuste juurde.

21.novembril kinnitati partei maakonnakomitee poolt EKP Saaremaa Komitee teenistujate partei-algorganisatsioon(algorganisatsioon nr.1) ja Töölis-Talupoegade Miilitsa Saaremaa osakonna teenistujate parteialgorganisatsioon (algorganisatsioon nr.2). Esimese sekretäriks kinnitati J.Sepp,teise sekretäriks aga H.Maripuu.[2]Sel ajal kuulus EKP Saaremaa Komitee teenistujate algorganisatsiooni 8 liiget ja 25 liikmekandidaati.[3]

Algas kohapealne töö algorganisatsioonides. Nii näiteks 11.detsembril toimunud EKP Saaremaa Komitee teenistujate algorganisatsiooni koosolekul selgitati partei põhikirja,räägiti valimiste läbiviimise korrast,vôeti vastu uusi liikemkandidaate (8 inimest);[4] 8.jaanuaril toimunud koosolekul aga arutati välispoliitilist olukorda ja anti järjekordseid juhendeid NSV Liidu Ülemnôukogu valimiste suunamiseks ja läbiviimiseks.[5]

Esimesed kokkuvôtted vabariigi parteiorganisatsiooni tööst sotsialismi ülesehitamisel tehti Eestimaa Kommunistliku Partei 4. kongressil 1941.aasta veebruaris.

Kongressi eel ,detsembris 194o. ja jaanuaris 1941, viidi läbi parteiorganisatsioonide aruande-valimiskoosolekud.

---

[1] EKPA,f.1,n.1,s-ü.2o,l.9.
[2] Sealsamas,l.48.
[3] EKPA,f.1.n.1,s.-ü.22,l.7.
[4] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.2o,l.54-55.
[5] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.6.

Jaanuaris toimus ka EKP Saaremaa Komitee teenistujate algorganisatsiooni aruande-valimiskoosolek.Aruandja J.Sepp märkis, et algorgi iga on alles lühike. 31.detsembriks oli algorgis arvel lo liiget ja 29 liikemkandidaati.[1] Peatähelepanu oli algorganisatsioon pööranud liikmeskonna poliitilisele kasvatamisele. Iga kolmapäev peeti parteipäev vastava loenguga.Oli käsitletud ÜK(b)P lühikursust,konstitutsiooni, usuvastaseid küsimusi,detsembris aga oli peatähelepanu pööratud partei põhikirja ja nõukogude valimismäärustiku tundmaõppimisele.

Partei õhtukoolis õppisid 2 parteilast ja 11 kandidaati.[2] Teised õppisid iseseisvalt ÜK(b)P lühikursust ja muid poliitilisi aineid.Aruandja märkis,et oktoobripidustuste puhul,eriti aga valimiste puhul olid rakendatud agitatsioonitööle kõik parteilased, parteikandidaadid ja parteitud aktivistid.Üle maa korraldatud koosolekutel esinesid selgitavate kõnedega 25 algorgi liiget.

Puudustena märkis aruandja kommunistide nõrka poliitilist taset ja ka parteikabineti puudumist.

Sõnavõttudes märkisid mõened kommunistid ,et suure töökoormuse tõttu polevat neil võimalik kõikidest parteiüritustest osa võtta,kuid nad lubasid end parandada.

Algorganisatsiooni sekretäriks valiti uuesti J.Sepp.

27.jaanuaril toimus Kuressaares Saaremaa kommunistide aruande-valimiskoosolek.EKP Saaremaa Komitee sekretär A.Mui esines aruandega.Ta märkis,et üks etapp on seljataga,mille jooksul on saavutatud palju.Parteiorganisatsioonil oli olnud hoogne ridade kasv,peamiselt tööliste ja kehviktalupoegade hulgas ,kuid ei puudunud ka intelligants.A.Mui märkis, et sooviavaldusi oli parteisse astumiseks esitanud 205 isikut,vastu oli võetud partei liikmeteks ja

---

[1] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.7.

[2] Sealsamas,l.8.

ja liikmekandidaatideks nendest peaaegu pooled.[1] Aruandja tôi esile asjaolu, et neljal partei liikmel oli parteistaaž 17 aastat, ühel 15, ühel 10 ja ühel 9 aastat. Ta märkis, et parteitute aktiivi on igas vallas, kusjuures on arvel nendes 180 liiget.[2] Kandidaatide grupid töötasid neljas vallas. Kommunistlikke noori oli kokku 19 algorganisatsioonis 102, nendest 15 liiget ja 87 liikmekandidaati. Pioneeride rühmad töötasid 65 koolis.[3]

Maatöörahva ühingutesse Saaremaal kuulus 1545 liiget.[4]

Aruandja märkis, et maal oli avatud 15 lugemislauda. Poliitilise kasvatuse tõhustamiseks maal, samuti ka linnas tuli rohkem tähelepanu pöörata ajakirjanduse levitamisele. Samuti tuli tähelepanu pöörata Saaremaa ajalehe sisulise külje parandamisele. Seni oli olnud "Saarte Hääle" töö põhiliseks puuduseks kirjasaatjate võrgu vähesus.

A. Mui tähendas, et maareform nõudis kohalikelt kommunistidelt palju tööd, kuid seda on suudetud rahuldavalt läbi viia.

Aruandja märkis, et valimiskampaania läbiviimisel suudeti õigest joonest kinni hoida, mille tagajärjel loodi side parteilaste ja parteitute vahel.

Läbirääkimistel võttis sõna V. Riis. Ta märkis, et rohkem tuleb pöörata tähelepanu tööle maal. Varem üle 30 hektari maapidajaist ei moodustavat absoluutses enamuses nõukogude korrale vaenulikku elementi. Nende kasvatamisele tuleks rohkem tähelepanu pöörata. Küla aga oli jäänud parteilises kasvatustöös üheks nõrgemaks kohaks. Maalt oli parem kaader linna tõmmatud, kohale olid jäänud vähemteadlikud. Kuna 70 protsenti elanikkonnast elas maal, siis tuli

---

1 EKPA, f. 1, n. 1, s.-ü. 21, l. 9.
2 Sealsamas, l. 10.
3 Sealsamas, l. 10.
4 Sealsamas, l. 12.

V.Riisi arvates pöörata ka 70 protsenti tähelepanust tööle maal.[1]

Põhiliseks raskuseks parteitöös valdades oli see, et seal ei olnud kogenenud kommuniste. Aga need, kes olid parteisse võetud „kiirendatud" korras, ilma kandidaadistaažita, ei omanud vajalikke teadmisi ja parteilis.-poliitilise töö kogemusi massides ja sellepärast ei tulnud ka alati hästi toime nendele usaldatud ülesannetega. Üldse oli 1940. aasta lõpus, 1941. aasta alguses kommuniste maal veel vähe. Nii oli ülevabariiklikus ulatuses 1940. aasta lõpus maal 28 parteiorgani-satsiooni (252 kommunisti), 17 parteikandidaatide gruppi (81) kommunisti), neli partei-komsomoli-gruppi (10 kommunisti) ja 51 üksikut kommunisti.[2]

5. veebruaril avati Eestimaa Kommunistliku Partei IV kongress, millest võttis osa 307 delegaati otsustava ja 144 delegaati nõuandva hääleõigusega, kes esindasid 1210 parteiliiget ja 879 parteiliikme kandidaati.[3] Nende hulgas olid ka delegaadid Saaremaalt.

Kongress andis positiivse hinnangu partei tööle, mis oli tehtud legaalsetes tingimustes poole aasta jooksul, ning määras kindlaks edaspidised ülesanded. Kongress nentis, et vabariigi parteiorganisatsioon on lühikese aja jooksul saavutanud suurt edu. Ta oli loonud parteiaparaadi alt kuni üles. 1. veebruariks 1941 oli vabariigis 145 partei-algorganisatsiooni, 27 parteikandidaadigruppi ja 28 partei-komsomoligruppi.[4]

Kongress kavandas ka edaspidised ülesanded.

Need saidki EKP Saaremaa organisatsiooni juhisteks edaspidises töös.

---

1 "Saarte Hääl", nr.15, 28.jaan.1941.
2 "Töid NLKP ajaloo alalt I", pühendatud NLKP XXII kongressile, TRÜ toimetised, Tartu, 1961, lk.78-79.
3 S.Kutsar-Zabrodskaja, "EKP 1940.a. sotsialistlikus revolutsioonis", lk.156.
4 Sealsamas, lk.156.

Veebruari- ja märtsikuu jooksul toimusid kôikjal parteikoosolekud,kus arutati EKP IV kongressi töötulemusi ning vôeti vastu omapoolsed resolutsioonid edaspidiseks tööks.Nii näiteks peeti 26.veebruaril EKP Saaremaa Komitee teenistujate parteialgorganisatsiooni koosolek,kus arutati EKP IV kongressi töötulemusi.5.märtsil oli sama algorganisatsiooni koosolek,kus vôeti vastu resolutsioon.See konstateeris,et majandusliku ja poliitilise elu juhtimise aluseks tuleb vôtta EKP IV kongressi resolutsioon.

Nagu mainiti Saaremaa parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosolekul, oli parteialgorganisatsiooni töö nôrgaks kohaks töö maal.Et tôhustada partei tööd maal, määrati Saaremaa parteikomitee koosolekul 20. veebruaril valdadesse nn.parteiorganisaatorite kohustäitjad järgmises koosseisus;

1) Aleksander Malk - Kuressaare valda,
2) Aleksander Roes - Laimjala valda,
3) Vassili Raunmägi - Muhu valda,
4) Ivan Kummits - Põide valda,
5) Arkaadi Selge - Leisi valda,
6) Herbert Tüür - Pärsamaa valda,
7) Mihkel Kuning - Valjala valda,
8) Feodor Juhat - Kaarma valda,
9) Aleksander Sepp - Pihtla valda,
10) Jaan Pull - Kihelkonna valda,
11) Aleksander Ustel - Lümanda valda,
12) Jaan Kallas - Mustjala valda,
13) Konstantin Umal - Kärla valda,
14) Johan Gustavson - Torgu valda,
15) Rudolf Puunberi - Salme valda,
16) Anderi Trei - Ruhnu valda.[1]

Nendest olid A.Malk,M.Kuning,J.Pull,A.Ustel ja K.Umal kohalike valdade täitevkomiteede esimehed; A.Roes,V.Raunmägi valdade täitevkomiteede sekretärid;[2]

---

[1] EKPA,f.13,n.1,s.-ü.2,l.7.
[2] ORKA,f.R-1016,n.1,s.-ü.2,l.3.

H.Tüür,R.Puurberi ja A.Trei aga töötasid valdade miilitsavolinikena.[1] Nad pidid kaasa aitama parteiorganisatsioonilise töö tõhustamisele maal,valmistama pinda parteialgorganisatsioonide loomisele igasse valda.

Sidemete tugevdamiseks Saaremaa kommunistide vahel ning edaspidiste tööjuhiste andmiseks kutsus EKP Saaremaa Komitee kokku Saaremaa kommunistide aktiivi.See toimus 18.märtsil.Nimetatud koosolekul märkis muuhulgas A.Mui, et nii majanduselus kui ka poliitilisel alal on saartel rida saavutusi.On kaotatud tööpuudus ja viidud läbi maareform.Kaubapuudus,mis seoses ülemineku uuele rahale ja halbade transporditingimustega tõttu oli tekkinud,oli likvideeritud.Seoses sellega, et Eesti oli saanud suurema eelarve võrreldes teiste liiduvabariikidega oli võimalik alustada Kuressaares uue kaasaegse kultuurihoone ehitamist.

A.Mui märkis,et talupoega püütakse igati abistada. Nii oli loodud Saaremaale masina-traktorijaam,valdadesse aga hobu- ja masinriistade laenutuspunktid. Töötavatele talupoegadele oli antud 2500 tonni odavat jõusööta.Kuid samas märkis A.Mui , et transport jättis ikka veel soovida.Kritilisi märkusi tegi esineja veel selles suhtes, et maakonna täitevkomitee ,rahvakomissariaatide ja partei otsuste elluviimine toimus pikaldlaselt.Mui arvates tuli tõhustada tööd kaadri valikul,puhastada ettevõtted vaenulikust elemendist.

27.märtsil kinnitas EKP Saaremaa Komitee uute partei-kandidaatide või partei-komsomoligruppide moodustamise kõigisse valdadesse (nendest 11 parteikandidaatide ja 4 partei-komsomoli gruppi).[2]

---

1 V.Riisi mälestused,autori valduses.
2 EKPA,f.13,n.1,s.-ü.2,l.14.

Komitee otsustas allpoolnimetatud valdadesse: Salme, Torgu, K. helkonna, Mustjala, Leisi, Muhu, Laimjala, Kaarma, Pihtla, Valjala kinnitada järgmised mehed organisaatoriteks:

1) Herman Talu,
2) Eduard Polding,
3) Vladimir Krumm,
4) Endel Mägi,
5) Vladimir Koppel,
6) Sergei Pälts,
7) Aleksei Leiner,
8) Johannes Rohtla,
9) Johannes Mägi,
10) Johannes Gustavson.[1]

Nendest asusid tööle V.Krumm Leisi, S.Palts Valjala, A.Leiner Pihtla, J.Gustavson Torgu valda.[2]

Nimetatud parteikomitee koosolekul kinnitati veelkordselt, et partei-algorganisatsioon nr.1 töötab parteikomitee juures, nr.2 Töölis-Talupoegade Miilitsa juures, kuid samas mainiti, et algorganisatsioon nr.3 hakkab töötama Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi (RJRK) Saaremaa osakonna juures.[3]

Tegelikult algorganisatsioon nr.3 tööle ei rakendunud. Koosolekuid seal ei toimunud ja partei liikmemaksu maksid kommunistid RJRK Saaremaa osakonnast otse partei maakonnakomiteele.[4]

EKP Saaremaa Komitee kinnitas 10.mail veel uute parteialgorganisatsioonide loomise Kuressaares ja Pärsamaa vallas. Samas kinnitas ta nende juurde organisaatorid järgmiselt:

1) Kaubandustööliste kandidaatide grupp - partorg I.Põld,
2) Kohtuasutuste kandidaatide grupp - partorg E.Tarkpea,
3) Linna Täitevkomitee kandidaatide grupp - partorg M.Prii.
4) "Saarte Hääle" kandidaatide grupp - partorg J.Pea,
5) Pärsamaa kandidaatide grupp - partorg A.Aus.[5]

---

1 EKPA, f.13, n.1, s.-ü.2, l.14.
2 V.Riisi mälestused, autori valduses,
3 EKPA, f.13, n.1, s.-ü.2, l.16.
4 V.Riisi mälestused, autori valduses.
5 EKPA, f.13, n.1, s.-ü.2, l.33.

Ka need mainitud parteialgorganisatsioonid ei jôudnud seoses sôja algamisega korralikult tööle rakenduda.

Kuigi oli konstateeritud partei organisatsioonilise töö nôrkust maal, ei suudetud seda 1941. aasta kevadeks kuigi palju parandada.Mitmesuguste kampaaniate (valimised, kevadkülv, riigilaenu tellimine), läbiviimisel olid maakommunistid väga aktiivsed,kuid organisatsioonilist tööd ei suudetud parandada.Partei koosolekuid valdades peaaegu ei toimunud, piirduti ainult nn. iseôppimisega.[1]

Kevadel küll märgiti mõningat parteitöö elavnemist maal. Ajaleht "Meie Maa" kirjutas, et parteialgorganisatsioonid valdades on näiliselt üle saanud surnud punktist.Ülevallaliste koosolekute läbiviimistega olevat aga raskusi, sest vallad haaravat enda alla väga laiadase maa-ala.Märgatavalt olevat kasvanud parteilaste hulgas huvi poliitiliste teadmiste tâiendamise vastu.Nii tegevat edusamme Pihtla,Lümanda, Mustjala ja teised algorganisatsioonid,kus olevat jôutud arusaamisele parteialgorganisatsiooni kui territoriaalse prganisatsiooni tähtsusest ja ülesannetest.Kohapealsete küsimuste lahendamisel oli näidanud eeskuju Pöide kandidaatide grupp.Leisi organisaator V.Krumm olevat palju keerukaid ülesandeid lahendanud üksinda,kuna kohapeal oli seni nôrk algorganisatsioon.Kuid oma sirgjoonelisusega oli ta rahva usalduse vôitnud ja kirjutise autor J.Sepp avaldas arvamust, et Leisi partei-algorganisatsioon kujuneb üheks tugevamaks.Samuti kiitis J.Sepp Torgu kandidaatide gruppi (partorg J.Gustavson).Seal olevat asutud intensiivsele ôppimisele ja parteilastele olevat igaühele antud kätte konkreetne ülesanne.[2]

Kindlasti oleks olukord maa parteialgorganisatsioonides paranenud,kui poleks alanud Suur Isamaasôda.

---

1 V.Riisi mälestused, autori valduses.
2 "Saarte Hääl",nr.87,7.juuni 1941.

K S E N J A E L L A M ,

EKP Saaremaa Komitee osakonnajuhataja.

Kogu partei elu,samuti aga ka majanduselu juhiks Saaremaal oli EKP Saaremaa Komitee.Parteikomitee töötäs kuni Saaremaa parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoosolekuni 3-liikmelisena,nimetatud koosolekul aga valiti uus komitee 7-liikmelisena.Kuni 14.novembrini kuulusid komiteesse A,Mui (sekretär),A.Kuul (sekretäri asetäitja) ja V.Riis, alates 14.novembrist aga A.Mui,A.Kuul ja E.Kitt.Pärast uue 7-liikmelise komitee valimist kuulusid sinna A.Mui,A.Kuul, J.Ellam,V.Riis,J.Pea,I.Dorofejev ja V.Makarov (kandidaadid V.Allik ja N.Kolotušenko).

28.jaanuaril toimus partei maakonnakomitee koosolek, kus valiti komitee esimeseks sekretäriks jälle A.Mui ja teiseks sekretäriks A.Kuul.[1]

Komitee tuli kokku koosolekuks vastavalt vajadusele. Nii näiteks võis toimuda koosolek üle paari nädala, kuid samas tuldi kokku koosoleku pidamiseks kaks korda päevas.Septembrikuus toimus näiteks kolm,, oktoobris kaks, novembris kuus,detsembris neli,jaanuaris kolm,veebruaris neli ,märtsis neli, aprillis kolm ja juunikuus neli koosolekut.[2]

Võib öelda, et keskmiselt toimus igas nädalas üks komitee koosolek.Peaaegu igal koosolekul võeti vastu parteisse uusi liikmekandidaate.Sügisestel komitee koosolekutel võeti vastu otsuseid maareformi edukaks läbiviimiseks, novembri- ja detsembrikuus arutati NSV Liidu Ülemnõukogu valimistega seotud küsimusi, jaanuari alguse komitte koosolekud olid seotud partei aruande-valimiskoosolekute läbiviimisega.Alates veebruarikuust hakati komitee koosolekutel läbi arutama ja kinnitama parteikomitee järgmise kuu tööplaani osakondade kaupa.Samuti hakati tegema kokkuvõtteid komitee poolt vastu võetud otsuste elleviimisest.

---

[1] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.12.

[2] EKPA,f.1,n.1,s.-ü.20,21,22;f.13,n.1,s.-ü.2.

Alates 28.veebruarist hakati igal komitee koosolekul ära kuulama mitmesuguste asutuste ja organisatsioonide esindajate aruandeid.Ära kuulanud ja läbi arutanud vastava aruande,võttis komitee vastu omapoolse otsuse puuduste kõrvaldamiseks.

Nii kuulati 28.veebruarist kuni 20.juunini ära 15 aruannest.Puuduste kõrvaldamiseks vastuvõetud otsuste ja nende ellurakendamise kontrolli kaudu oli EKP Saaremaa Komiteel võimalik juhtida kogu sotsialistlikku ülesehitustööd Saaremaal.

2. EKP Saaremaa organisatsiooni poolt teostatud ideelis-poliitiline kasvatustöö. Komsomoli osa selles.

Terava ideoloogilise võitluse tingimustes äsjakukutatud kodanlusega, oli hädasti tarvis poliitilisi teadmisi. Saaremaa parteiorganisatsioon asus viivitamatult teostama töötajate hulgas poliitilist kasvatustööd. Teda abistas sellæs töös komsomol.

Eelkõige oli tarvis poliitilisi teadmisi kommunistidel ja kommunistlikel noortel endil. Partei ja komsomoliorganisatsiooni read täienesid pidevalt uute liikmekandidaatidega, kes olid küll tublid tööinimesed, kuid kes tihti ei omanud küllaldaselt poliitilisi teadmisi.

Kommunistidele poliitiliste teadmiste andmiseks peeti sügisel (septembris-oktoobris) loenguid partei üldkoosolekutel. Kuid pärast seda, kui 18. oktoobril avati partei õhtukool, enam koosolekutel loenguid ei peetud. Põhiline poliitiline kasvatustöö parteilaste, samuti aga parteitu aktiivi hulgas tehti Kuressaares nüüd partei õhtukooli kaudu, mis töötas Saaremaa parteikomitee juures. Õppetöö toimus kaks korda nädalas. Partei õhtukooli programmi kuulusid partei ajalugu, Nõukogude Liidu rahvaste ajalugu, konstitutsioon, poliitiline ökonoomia ja ajalooline ning dialektiline materialism.[1] Lektoreiks olid seal V. Riis, B. Sööt, A. Klaas, A. Saaret, M. Allik ja V. Sepp.[2]

---

[1] V. Riisi mälestused, autori valduses.

[2] "Saarte Hääl", nr. 10, 18. okt. 1940.

Partei õhtukoolis käisid kommunistid,asutuste juha - tajad linnast ja algul ka kommunistlikud noored.[1] Hiljem aga,kui avati ELKNÜ Saaremaa Komitee juures töö - tav komsomoliaktiivi õhtukool, partei õhtukooli tööst kommunistlikud noored enam osa ei võtnud.Komsomoli - aktiivi õhtukoolis olid lektoriteks peamiselt samad isikud,kes partei õhtukooliski. Teiseks kommunistide poliitilise õppetöö vormiks olid nn. partei päevad, mis toimusid partei-algorganisatsioonide juures.Tavaliselt käisid kommunistid koos üks kord nädalas kindlal nädalapäeval.Nii näiteks peeti parteipäev EKP Saaremaa Komitee partei algorganisatsioonis partei päev igal kolmapäeval.

Kui partei õhtukoolis õpiti kindlate programmide järgi,siis partei päevadel peeti ja kuulati üksikuid loenguid ja peamiselt jooksvates poliitilistes küsimustes. Partei õhtukooli tööst, samuti ka partei päevadest võtsid osa kõik Kuressaares ja selle lähemas ümbruses elavad kommunistid,kellel see sõltuvalt töö- ülesannetest vähegi võimalik oli.Kellel aga ei olnud võimalik nimetatud poliitilise õppetöö vormidest osa võtta, õppisid kodus iseseisvalt.

Halvem oli lugu maal elavate kommunistidega.Need olid peaaegu kõik iseõppijad.

Kommunistlike noorte osas oli olukord mõnevõrra parem.Poliitharidustöö põhiliseks vormiks kommunistlike noorte jaoks said poliitilise kasvatustöö õpperingid,mis loodi iga komsomoli-algorganisatsiooni juurde.Neis õpperingides tutvuti uue konstitutsiooniga ÜLKNÜ põhikirjaga,õpiti ÜK(b)P lühikursust,kuulati loenguid Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitikast, sotsialistlikust plaanimajandusest,stahhaanovlikust tööst,õpiti tundma marksismi-leninismi klassikuid.

Oluliseks poliitiliste teadmiste levitamise vormiks noorte seas kujunesid ELKNÜ Saaremaa Komitee instruktorite poolt läbiviidud selgituskoosolekud.Koosolekute ülesandeks oli anda informatsiooni kommunistlikust noosooühingust,tema liikmete ülesannetsest ja

[1] V.Riisi mälestused, autori valduses.

tegevuseesmärkidest.[1] Nagu mitmel pool, nii partei algorganisatsioonide kui ka ametiühingute koosolekutel märgiti, oli nii parteilaste kui ka parteitute aktivistide poliitiliste teadmiste tase ikka veel madal, eriti just nende osas, kes pidid kodus iseseisvalt õppima. Et õhtuti ada parteilasi poliitilisi teadmisi omandada, alustati veebruarikuus parteilaste teadmiste kontrollimist. Selleks kutsuti parteilased välja parteikomiteesse, kuid samal eesmärgil sooritati parteikomitee liikmete poolt väljasõite ka maale.[2]

EKP Saaremaa Komitee poolt teostatava poliitharidustöö tõhustamiseks hakkas kaasa aitama E. Kiti poolt juhitava parteikabineti töö. See alustas tegevust veebruari keskpaiku. Parteikabineti põhiliseks tööks oli loengute korraldamine ja aktivistide abistamine. Parteikabinet korraldas nii kommunistide kui ka kogu elanikkonna jaoks loenguid, vestlusi ja ettekandeid.

Loenguid kogu elanikkonna jaoks peeti parteiorganisatsiooni poolt korraldatatud arvukail selgituskoosolekuil nii tööstusettevõtete kui kui ka asutuste juures ja maal valdades. Selgituskoosolekud kohtadel olidki kogu elanikkonna hulgas tehtava poliitilise kasvatustöö põhiliseks vormiks. Selgituskoosolekute läbiviimine oli seotud nii tähtpäevade tähistamisega kui ka mitmesuguste poliitiliste kampaaniatega, nagu näiteks valimised ja riigilaenu tellimine. Tähtpäevade (oktoobripühad, 1. mai jne.) tähistamisel oli tol ajal eriline poliitiline kaal. Esmakordselt tähistati neid riiklike pühadena. Iga selline tähtpäev tähistas seetõttu ulatuslikku poliitilist selgitustööd elanikkonnas. Suure ja vastutusrikka töö tegi Saaremaa parteiorganisatsioon ära seoses NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste läbiviimistega. Novembris avaldati NSV Liidu Ülemnõukogu

→→→

---

[1] K. Keskküla, "ELKNÜ" Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a.
[2] "Saarte Hääl", nr. 24, 14. veebr. 1941.

Presiidiumi seadlus,millega NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute valimised uutest nõukogude vabariikidest ja oblastitest,sealjulgas ka Eesti NSV-st,määrati 12.jaanuarile 1941.

Saaremaa töötav rahvas esitas üksmeelselt NSV Liidu Ülemnõukogu saadikukandidaatideks kõigile tuntud Saaremaa revolutsionääri JOhan Ellami ning samuti tuntud vabariigi valitsustegelase J.Varese.

Kõikjal toimusid koosolekud kandidaatide esitamiseks. Samas arutati ja selgitati ka teisi valimisega seosesolevaid küsimusi. Neid koosolekuid organiseerisid ja viisid läbi kommunistid,keda abistasid ka kommunistlikud noored ja parteitud aktivistid.

Valimised olid Nõukogude Liidus järjekindlalt teostatava leninliku poliitika kujukaks näiteks, suurte ja väikeste rahvaste tõelise võrdõiguslikkuse väljenduseks,Väike Eesti,kus oli ainult üle miljoni elaniku,saatis NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvaste Nõukogusse sama palju saadikuid kui iga teinegi liiduvabariik,kelle rahvaarv ulatus kümnetesse miljonitesse.Valimiskampaania oli kogu vabariigi parteiorganisatsiooni autoriteedi ja nõukogude korra tugevuse tõsiseks katseks.Selle kampaania käigus avaldus noore nõukogude vabariigi kodanike enneolematu aktiivsus.Agitatsioonitööst ja valimiskomisjoni tegevusest võttis kogu vabariigi ulatuses osa 30 000 kommunisti,kommunistlikku noort ja parteitut aktivisti.[1]

Ka Saaremaa kommunistlikud noored lõid valimiskampaanias aktiivselt kaasa,Sellest võtsid paljud osa agitaatoritena.Käidi majast majja,kontrolliti valijate nimekirju ja agiteeriti kõiki valima.

Valimiskampaania käigus tehti ära suur töö Saaremaa töörahva poliitilisel kasvatamisel.Tänu sellele tuli 34o61 hääleõiguslikku kodaniku hulgast valima 32592 inimest,kes peaaegu kõik andsid oma

---

1 S.Kutsar-Zabrodskaja,"EKP 1940.a. sotsialistlikus revolutsioonis",lk.134.

hääled kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt.[1]

1941.aasta juuni algul otsustas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu välja lasta kolmanda viisaastaku riigilaenu.Riigilaenu tellimise kampaania viidi läbi parteiorganisatsiooni juhtimise all.Kõikjal toimusid koosolekud,kus kommunistid selgitasid rahvale riigilaenu tellimise vajalikkust.Kaastöökomisjonide volinikkudeks olid peamiselt kommunistid.Ka Saaremaa kommunistlikud noored aitasid kaasa oma nõu ja jõuga riigilaenu realiseerimisele.Valmistati vastavasisulisi seinalehti,pandi üles loosungeid ja plakateid,aidati kaastöökomisjonide volinikke selgitustöö tegemisel rahva hulgas.Esimesteks laenu tellijateks olid kommunistid ja kommunistlikud noored.

Riigilaenu realiseerimine toimus EKP Saaremaa Komitee pideva kontrolli all.Nii näiteks kuulas partei maakonnakomitee 7.juunil oma koosolekul aruandeid riigilaenu tellimisest kohtadel. Aruannetes märgiti, et riigilaenu realiseerimine kulgeb hästi.[2]

Ideoloogilises võitluses oli tähtis koht usuvastasel selgitustööl, seda eriti Saaremaa tingimustes, kus religiooni mõju oli küllaltki suur.EKP Saaremaa Komitee, hiljem parteikabineti organiseerimisel peeti elanikkonna hulgas palju usuvastaseid loenguid.Kuid ka kommunistlikud noored andsid oma panuse religioonivastases võitluses.28.märtsil 1941 asutasid Kuressaare kommunistlikud noored oma järjekordsel koosolekul Võitlevate Usuvastaste Liidu.Võitlevate Usuvastaste Liidu liikmeks astus üle 20 kommunistliku noore.Samas valiti ka Võitlevate Usuvastaste Liidu büroo,kes hakkas organiseerima ateistlikku selgitustööd Kuressaare linnas ja maal.[3]

Ideelis-poliitilises kasvatustöös oli tähtis koht seinalehtedel,tol ajal veel uudselvormil.Seinalehed hakkasid ilmuma peaaegu kõikide asutuste ja organisatsioonide juures.Kuressaare kommunistlike noorte seina-

---

1 "Saarte Hääl",nr.7,13.jaan.1941.
2 EKPA,f.1,n.1.s.-ü.22,l.109.
3 K.Keskküla,"EKLNÜ Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a.

leht " Punanoor" oli esimeseks seinaleheks Saaremaalmis 1940.aastal ilmuma hakkas (17.sept.). Järgmisena nägid päevavalgust miilitsaseinaleht "Õiguse Välk", töölisklubis ilmuv ametiühingute seinaleht "21. Juuni" ja parteikomitee seinaleht "Nüüd Üles". Seinalehed hakkasid kajastama kaasaja kõige tähtsamaid probleeme.Tihti ilmusid seinalehes ka luuletused.Nii näiteks on märgitud seinalehe "Nüüd Üles" esimese numbri kohta, et seal oli 75 protsenti luuletusi.[1]

"PUnanoore " toimetus kutsus oktoobripühadeks kõiki Kuressaares ilmuvaid seinalehti omavehel võistlema. Nimetatud võistluses tunnistati parimaks Kuressaare Tarbijate Ühingu seinaleht " Julgelt Edasi".Kuigi " Punanoor " ise sai 3. koha, kuulutas ta 1940. aasta detsembri algul välja uue võistluse,kusjuures seekordsest konkursist osavõtvad seinalehed täitsid eelolevate NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste kampaaniaga seotud ülesaandeid.Seinalehtede ideelisteks suunajateks olid kommunistid,kaastööd seinalehtedele tegid ka eelkõige kommunistid ja kommunistlikud noored,kuid nad haarasid kaasa oma mõtteid avaldama ka parteituid aktiviste.Seinalehed said tõhusaks poliitilise kasvatustöö vahendiks Saaremaal.

---

1 "Saarte Hääl," nr.14,25.okt.1940;

3. Saaremaa ajaleht osa töötajate ideelis-poliitilisel kasvatamisel.

Ajaleht,kui töötava rahva poliitilise kasvatamise võimas vahend, tuli kiskuda kodanluse sõiduveest välja kohe pärast juunisündmusi.Selleks viidi juba juuli algul aja-lehe toimetusse sisse oma inimeme,kes siis praktiliselt sundis ajalehes avaldama päevakohast materiali.Selleks "oma inimeseks" sai Saare Maakonna Töölisühingute Keskuse juhatuse poolt määratuna Vassili Riis. Vaatamata mitmetele raskustele,suutis V.Riis talle usaldatud ülesandega toime tulla.Ajaleht "Meie Maa" hakkas kajastama neid ajaloolisi sündmusi,mis leidsid aset nii-kogu Eesti ulatuses kui ka Saaremaal.

Suuremad raskused jäid seljataha siis,kui 2.augustil natsionaliseeriti "Meie Maa" trüki- ja köitekoda ühes ajalehega.Endistel peremeestel ei olnud enam võimalik toimetuse töösse vahele segada.

Ajalehe komissariks sai Julius Pea,tegevaks peatoimetajaks Vassili Riis.Seoses V.Riisi määramisega 1.septembril EestiNSV Siseasjade Rahvakomissariaadi Saaremaa osakonna ülemaks,sai ajalehe peatoimetajaks J.Pea. Julius Pea oli näidanud end juuli- ja augustikuu jooksul tubli ja aktiivse töötajana ning ühiskonnategelasena.

Ajaleht "Meie Maa" suutis lühikese ajaga koondada enda ümber noorte andekate kaastööliste grupi.Ainult tänu sellele,suudeti ajalehte kajastama panna kaasaja kõige aktuaalsemaid küsimusi.

Tublimateks kaastöölisteks said ehitustel töötav Voldemar Lember ja hiljaaegu Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna lõpetanud Eugen Tarkpea.Ajalehele saatis kaastööd epigrammide ja tabavate vestete autor Bernhard Koost,oma luuletusi aga pakkus viiulikunstnik

Viktor Üksti.

Ajalehes hakkas avaldama oma töid kaua aega vaikinud vanameister Vassili Mölder.Nii näiteks ilmus "Meie Maas" 3.juulil tema luuletus "Tervitus",mille ta luges ette 30.juunil suurte rahvakoosolekute ajal Kuressaares,Laimjalas,Kärlas ja Kihelkonnal.Peagi järgnesid talt uued päevakohased luuletused.Olukorda Pöidel käsitles ta vestes "Pöide Priidu kiri oma sôbrale Aru Antsule".[1]

Ajalehes jätkas oma ilukirjanduslike tööde avaldamist Heinrich Heinväli Lümandast.

Ka maal kasvas uus kirjasaatjate vôrk.Tôllustest kirjutas Jôgever,Pöidelt aga, nagu mainitud,Vassili Mölder.Ka Tagaveres ja Valajalas olid aktiivsed kirjasaatjad.

Agitatsiooni-ja propagandatööd ajalehes juhtis ja suunas ~~ajalehes~~ EKP Saaremaa Komitee.Algul toimus see V.Riisi kaudu,kes oli parteikomitee liige.V.Riis sai komiteelt vastavad korraldused,millised ta pidi ellu viima.Keidi halvemaks muutus olukord siis, kui V.Riis lakkas töötamast ajalehe toimetuses. Nimeliselt jäi ta küll vastutavaks agitatsiooni- ja propagandatöö eest ajakirjanduses,kuid tegelikult,olles tööga väga üle koormatud, ei suutnud ta alati nimetatud ülesannest täita.[2] Kui juuli- ja augustikuus oli kohalike sündmuste käsitlemine ajalehes vägagi elav,siis septembris,oktoobri algul muutus olukord halvemaks.Tihti esines nähtus,kus terve suureformaadilise ajalehe kohta ei olnud ühtki kohalikku olukorda käsitlevat artiklit;oli piirdutud ainult mône lühikese teatega.

Saaremaa parteikomitee tegi sellest vastavad järeldused ning ühiste jôupingutustega suudeti olukord normaliseerida.Nôukogude maareformi elluviimine Saaremaal leidis ajalehes juba täit käsitlust.Töötav

---

1 "Meie Maa",nr.117,5.aug.1940.

2 V.Riisi mälestused,autori valduses.

J U L I U S P E A ,

Alates 1940.aasta septembrist "Meie Maa" peatoimetaja.

saarlane võis ajalehe kaudu jõuda kindlale veen - dumusele partei ja nõukogude valitsuse vankuma - tust hoolitsusest töötava rahva eest.

Sügisel ja talvel,samuti ka kevadel võtsid aja- lehes "Saarte Hääl" enda alla palju ruumi artiklid, mis kajastasid elu meie vabariigis, samuti vennas- vabariikides.Ajalehe kaudu sai Saaremaa lugeja tea- da,kuidas elatakse Nõukogudemaal.Pidevalt ilmusid artiklid sotsialistlikust tööst : stahhaanovlaste liikumisest,sotsialistlikust võistlusest,tööst va- nemate venneasvabariikide kolhoosipõldudel.Ajalehe kaudu veendusid Saaremaa töötajad üha enam sotsia - listliku korra eelistes.Nii sulasel kui tüdrukul, nii vaesel kaluril kui tööstustöölisel oli veel sel- gesti meeles töö peremehe piitsa all.Sellepärast os- kasid just nemad õigesti hinnata nõukogude korda.

Ajaleht tõi pidevalt teateid mitmesuguste täht- päevade tähistamisest nii Saaremaal, Eesti vabariigis kui ka kogu Nõukogude Liidus.Saaremaa töötajad õppi- sid hindama tööliisklassi ja talurahva klassivõit- luse saavutusi,õppisid lugu pidama nende mälestu- sest,kes hukkusid võitluses nõukogude korra eest. Eriti südamelähedased olid saarlastele Saaremaa 1919. aasta töörahva ülestõusu tähistamisega seotud sündmused ja nende kajastumine Saaremaa ajalehes.

Seoses valimiskampaaniaga,kevadkülvi läbiviimise- ga,riigilaenu tellimisega saarlaste poolt ilmusid ajalehes pidevalt artiklid,mis kajastasid vastavat kampaaniat.Kindlasti lugesid saarlased eriti heamee- lega teateid selle kohta, et nemad püsisid kaua aega kevadkülvi läbiviimisel esikohal vabariigis,vaatamata sellele,et Saaremaa oli võrreldes teiste maakondadega halbade transpordiolude tõttu kõige vähem varustatud nii masinate kui ka väetisega. Tõusis saare töömehe usk oma võimetesse,suurenes tänutunne Nõukogude riigi vastu,mille oli esile kutsunud sügisel läbiviidud maareform ja teised talupoja abistamiseks ettevõetud sammud.

Üldiselt täitis Saaremaa ajaleht hästi temale ase-

tatud suurt ja vastutusrikast ülesannet Saaremaa elanikkonna kommunistlikul kasvatamisel.

Kuid esines ka puudusi.Nii märgiti Saaremaa parteiorganisatsiooni koosolekul kirjasaatjate võrgu vähesust.[1] Kirjasaatjate vähesuse tõttu avaldati ajalehes ka suhteliselt vähe artikleid,mis kajastasid olukorda maal, vaadatuna seda kohaliku elaniku silmade läbi.Enamus artikleid maaelu kohta oli kirjutatud ajalehe toimetuse töötajate ja linna kommunistide ja aktivistide poolt.Vähe puudutati ajalehes ka Saaremaa tööstuse edusamme,veel vähem aga partei-algorganisatsioonide tööd ja nende osa sotsialismi ehitamisel Saaremaal.Nimetatud materialide avaldamine ajalehes oleks olnud suure poliitilise ja kasvatusliku väärtusega.

EKP Saaremaa Komitee pööras pidevalt sellele tähelepanu,kuidas parandada agitatsiooni- ja informatsioonitööd ajalehes.Samuti suunas ta ajalehte aktuaalsete küsumustele käitlemisele.Nii näiteks võttis EKP Saaremaa Komitee 28.jaanuaril toimunud koosolekul vastu otsuse,kus ajalehte kohustati laiendama külakirjasaatjate võrku,rohkem avaldama teateid küla töörahva elust. Seoses läheneva Punaarmee aastapäevaga,kohustati toimetust ajalehes avaldama rohkesti materjali armeest, kusjuures tuli alla kriipsutada Punaarmee tähtsust. Ajalehel tuli valgustada 1919. aasta Saaremaa ülestõusuga seotud küsimusi.Juba siis, jaanuarikuus,tuli ajalehes alustada kampaaniat kevadkülvi läbiviimiseks.[2]

10.aprillil tegi Saaremaa parteikomitee ajalehe toimetusele ülesandeks avaldada selles pidevalt teateid kutseealiste armeesse vastuvõtmise käigust ja ülesannetest.[3]

31.mail märkis EKP Saaremaa Komitee parteikomitee

---

1 EKPA,f.1.n.1,s.-ü.21,l.11.
2 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.17.
3 Sealsamas,l.70.

juures töötava agitatsiooni-propagandaosakonna töö puudusena tema nôrka sidet "Saarte Häälega". Selle puuduse kôrvaldamiseks otsustati vähemalt üks kord nädalas pidada tööeesmärkide selgitamiseks propa - gandapsakonna juhataja,"Saarte Hääle" peatoimetaja ja parteikabineti juhataja vaheline nôupidamine.[1]

Need nôupidamised aitasid tôhusalt kaasa nii agitat-siooni- propagandaosakonna kui ka ajalehe "Saarte Hääl" töö parandamisele.

Peale "Saarte Hääle" aitasid saartaste poliitilise-le kasvatamisele kaasa ka teised vabariigis ilmunud ajalehed.Kuigi ajalehtede tellimine oli vôrreldes kodanlüse vôimu aastatega tohutult tôusnud,tuli siiski teha selgitustööd veelgi suurema lugejate arvu saavutamiseks, et viia kasvatustöö iga elanikuni. Sellepärast moodustatigi 1 o.märtsil Saaremaa parteikomitee koosolekul ajakirjanduse levitamiseks 5-liikmiline komisjon,kuhu kuulusid partei,ELKNÜ,ajalehe, sidekontori ja ametiühingute esindaja.[2]

Kuid juba enne seda toimus ELKNÜ Saaremaa Komitee algatusel 1.detsembrist kuni 20.detsembrini maa - konna komsomoli-algorganisatsioonide vaheline ajalehdede levitamise vôistlus.Parimaks osutusid Muhu-Liiva kommunistlikud noored.

Aktiivselt vôtsid osa kommunistlikud noored ELKNÜ Keskkomitee poolt väljakuulutatud "Noorte ajakirjanduse nädalast", 9.-16.veebruarini 1941.Telliti "Noorte Häält" , "Noort Leninlast" , "Pioneeri" , "Mängu ja Tööd" ja "Saarte Häält".

EKP Saaremaa organisatsioon tegi ära suure töö sotsialistliku ülesehitustöö juhtimisel Saaremaal. Täiustades ja parandades pidevalt oma siseorganisatsioonilist tegevust, oli Saaremaa parteiorganisatsioon vôimeline juhtima ümberkorraldusi nii tööstuses kui ka pôllumajanduses.Ainult tänu EKP Saaremaa organisatsiooni ja tema truu abilise,komsomoliorganisatsiooni,

---

1 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.101.
2 EKPA,f.1,n.1,s.-ü.22,l.35.

tublile tööle, teostati põhjalik murrang Saaremaa töötajate maailmavaates. Üha enam veendusid saarlased selles, et ainult nõukogude võim võib täita nende ammused unistused vabast ja õnnelikust elust.

Kokkuvõte.

20.aastat kodanluse peremehetsemist tôid Eestis , sealhulgas ka Saaremaal kaasa tööstuse languse, põllumajanduse kriisi,häda,viletsuse ja töörahva laostumise.

1940.aasta juuni ajaloolistel päevadel vôtsid Saaremaa töötajad koos kogu Eesti töötava rahvaga kommunistide juhtimisel vôimu oma kätte ja kasutasid seda selleks,et viia läbi demokraatlikud valimised ja kehtestada nôukogude vôim.

Nôukogude vôimu kindlustamiseks Saaremaa töötav rahvas organiseerus.Vanad kommunistid ja koige teadlikumad töötajad organiseerisid kommunistlikusse parteisse,eesrindlikud noored aga astusid ÜLKNÜ ridadesse. EKP-Saaremaa organisatsioon sai kogu sotsialistlike ümberkorralduste-juhiks Saaremaal.

Ametiühingutesse koondunud töölised ja teenistujad,ÜMÜ osakondadesse organiseerunud maatöötajad said parteile nôukogude vôimu kehtestamisel ja kindlustamisel asendamatuteks abilisteks.

Nôukogude valitsusorganitesse Saaremaal tulid rahva hulgast uued inimesed,kellel oli töörahva täielik usaldus,likvideeriti politsei ja loodi täölistalupoegade miilits.

1940.aasta revolutsiooni vôidu järele alustas Saaremaa töörahvas EKP-Saaremaa organisatsiooni juhtimisel sotsialistlikku ülesehitustööd.See algas väga soodsates tingimustes.Noor nôukogude vabariik sai koigilt Nôukogude Liidu rahvastelt ja Nôukogude valitsuselt igakülgset vennalikku abi ning kasutas

teiste liiduvabariikide rikkalikke kogemusi.

Vastavalt uue Riigivolikogu ajaloolisele otsusele natsionaliseeriti Saaremaal eraomandus. Saanud ise tööstusettevõtete peremeesteks, hakkasid töölised tööstust laiendama ja rekonstrueerima. Sellega tulid Saaremaa töölised edukalt toime.

Tänu tööalase entusiasmi tõusule, mis oli tingitud nõukogude võimu töörahvä eest hoolitsevale poliitikale, oli Saaremaa tööstuse kasvutempp suurem kui ei kunagi varem.

EKP Saaremaa organisatsiooni juhtimisel viidi maakonnas ellu nõukogude maareform, mis oli ennenägematuks hoolitsuseks töötava talupoja eest. Oma tänu maa saamise eest väljendas Saaremaa töökas talupoeg kevadkülvi eduka läbiviimisega.

Selle lühikese ülesehitustöö aja jooksul paranes põhjalikult nii tööliste, talupoegade kui ka kalurite materiaalne ja kultuuriline heaolu.

Tänu Saaremaa partei- ja komsomoliorganisatsioonide poolt läbi viidud ideelis-poliitilisele kasvatustööle, toimus Saaremaa töötajate maailmavaates suur murrang.

Eesti rahvas läheb vastu oma rõõmupäevale - nõukogude võimu kehtestamise 30. aastapäevale.

Nõukogude võimu 30 aasta jooksul on Eesti töötav rahvas saavutanud väga.palju.

Eesti rahvas leidis oma õnne nõukogude rahvaste sõbralikus peres. Järgides veendumult suure Lenini õpetust, sammuvad Nõukogudemaa rahvad Kommunistliku Partei juhtimisel kommunismi võidu poole.

Lisa.

Kuressaare linna ja Saare maakonna valdade täitevkomiteede esimehed, esimeeste asetäitjad ja sekretärid.

Esimees	Esimehe asetäitja	Sekretär
Kuressaare linn:		
alates 1.veebr. Klarissa Kajaste, hiljem Aleksander Teen.	Herman Sannik,	Aleksander Teen,
Kaarma Vald:		
alates 1.veebr, Feodor Juhat, hiljem Vladimir Koppel.	Aleksander Veller,	Feodor Kiiv,
Kihelkonna vald:		
alates 1.veebr. Aleksander Jarelaine, hiljem Jaan Pull,	Jaan Pull, Peeter Hein,	Peeter Hein, Mihkel Labe.
Kuressaare vald:		
altes 1.veebr. Aleksander Malk,	Aleksander Kundla,	Richard Jurgens,
Kärla vald:		
alates 1.veebr. Konstantin Umal, hiljem Herman Talu.	Mihkel Kaju,	Kirill Lepik,
Laimjala vald:		
alates 1.veebr. Orest Lutter,	Kirill Kask,	Aleksander Roes.
Leisi vald:		
alates 1.veebr. Jaan Rõemus, hiljem	Johannes Sagur,	Mihail Männik. Marika Krumm.

Lümanda vald:

alates 1.veebr. Aleksander Ustel, Aleksander Kiil, Peeter Poopuu,
hiljem H.Lember.

Muhu vald:

alates 1.veebr. Jaan Tuulik, Aleksander Saat, Vassili Raunmägi,
hiljem Joann Kramm.

Mustjala vald:

alates 1.veebr. Jaan Kallas, Boris Nuga, Aleksander Pôld,
hiljem Villem Nôulik.

Pihtla vald:

alates 1.veebr. Jüri Sepp, Joann Lepp, Albert Mägi,
hiljem Albert Mägi, Hilda Valts.

Pöide vald:

alates 1.veebr. Vassili Mölder, Timofei Nôu, Aleksander Lember,
hiljem Aleksander Lember, Vassili Mölder, Vello Kabur.

Salme vald:

alates 1.veebr. Aleksei Sepp, Hendrik Kose, August Maripuu,
hiljem Karl Leppik.

Torgu vald:

alates 1.veebr. Joann Gustavson, Tiidrek Ahtla, Joann Pärtel,
hiljem Tiidrek Ahtla, Kirill Mägi,
alates 1.juunist
Johannes Saar.

Valjala vald:

alates 1.veebr. Mihail Kuning, Hilja Väli, Johannes Keskküla,
hiljam Gustav Maripuu.

Ruhnu vald:

alates 1.veebr, Johan Peeter Rooslaid, Hans Steffansson Fagerlund,
hiljem Isak Strömfeldt.

Saare Maakonna Täitevkomitee:

alates 1.veebr. Johan Ellam, Boris Leiner.[1]

[1] ORKA f.R-1016,n.1,s.-ü.2,l.30,
"Saarte Hääl",nr.19,5.veebr.1941.

Kasutatud kirjandus.

1. "Töid EKP ajaloo alalt" , I , Tallinn,1965.
2. S.Kutsar-Zabrodskaja, " Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis", Tallinn,1960.
3. O.Kuuli,A.Liebman,H.Saarniit , "Töörahva riigi eest", Tallinn,1967.
4. H.Tiido, "Nõukogude maareform Eestis", Tallinn, 1960.
5. "Töid NLKP ajaloo alalt I, pühendatud NLKP XXII kongressile", Tartu,1961.
6. "Eesti NSV ajalugu",Toim.G.Naan, Tallinn,1957.
7. V.Riis, "Kolmandat teed ei ole", Tallinn,1960.
8. "Saaremaa",Kogumik materiale,Ajalehe "Kommunismi Ehitaja" väljaanne,1959.
9. "Suure Tõllu sammuga",Ajakirjanduslik kogumik, "Ajalehe"Kommunismiehitaja" väljaanne, 1968.
10. K.Keskküla, "ELKNÜ Saaremaa organisatsioon 1940-1941.a.",Käsikirjaline töö Ed.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi marksismi-leninismi kateedrile,Juhendaja ajalookandidaat O.Kuuli.
11. P.Tänav, "Saaremaa noorsooliikumise ja komsomoli-algorganisatsiooni ajaloost aastail 1900-1945", Abiks lektorile,Käsikirja õigustes,Kingissepp,1969.
12. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi (EKPA) fondid :
    - fondl I - EKP Keskkomitee,
    - fond 13 - EKP Saaremaa Komitee.
13. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Arhiivi (ORKA) fondid:
    - fond R-1016 - Saare Maavalitsus,
    - fond R-1842 - Kuressaare Linnavalitsus,
    - fond R-1843 - Kaarma Valla TSN Täitevkomitee, Saaremaa,
    - fond R-1844 - Laimjala Valla TSN Täitevkomitee, Saaremaa,

fond R-1845 - Pöide Valla TSN Täitevkomitee, Saaremaa.

14. " Meie Maa " , juuni - september 1940.
15. " Saarte Hääl ", oktoober 1940 - juuni 1941.
16. " Riigi Teataja " , 1940.
17. V.Riisi mälestused, Siimonlaatseri valduses.
18. V.Riisi mälestused, autori valduses.
19. A.Munaku mälestused, K.Keskküla valduses.
20. E.Mui mälestused, K.Keskküla valduses.

Sisukord.

Résümee lk. 2

Sissejuhatus 6

I osa

Nôukogude vôimu kehtestamine ja kindlustamine Saaremaal. 8

I peatükk

Töörahvas vôtab vôimu.

1) Saaremaa töörahva olukorrast ja revolutsiooniliset liikumisest enne 1940. aasta juunipööret. 9

2. Juunipööre Saaremaal. 17

3. Uue Riigivolikogu valimised Saaremaal. 22

4. Saaremaa - osa noorest Eesti Nôukogude Sotsialistlikust Vabariigist. 31

II peatükk

Töörahvas organiseerub, et kindlustada oma vôitu.

1. EKP Saaremaa organisatsiooni loomine ja selle osa nôukogude vôimu kehtestamisel Saaremaal. 34

2. Komsomoli- ja pioneeriorganisatsiooni loomine.

a) Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu (EKNÜ) Saaremaa organisatsiooni moodustamine. 41

b) Esimeste algorganisatsioonide moodustamine. 45

c) Saaremaa pioneeriorganisatsiooni loomine. 47

3. Tööliste ja teenistujate organiseerumine ametiühingutesse. Üleriikliku Maatöörahva Ühingu (ÜMÜ) osakondade loomine valdades. 50

III peatükk

Nôukogude riigiaparaadi väljakujundamise algus.

1. Maakonnavalitsuse ja linnavalitsuse töö ümberorganiseerimine.Muudatused valdades. lk. 54
2. Rahva Omakaitse ja miilitsa loomine Saaremaal.
a) Politsei ja Rahva Omakaitse. 58
b) Töölis-talupoegade miilits. 62

II osa
Sotsialistlik ülesehitustöö Saaremaal (september 1940-juuni 1941). 64
I peatükk
Nõukogude võimu esimesed sammud Saaremaa tööstuses.
1. Suureraomanduse natsionaliseerimine. 65
2. Tööstuse rekonstrueerimise ja laialdase ehitustegevuse algus. 70
3. Sotsialistlik võistlus. 76
II peatükk.
Nõukogude võimu esimesed sammud Saaremaa põllumajanduses.
1. Nõukogude maareform. 78
2. Esimene nõukogude kevadkülv. 86
3. Saaremaa kalurite olukorra paranemine seoses nõukogude võimu kehtestamisega. 91.
III peatükk.
Töötajate materiaalse ja kultuurilise heaolu tõus Saaremaal.
1. Töötajate materiaalse olukorra parandamine. 93
2. Kultuurilise heaolu tõus Saaremaal. 97
IV peatükk.
Saaremaa partei- ja komsomoliorganisatsiooni osa kohaliku elanikkonna kommunistlikul kasvatamisel.
1. Saaremaa parteiorganisatsiooni siseorganisatsiooniline tegevus. 102
2. EKP Saaremaa organisatsiooni poolt teostatud ideelis-poliitilise kasvatustöö. Komsomoli osa selles. 114

3. Saaremaa ajalehe osa töötajate ideelis-poliitilisel kasvatamisel. lk. 120

Kokkuvôte. 126

Lisa.

Kuressaare linna ja Saare maakonna valdade täitevkomiteede esimehed ,esimeeste asetäitjad ja sekretärid. 128

Kasutatud kirjandus. 131